

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่วรรณคดีพุทธศาสนา

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑ ตอนที่ ๑ - ๑๐

บรรยายโดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑

ตอนที่ ๑ - ๑๐

บรรยายโดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

© พ.ศ. ๒๕๓๕ มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

“แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่ม ๑ ตอนที่ ๑ - ๑๐”

บรรยายโดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สงวนลิขสิทธิ์

ISBN 978-616-90247-9-8

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๐ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ มีนาคม ๒๕๔๙ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๔ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ท่านที่ประสงค์จะพิมพ์หนังสือของมูลนิธิฯ เพื่อเป็นธรรมทานโปรดติดต่อ

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

เลขที่ ๑๗๔/๑ ซอยเจริญนคร ๗๘ ถนนเจริญนคร

แขวงดาวคะนอง เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทรศัพท์ ๐๒-๔๖๘ ๐๒๓๙

โทรสาร ๐๒-๘๗๗ ๙๖๙๓

E-mail: info@dhammahome.com

<http://www.dhammahome.com>

พิมพ์ที่ พี เอส เซอร์วิส กรุงเทพฯ

คำนำ

หนังสือชุด “แนวทางเจริญวิปัสสนา” รวบรวมและเรียบเรียงจาก
คำบรรยายของท่านอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ณ ตำหนักสมเด็จ
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ (๒๕๑๐ - ๒๕๑๙) ณ ห้องประชุมสภา
การศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร (๒๕๑๙ - ๒๕๔๓)
คำบรรยาย “แนวทางเจริญวิปัสสนา” ได้ออกอากาศ ณ สถานีวิทยุต่างๆ
จนถึงปัจจุบัน มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์ที่
จะจัดพิมพ์ “แนวทางเจริญวิปัสสนา” เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาได้เข้าใจ
พระธรรมยิ่งขึ้น

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑

ไม่ทราบว่าคุณเคยนั่งสมาธิถึงพระพุทธรูปบ้างไหม และระลึกถึงในลักษณะใด เพราะการที่จะนั่งสมาธิถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น สามารถที่จะนั่งสมาธิได้ทุกเหตุการณ์ คือ เมื่อพระองค์ทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว จะนั่งสมาธิถึงพระคุณตั้งแต่พระองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาตลอดมาจนถึงใกล้จะปรินิพพานก็จะเห็นพระคุณได้ หรือว่าจะนั่งสมาธิถึงก่อนที่พระองค์ทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ คือระลึกถึงเมื่อครั้งพระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีสี่อสงไขยแสนกัป ก็ย่อมจะเห็นความ پاکเพียร และพระมหากรุณาที่ทรงปรารภนาที่จะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อที่จะเกื้อกูลแก่สัตว์โลก ขณะนั้นก็ระลึกถึงพระคุณได้ หรือเมื่อระลึกถึงการดำเนินชีวิตของพระองค์ในพระชาติสุดท้ายที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็จะได้เห็นพระคุณได้ เพราะว่าข้อความในพระไตรปิฎกแสดงไว้ทั้งหมดโดยครบถ้วน ซึ่งผู้ที่มีศรัทธา มีวิริยะ ก็จะศึกษา ฟังหรืออ่านด้วยความปีติโสมนัสที่ได้รู้เรื่องของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะที่อ่านหรือฟังนั้น เมื่อเข้าใจพระธรรมก็เกิดศรัทธา เกิดหิริ เกิดโอตตปปะ เกิดวิริยะ เกิดสติ และปีติโสมนัส หรืออาจจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะที่กำลังอ่านหรือกำลังฟังนั่นเอง

ชีวิตของพระผู้มีพระภาคในพระชาติสุดท้ายที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พิเศษวิจิตรน่าอัศจรรย์ต่างจากบุคคลอื่น เพราะถ้าได้เห็นชีวิตที่แตกต่างกันไปของแต่ละบุคคลมาเพียงใดก็ยังเห็นกรรมซึ่งจำแนกกำเนิด จำแนกตระกูล จำแนกลาภยศ สติปัญญาต่างๆ กันออกไป แต่สำหรับผู้ที่ย่อบรมบารมีสี่สงไขยแสนกัป เพื่อที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น การบังเกิดของพระองค์ก็ต้องพิเศษกว่าบุคคลธรรมดา

ขอย้อนไปถึงก่อนที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบังเกิดในโลกนี้ เมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์

มรุตตถวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย พุททวงศ์ มีข้อความว่า

ก่อนนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบารมีในพระชาติที่เป็นพระเวสสันดร จุตีแล้วก็ปฏิสนธิในสวรรค์ชั้นดุสิต เทพทั้งหลายพากันไปทูลว่า ถึงเวลาที่ควรประสูติ เพื่อตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยพระบารมีที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้ว พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณา**มหาวโลกนะ** (ความเหมาะสม) ๕ คือ กาล ๑ ทวีป ๑ ประเทศ (คือสถานที่ที่จะประสูติ) ๑ ตระกูล ๑ กำหนดพระชนมายุพระชนนี ๑

บรรดา**มหาวโลกนะ** ๕ นั้น พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณา**กาล** เป็นอันดับแรกว่าเป็นกาลสมควรหรือยัง คือ ถึงแม้ว่าจะได้ทรงบำเพ็ญบารมีพร้อมแล้ว แต่ถ้าไม่ใช่กาลที่สมควรบังเกิดก็จะเป็น

ประโยชน์เลย เมื่อสัตว์โลกในกาลนั้นไม่พร้อมหรือไม่สมควรแก่การที่จะได้รับฟังพระธรรมเทศนา เพราะถ้าเป็นกาลที่คนอายุเกินแสนปี ก็ไม่ใช่กาลที่สมควร เพราะชาติ ชรา มรณะจะไม่ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย พระธรรมเทศนาของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่พ้นไปจากไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนตตานั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสว่า อนิจจัง ทุกขัง อนตตาสัตว์ทั้งหลายย่อมไม่สำคัญพระพุทธานุภาพที่ควรฟังที่ควรเชื่อ แต่นั่นอกุศลคือการตรัสรู้ของสัตว์ทั้งหลายก็จะมี เมื่ออกุศลไม่มี คำสอนก็จะไม่นำออกจากทุกข์ กาลนั้นจึงไม่ใช่กาลที่สมควร แม้ในกาลที่อายุคนต่ำกว่า ๑๐๐ ปี ก็ยังไม่ใช่กาลที่สมควร เพราะว่าในกาลนั้น สัตว์ทั้งหลายมีกิเลสหนาแน่น และโอวาทที่ประทานแก่สัตว์ที่มีกิเลสหนาแน่นก็จะไม่คงอยู่ในฐานะควรเป็นโอวาท จะขาดหายไปเร็วเหมือนรอยไม้ที่ขีดในน้ำ ฉะนั้น จึงไม่ใช่กาลที่สมควร

ถอยหลังไป ๒๕๐๐ กว่าปี เป็นกาลสมควรที่พระโพธิสัตว์จะพึงบังเกิดในมนุษย์โลกนี้ กาลที่พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณานั้น เป็นกาลที่คนมีอายุ ๑๐๐ ปี ดังนั้นพระโพธิสัตว์จึงทรงเห็นว่า เป็นกาลที่ควรบังเกิด

จากนั้น เมื่อทรงพิจารณาถึงทวีปที่จะทรงบังเกิด ก็ทรงเห็นว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ทรงบังเกิดในทวีปทั้ง ๓ ทรงบังเกิดแต่ในชมพูทวีปเท่านั้น

โลกนี้ก็คือชมพูทวีป โลกอื่นก็มี แต่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่ทรงบังเกิดในทวีปอื่น คือโลกอื่น นอกจากชมพูทวีปนี้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เกิดในชมพูทวีปนี้ก็เป็นผู้ที่ได้สะสมบุญมาในอดีต โดยเฉพาะที่จะได้เกิดในกาลที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงธรรม หรือในกาลที่แม้จะทรงปรินิพพานไปแล้ว แต่พระธรรมก็ยังมิอยู่ที่จะให้ได้ฟัง ได้พิจารณา ได้เข้าใจ

แม้แต่ทวีปที่พระโพธิสัตว์จะทรงบังเกิด ก็เพื่อประโยชน์ของ สัตว์โลก จึงต้องทรงพิจารณาว่าควรจะบังเกิดในทวีปไหน สำหรับ โลกมนุษย์นั้นมี ๔ โลก(ทวีป) คือ ปุพพวิเทหทวีปอยู่ทิศตะวันออก ของภูเขาสีเนรุ อปรโคยานทวีปอยู่ทิศตะวันตกของภูเขาสีเนรุ ชมพูทวีปอยู่ทิศใต้ของภูเขาสีเนรุ อุตตรกुरुทวีปอยู่ทิศเหนือของ ภูเขาสีเนรุ

มองไม่เห็นภูเขาสีเนรุ มองออกไปไกลเท่าไรก็เห็นแต่อากาศ ท้องฟ้า ดวงดาว จักรวาล ถ้ามีโลกได้ จะมีภูเขาสีเนรุได้ไหม โลกมนุษย์ไม่มีรูปร่างสัณฐานอย่างภูเขา หากจะมีสถานที่อย่าง โลกนี้แต่สัณฐานเป็นภูเขาได้ไหม ซึ่งเมื่อกล่าวถึงทวีป(โลก) ทั้ง ๔ ก็พอที่จะกล่าวได้ว่า แต่ละทวีป(โลก) นั้นอยู่ทางทิศไหน ของภูเขาสีเนรุ นั้น

เรื่องของคนที่ไม่เห็นก็มี ๒ พวก คือพวกหนึ่งไม่เห็นและ ไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้ แต่อีกพวกหนึ่งเมื่อไม่เห็นแล้วจะไม่เชื่อ เพราะตนเองไม่เห็นเท่านั้นหรือ หรือว่ามีบุคคลอื่นซึ่งสามารถจะเห็น ได้ เหมือนคนตาบอดไม่เห็นแต่คนตาดีเห็น ที่คนตาบอดบอกว่า

ทุกอย่างมืด ไม่มีอะไรเลยนั้น ถูกต้องไหม ในเมื่อคนตาดีเห็นสีสน
วณะต่างๆ ได้ ฉันใดก็ฉันนั้น

ฉะนั้น แม้จะไม่เห็นภูเขาลิเนรุ ไม่เห็นโลกอื่น ไม่เห็นจักรวาล
ทั้งหลาย แต่บุคคลที่เห็นได้ รู้ได้ จะมีไหม เมื่อเปรียบกับบุคคล
ที่มีคุณธรรมต่างกัน คือ บุคคลที่เป็นปุถุชน บุคคลที่เป็นพระอริย-
บุคคล จนกระทั่งถึงบุคคลที่เป็นถึงพระอรหันต์ แล้วเนื่องจาก
นั้นอีก คือ บุคคลที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็จะได้
จริงๆว่าปัญญาไม่เท่ากัน

ฉะนั้น จึงไม่ใช่ว่าบุคคลหนึ่งบุคคลใดจะคิดเรื่องโลกขึ้นมา
เองได้ แต่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงเรื่องของ “โอกาสโลก” คือ
โลกตลอดจักรวาลไว้โดยละเอียด ผู้ที่ไม่เห็นก็ควรที่จะพิจารณาว่า
จะรับฟังและรู้ว่าตัวเองไม่สามารถเห็นได้ แต่ว่ามีบุคคลอื่นที่รับรู้จะ
เห็นได้ไหม โดยเฉพาะเมื่อบุคคลนั้นเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

จากนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงสำรวจดูโอกาส คือ **ประเทศ**
หรือสถานที่ที่จะทรงบังเกิด ก็ทรงดำริว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ทรงบังเกิดที่มัชฌิมประเทศ จึงตกลงพระหฤทัยว่าจะพึงบังเกิด ณ
นครกบิลพัสดุ์

จากนั้น เมื่อทรงพิจารณาดู **ตระกูล** ก็ทรงเห็นว่า ธรรมดา
พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ทรงบังเกิดในตระกูลแพศย์หรือตระกูลศูทร
แต่ทรงบังเกิดในตระกูลกษัตริย์หรือตระกูลพราหมณ์ที่โลกสมมุติ
(คือแล้วแต่ว่าในกาลนั้นจะสมมุติว่ากษัตริย์เป็นใหญ่กว่าพราหมณ์

หรือว่าพราหมณ์เป็นใหญ่กว่ากษัตริย์) ซึ่งในกาลนั้นตระกูลกษัตริย์เป็นตระกูลที่โลกสมมุติคือเป็นใหญ่ พระโพธิสัตว์จึงตกลงพระหฤทัยว่า จะทรงบังเกิดในตระกูลที่พระเจ้าสุทโธทนะจักเป็นพระชนกของพระองค์

จากนั้น เมื่อทรงพิจารณาดู **พระชนนี** ก็ทรงเห็นว่า ธรรมดา พระพุทธมารดามิใช่เป็นสตรีโกลาเล นักเลงสุรา แต่บำเพ็ญบารมีแสนกับ มีศีลไม่ขาดมาแต่เกิด ก็พระเทวีพระนามว่ามหายา พระองค์นี้เป็นเช่นนี้ พระนางจักเป็นพระชนนีของพระองค์ และพระชนมายุของพระนางจะดำรงอยู่อีก ๑๐ เดือน กับ ๗ วัน

พระมหาสัตว์ทรงจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต และทรงปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางมหายา โดยดาวนักษัตรอุตราสาพิหา

การประทับในพระครรภ์พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ก็ย่อมต่างกับบุคคลทั่วไป คือมีเทพอารักขาเพื่อป้องกันภัยแก่พระโพธิสัตว์ และพระชนนี ความพึงใจด้วยอำนาจกิเลสในบุรุษทั้งหลายไม่มีแก่มารดาของพระโพธิสัตว์ พระชนนีทรงประสบลาภอย่างเลิศ ยศอย่างเลิศ มีสุข พระวรกายไม่ลำบาก พระชนนีทรงเห็นพระโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ในพระครรภ์ของพระนางเอง เหมือนด้ายขาวร้อยแก้วมณีอันใส ฉะนั้น และเพราะเหตุที่พระครรภ์ที่พระโพธิสัตว์อยู่ก็เป็นเสมือนห้องพระเจดีย์ สัตว์อื่นไม่อาจอยู่และใช้สอยได้ ฉะนั้นเมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาของพระโพธิสัตว์จึงทรงทำกาละ คือ สิ้นพระชนม์แล้วบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ก็สตรีอื่นๆ มีครรภ์ถึง ๑๐ เดือนก็มี เกินก็มี นั่งคลอดบ้าง นอนคลอดบ้าง

ฉันใด พระมารดาของพระโพธิสัตว์หาเป็นฉันนั้นไม่ แต่พระมารดา
ของพระโพธิสัตว์บริหารพระโพธิสัตว์ด้วยพระกรรม ๑๐ เดือน
แล้วทรงยื่นประสูติ นี่เป็นธรรมดาของพระมารดาของพระโพธิสัตว์

ที่กล่าวถึงพระผู้มีพระภาคตั้งแต่ครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ก็เพื่อ
จะให้เห็นว่าผู้ที่ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาส่งสียงไสยแสนกับ ย่อมเป็น
ผู้ที่เป็นเลิศกว่าบุคคลทั้งปวง ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่เคารพเลื่อมใส
ในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ควรจะารู้เหตุที่ทำให้พระองค์
ทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐกว่าบุรุษทั้งหลาย
โดยทุกสถาน แม้ในกาลที่ประสูติจากพระครรภ์พระมารดา
ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อพระนางมหามายาเทวีทรงบริหารพระโพธิสัตว์ด้วยพระ-
กรรม ๑๐ เดือนแล้ว มีพระครรภ์บริบูรณ์ มีพระประสงค์จะเสด็จไป
เรือนพระญาติจึงกราบทูลแด่พระเจ้าสุทโธทนะมหาราช พระราชา
ทรงอนุญาต แล้วโปรดให้ทำทางตั้งแต่กรุงกบิลพัสดุ์จนถึงเทวทหนคร
ให้เรียบ และให้ประดับด้วยธงผ้าเป็นต้น โปรดให้พระนางประทับนั่ง
ในอทองไหม้ เสด็จไปด้วยสิริยศและบริวารกลุ่มใหญ่ ระหว่าง
พระนครทั้งสองมีมณฑลสาวัน ชื่อลุมพินี ที่ควรใช้สอยของชาว
นครทั้งสอง มณฑลสาวันนั้น สมัยนั้นออกดอกบานสะพรั่งไปหมด
ตั้งแต่โคนไปถึงยอด เพราะทรงเห็นปางามเหมือนสวนนันทวัน
อันเป็นที่สำราญแห่งเทพ พระนางทรงดำริจะเที่ยวชมสวนสาวันนั้น

จึงเสด็จเข้าไปยังลุมพินีวัน แล้วเสด็จไปยังโคนต้นมณฑาสาละ มีพระประสงค์จะจับกิ่งโคของมณฑาสาละนั้น ซึ่งมีลำต้นกลมเรียบ และตรง ประดับด้วยดอกผลและใบอ่อน กิ่งมณฑาสาละนั้นก็น้อมลงเองถึงฝ่าพระหัตถ์ของพระนาง ลำต้นนั้น พระนางก็ทรงจับกิ่งสาละนั้นด้วยพระหัตถ์ขวา ซึ่งประดับด้วยทองพระกรใหม่ ในทันทีนั้นเองเมื่อทรงมีพระอาการจะประสูติ ข้าราชการบริพารก็กั้นม่านเป็นกำแพงแล้วหลีกไป พระนางเมื่อประทับยืนจับกิ่งสาละอยู่นั้นเอง พระโพธิสัตว์ก็ประสูติจากพระครรภ์ของพระนาง

ในทันใดนั้น ท้าวมหาพรหมผู้มีจิตบริสุทธิ์ ๔ พระองค์ ก็ถือข้ายทองมารองรับพระโพธิสัตว์ วางไว้เบื้องพระพักตร์พระชนนี ตรัสว่า “ดูกร พระเทวี ขอจงทรงดีพระทัยเถิด พระโอรสของพระองค์มีศักดิ์มาก ประสูติแล้ว” ก็สัตว์อื่นๆ เมื่อออกจากครรภ์มารดาก็เปราะเปื้อนด้วยของปฏิกูลไม่สะอาด ฉะนั้น พระโพธิสัตว์หาเป็นฉนั้นนั้นไม่ ทรงเหยียดพระหัตถ์ทั้งสอง พระบาททั้งสองยืนไม่เปราะเปื้อนด้วยของไม่สะอาดใดๆ จากสมภพในพระครรภ์ของพระชนนี หมดจดสดใส รุ่งเรืองเหมือนมณีรัตนอันเขาวางไว้บนผ้ากาสี ออกจากพระครรภ์พระชนนี เมื่อเป็นเช่นนั้น เพื่อสักการะแด่พระโพธิสัตว์และพระชนนีของพระโพธิสัตว์ ท่อธารน้ำสองท่อ ก็ออกมาจากอากาศ ไสรจสร่งที่พระสรีระของพระโพธิสัตว์และพระชนนีของพระโพธิสัตว์

แม้ในยุคนี้สมัยนี้ก็มิมีบางสิ่งซึ่งอัศจรรย์เกิดขึ้น แต่สิ่งที่น่า

อัศจรรย์ที่เกิดกับคนในสมัยนี้ เมื่อเทียบกับสิ่งอัศจรรย์ต่างๆ ที่เกิดกับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เห็นได้ว่าเปรียบเทียบไม่ได้เลย เช่นเดียวกับสติปัญญาของบุคคลใดๆ ก็ย่อมเปรียบไม่ได้เลยกับพระปัญญาของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนั้น สิ่งอัศจรรย์ที่เกิดกับพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้าย ที่จะทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่บางท่านอาจจะคิดว่าเป็นไปไม่ได้นั้นก็ควรพิจารณาว่า เมื่อปัญญาและบารมีทั้งหลายซึ่งได้สะสมอบรมสมบรูณ์ถึงขั้นที่จะตรัสรู้ธรรมบรรลุความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แล้ว สิ่งอัศจรรย์ต่างๆ เหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้หรือไม่

ลำดับนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ พระองค์ ก็เอาผ้าขนสัตว์ที่มีสัมผัสอันสบายซึ่งสมมุติกันว่าเป็นมงคลรับจากพระหัตถ์ของท้าวมหาพรหมซึ่งยื่นรับพระโพธิสัตว์นั้นไว้ด้วยชายทอง พวกมนุษย์ก็เอาเบาะผ้าเนื้อดีรับจากพระหัตถ์ของท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น พระโพธิสัตว์พ้นจากมือของมนุษย์ ก็ยืนที่แผ่นดิน มองดูทิศบูรพา เทวตาและมนุษย์ในที่นั้นก็ทูลว่า ข้าแต่มหาบุรุษ ผู้ที่เสมียนกับพระองค์ในที่นี้ไม่มี ผู้ที่ยิ่งกว่าจะมีแต่ที่ไหน พระโพธิสัตว์ทรงเหลียวดูทิศทั้ง ๑๐ ทิศ ไม่เห็นผู้ที่เสมียนกับพระองค์ จึงบ่ายพระพักตร์สู่ทิศอุดร ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว และเมื่อดำเนินไปก็ดำเนินไปบนแผ่นดินนั้นแหละ มิใช่ดำเนินไปในอากาศ (ข้อความใน **อรรถกถาขุททกนิกาย พุทธวงศ์** วงศ์พระโคตมพุทธเจ้า) แต่ปรากฏแก่มหาชนเหมือนดำเนินไปทางอากาศ เหมือนประดับ

ตกแต่งพระองค์ และเหมือนมีอายุ ๑๖ ขวบ แต่นั่น ย่างก้าวที่ ๗ ก็ทรงหยุด ทรงบรรลือสีหนาทเปล่งอาสภิวาจาว่า “อโคโหมสมิโลกสส” ดังนี้เป็นต้น

ในสมัยที่พระโพธิสัตว์ประสูติ ณ ลุมพินีวันนั้น พระเทวี มารดาพระราहुล คือ พระนางยโสธราพิมพา ท่านพระอานนท์ ท่านพระฉันทะ ท่านกาฬุทายีอำมาตย์ พญาม้ากัณฐกะ ตัณมหาโพธิพฤกษ์ และหม้อขุมทรัพย์ทั้ง ๔ ก็เกิด เหล่านี้นี้ชื่อว่า สหชาติ ทั้ง ๗

ครั้งนั้น ในวันที่ ๕ พระประยูรญาติจึงเฉลิมพระนามพระโพธิสัตว์ว่า “**สิทธัตถะ**” เพราะทรงทำความสำเร็จประโยชน์แก่โลกทั้งปวง พระราชาพระราชทานพระพี่เลี้ยงนางนม ๖๔ นาง ซึ่งปราศจากโรคทุกอย่าง ถึงพร้อมด้วยรูปสมบัติอย่างยิ่งแด่พระมหาบุรุษ พระโพธิสัตว์ทรงเจริญวัยด้วยบริวารไม่มีที่สิ้นสุดด้วยพระอิสริยยศใหญ่ยิ่ง ต่อมา ครั้งนั้นพระมหาบุรุษมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา พระราชาโปรดให้สร้างปราสาท ๓ หลัง ชื่อสุจันทะ โกกนุทะ และโกญจะ (ชื่อปราสาททั้ง ๓ หลังนี้ กล่าวตาม ที่ปรากฏในพระบาลี ซึ่งในอรรถกถาแสดงชื่อว่า รัมมะ สุรัมมะ และสุกะ) ๙ ชั้นหลังหนึ่ง ๗ ชั้นหลังหนึ่ง ๕ ชั้นหลังหนึ่ง อันเหมาะแก่ ๓ ฤดู แก่พระโพธิสัตว์ ปราสาทแม่ทั้ง ๓ หลัง ส่วนสูงมีขนาดเท่ากัน แต่ชั้นต่างกัน (ตามความเหมาะสมของฤดูกาล ปราสาทสำหรับฤดูร้อนชั้นก็น้อย แต่ส่วนสูงมีเท่ากับปราสาทหลังอื่น)

เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงเจริญวัยสมควรที่จะอภิเษก พระราชา

ทรงพระราชดำริให้พระโพธิสัตว์แสดงศิลปะความสามารถให้ปรากฏ
แก่เจ้าศากยะทั้งหลาย เพราะเหตุว่าพวกเจ้าศากยะคิดว่าพระ
โพธิสัตว์นั้นไร้ความสามารถ คือมีชีวิตที่สุขสำราญทุกประการ จึง
ไม่มีใครเห็นความสามารถของพระโพธิสัตว์ ด้วยเหตุนี้ พระเจ้า
สุทโธทนะจึงโปรดให้พระโพธิสัตว์แสดงความสามารถให้ปรากฏแก่
เจ้าศากยะ โดยโปรดให้นำธนูมาพระราชทาน ธนูนีพิเศษ คือ
บุรุษพันหนึ่งยกธนูนั้นขึ้น ถ้าน้อยกว่านั้นยกไม่ขึ้น บุรุษพันหนึ่งยกลง
พระมหาบุรุษให้นำธนูนั้นมา แล้วประทับนั่งขัดสมาธิ ทรงคล้อง
หัวสายธนูที่นิ้วแม่พระบาท โนมขึ้นธนูด้วยนิ้วแม่พระบาทนั้นแหละ
ทรงถือคันธนูด้วยพระหัตถ์ซ้าย แล้วขึ้นสายธนูด้วยพระหัตถ์ขวา
ทรงดีดสายธนูเสียงก็ก้องไปทั่วพระนคร เจ้าศากยะทั้งหลายต่าง
ก็พากันมีจิตโสมนัสยินดี

Ò

ต่อจากนั้น พระราชาทรงให้พระโพธิสัตว์เอาลูกธนูยิงทะลุแผ่นเหล็กหนา ๔ นิ้ว ต่อจากนั้น ทรงให้พระโพธิสัตว์ยิงทะลุกระดานไม้ประดู่หนา ๔ นิ้ว แล้วทรงให้พระโพธิสัตว์ยิงทะลุแผ่นกระดานไม้มะเดื่อหนาคืบหนึ่ง ส่วนเจ้าศากยะทั้งหลายก็ตรัสให้พระโพธิสัตว์ยิงเกวียนบรรทุกทราย เกวียนบรรทุกฟาง เกวียนบรรทุกไม้เลียบ ยิงลูกธนูไปในน้ำอุสกะหนึ่ง บนบกได้ประมาณ ๔ อุสกะ

นี่ไม่น่าอัศจรรย์เท่ากับการดับกิเลส แต่ว่าก่อนจะถึงกาลที่จะดับกิเลสได้ ก็จะได้เห็นว่าพระกำลังของพระองค์ ความสามารถของพระองค์เป็นเลิศกว่าบุคคลอื่น

ครั้งนั้น เจ้าศากยะทั้งหลายตรัสกับพระโพธิสัตว์ว่า ควรยิงชนทรายที่หมายไว้ที่ผลมะอึก พระโพธิสัตว์ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงผูกผลมะอึกไกลประมาณโยชน์หนึ่ง แล้วให้ผูกชนทรายที่หมายไว้ที่ผลมะอึกไกลประมาณโยชน์หนึ่ง ทรงยิงธนูไปในทิศที่ปิดด้วยแผ่นเมฆ ในความมืดแห่งราตรี ลูกธนูนั้นไปผ่าชนทรายไกลประมาณโยชน์หนึ่ง แล้วเข้าไปสู่แผ่นดิน

มิใช่เพียงเท่านั้น วันนั้นพระมหาบุรุษทรงแสดงศิลปะที่ใช้กันอยู่ในโลกทุกอย่าง (ความละเอียดมีในพระไตรปิฎกและอรรถกถา)

ครั้งนั้น เจ้าศากยะทั้งหลาย ประดับธิดาของตนส่งไปถวาย
พระโฬิสัตว์ สตรีสี่หมื่นนางได้เป็นพระสนม ส่วนพระเทวีมารดา
พระราชกุลได้เป็นอัครมเหสี พระมหาบุรุษทรงแวดล้อมด้วยสตรี
วัยรุ่นเหมือนเทวกุมารอันเทพธิดาวัยรุ่นแวดล้อม ทรงประกอบด้วย
ดนตรีที่ไร้บุรุษบำเรออยู่ เสวยมหาสมบัติ ประทับอยู่ ณ ปราสาท
๓ หลังจากนั้น เปลี่ยนไปตามฤดู

วันคืนล่วงไป จากที่เป็นพระราชกุมารจนทรงอภิเษก ก่อนที่จะ
ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อใกล้เวลาตรัสรู้ของพระโฬิสัตว์ ขณะพระองค์เสด็จ
ประพาสอุทยาน เทพบุตรองค์หนึ่งแสดงตนเป็นคนชรา พันทก
ผมหงอก ตัวค่อมลง สั่นเทา พระโฬิสัตว์ทอดพระเนตรแล้ว
สังเวชพระหฤทัยว่า น่าดำหนิชาติการเกิดจริงหนอ ที่คนเกิดมา
แล้วต้องแก่ พระองค์เสด็จกลับจากที่นั่น แล้วเสด็จขึ้นปราสาท

ความแก่มีปรากฏตลอดเวลา แต่ใครบ้างที่เห็นความแก่แล้ว
จะเห็นโทษของความเกิดว่าที่แก่นั่นก็เพราะเกิด ถ้าไม่เกิดก็ไม่ต้องแก่
คนที่เกิดแล้วที่จะไม่แก่นั่นไม่มี ยิ่งมีวัยสูงมากจนถึงกับพันทก ตัว
ค่อมลง สั่นเทา ก็ยิ่งเห็นโทษภัยมาก ด้วยเหตุนี้ พระโฬิสัตว์จึง
สังเวชพระหฤทัย และปัญญาที่ได้ทรงสะสมมาก็ทำให้ทรงเห็นโทษ
ของการเกิด ซึ่งทุกคนในขณะนี้ก็เห็นความแก่ แต่ว่าจะเห็นโทษ
ของความเกิดหรือไม่ ถ้าปัญญาไม่พอ เห็นแล้วก็ผ่านไป แต่ถ้ามี
ปัญญาย่อมสามารถที่จะเห็นความน่าสังเวชสลดใจว่า ความแก่นั่น

มาจากความเกิด

วันรุ่งขึ้น พระโพธิสัตว์เสด็จประพาสอุทยานอีก ทรงเห็นเทพ
ซึ่งแสดงตนเป็นคนเจ็บ ก็สังเวชพระหฤทัย เสด็จกลับขึ้นปราสาท

คนเจ็บเป็นคนที่น่าสงสาร มีความทุกข์ซึ่งก่อนเจ็บนั้นไม่มี
ทุกข์อย่างนั้น ไม่ว่าจะเจ็บส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย จะเห็นได้
ว่าเป็นทุกข์อย่างยิ่ง จะไม่มีความเป็นปกติสุข ไม่ว่าในเรื่องของ
การจะลุก จะนั่ง จะยืน จะเดิน หรือแม้แต่จะนอน ความสนุกสนาน
เพลิดเพลินต่างๆ ความสะดวกสบายต่างๆก็ไม่มี แล้วยังจะต้องมี
ความเจ็บปวดของร่างกายด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ต้องมาจากการเกิด
นั่นเอง

วันรุ่งขึ้น พระโพธิสัตว์เสด็จประพาสอุทยาน ทรงเห็นเทพซึ่ง
แสดงตนเป็นคนตาย ก็สังเวชพระหฤทัยแล้วเสด็จกลับ ขึ้นปราสาท
แม้วันรุ่งขึ้น พระโพธิสัตว์ก็เสด็จประพาสอุทยาน ทรงเห็นเทพ
ซึ่งแสดงตนเป็นนักบวช พระบารมีที่ได้ทรงบำเพ็ญมา ทำให้พระ
โพธิสัตว์ทรงพอพระทัยในการบวช (ซึ่งใกล้ที่จะบรรลุถึงการตรัสรู้
อริยัลจจธรรม)

สมัยนั้นพระเจ้าสุทโธทนะมหาราชทรงสดับข่าวว่า พระมารดา
ของพระราहुลประสูติพระโอรส ก็ทรงส่งข่าวให้พระโพธิสัตว์ทรง
ทราบ พระโพธิสัตว์ทรงทราบแล้วตรัสว่า “ห่วงเกิดแล้ว เครื่องผูก

เกิดแล้ว” พระราชาทรงสดับคำนั้น จึงตรัสว่า “ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป
หลานเรา พึงชื่อว่า ราหุลกุมาร”

แม่พระโพธิสัตว์ก็เสด็จขึ้นรถนั้น เสด็จเข้าสู่พระนครพร้อม
ด้วยข้าราชการบริพารหมู่ใหญ่

สมัยนั้นนางกษัตริย์พระนามว่ากิสาโคตมี ทรงเห็นพระรูปสิริ
ของพระโพธิสัตว์กำลังเสด็จเข้าสู่พระนคร ทรงเกิดปีติโสมนัสขึ้น
ทรงเปล่งอุทานนี้ว่า

“บุรุษเช่นนี้เป็นบุตรของมารดาผู้ใด มารดาผู้นั้นก็เย็นใจแน่
เป็นบุตรของบิดาผู้ใด บิดาผู้นั้นก็เย็นใจแน่
เป็นสามีของนารีผู้ใด นารีผู้นั้นก็เย็นใจแน่”
(คือไม่นำความทุกข์ ความเดือดร้อนมาให้ใครทั้งนั้น)

พระโพธิสัตว์ทรงสดับอุทานนั้นแล้วทรงดำริว่า สตรีผู้นี้ให้เรา
ได้ยินถ้อยคำที่น่าฟังอย่างดี ด้วยว่าเรากำลังเที่ยวแสวงหานิพพาน
วันนี้แหละ ควรที่เราจะละทิ้งฆราวาสวิสัยแล้วออกบวชแสวงหา
นิพพาน ทรงเปลื้องแก้วมุกดาหารที่มีค่านับแสนออกจากพระศอ
ประทานแก่เจ้าหญิงกิสาโคตมี ด้วยหมายพระทัยว่า แก้วมุกดาหาร
นี้จะเป็นสักการะส่วนบูชาอาจารย์สำหรับเจ้าหญิงพระองค์นี้

ฝ่ายพระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นปราสาทที่น่ารื่นรมย์อย่างยิ่ง (ถึงแม้
จะเป็นปราสาทที่น่ารื่นรมย์ แต่ความรู้สึกของคนที่เริ่มหน่าย
ความรื่นรมย์ต่างๆ ก็จะทำให้ไม่น่ารื่นรมย์จริง เพราะแต่ก่อนนั้น
เมื่อยังเพียบพร้อมด้วยกิเลส ย่อมเห็นสิ่งต่างๆ เป็นสิ่งที่น่ารื่นรมย์
แต่เมื่อปัญญาเริ่มเจริญขึ้นย่อมเห็นว่าสิ่งที่เคยรื่นรมย์นั้น แท้ที่จริง

แล้วหาเป็นสิ่งที่น่ารื่นรมย์ไม่) พระโพธิสัตว์บรรทมเหนือพระที่บรรทม ในทันใดนั่นเอง เหล่าสตรีรุ่นๆทั้งหลาย ผู้มีดวงหน้างามเหมือนดวงจันทร์เต็มดวง ฉลาดในการพ้อนรำ ขับร้อง และบรรเลง มีรูปโฉมงามเช่นเทพธิดา ถอดดนตรีที่มีเสียงไพเราะพากันมาห้อมล้อมพระมหาบุรุษนั้นให้ทรงรื่นรมย์ ประกอบการพ้อน การขับร้องและการบรรเลง แต่พระโพธิสัตว์ไม่ทรงยินดีในการพ้อน การขับร้อง เป็นต้น เพราะทรงมีจิตหน่ายในกิเลสทั้งหลาย บรรทมหลับไปครู่หนึ่ง สตรีเหล่านั้นเห็นพระโพธิสัตว์บรรทม คิดว่าพวกเราประกอบการพ้อนเป็นต้นเพื่อประโยชน์แก่ผู้ใด ท่านผู้นั้นก็บรรทมหลับไปแล้ว บัดนี้พวกเราจะลำบากเพื่อประโยชน์อะไรเล่า แล้วก็นอนทับดนตรีที่ถือกันอยู่หลับไป ประทีปน้ำมันหอมก็ยังติดโพลงอยู่ พระโพธิสัตว์ตื่นบรรทม ประทับนั่งสมาธิอยู่เหนือหลังพระแท่นบรรทม ทรงเห็นสตรีเหล่านั้นนอนทับเครื่องดนตรี มีน้ำลายไหล มีแก้มและเนื้อตัวสกปรก บางพวกกัดฟัน บางพวกกรน บางพวกละเมอ บางพวกอ้าปาก บางพวกผ้าผ่อนหลุดลุ่ย บางพวกมีผมปล่อยุ่งนอนทรงรูปเหมาะแก่ป้าช้า

พระมหาสัตว์ทรงเห็นอาการแปลกๆของสตรีเหล่านั้น ก็ทรงมีจิตหน่ายในกามทั้งหลายสุดประมาณ พื้นปราสาทที่ประดับตกแต่ง แม้ดงามเหมือนสวรรค์ ก็ปรากฏแก่พระมหาสัตว์นั้นปฏิกูลอย่างยิ่งเหมือนป้าช้าผิวดิบที่เต็มไปด้วยซากศพสรีระของคนตายที่เขาทอดทิ้งไว้ แม้ภพทั้งสามก็ปรากฏเสมือนภพที่ไฟไหม้ ทรงดำริว่า วุ่นวายจริงหนอ ชัดชัดจริงหนอ พระหฤทัยก็น้อมไปเพื่อบรรพชาอย่างยิ่ง

แล้วในคืนนั้นเองก็ได้เสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ์ โดยประทับม้าทรง
ชื่อกัณฐกะ

ใกล้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว เพียงอีก
๖ ปีต่อจากนี้เท่านั้น แต่ชาติสุดท้ายนั้นก็ต้องดำเนินชีวิตไปตามวัย
ต่างๆ จนกว่าจะถึงกาลที่สมควรแก่การตรัสรู้

บางท่านอาจจะเคยได้ทราบพระพุทธประวัติมาแล้ว แต่ที่จะ
ขอล่าถึงก็เพราะเหตุว่า เมื่อได้ฟังพระพุทธประวัติแล้ว ย่อม
เกิดกุศลจิต ระลึกถึงความเป็นมหาบุรุษผู้เลิศของพระโพธิสัตว์
เป็นพุทธธานุสดี ก่อนที่จะถึงการอันตรธานของพระพุทธศาสนา

มักัณฐกะนั้น โดยส่วนยาวนับตั้งแต่คอ ๑๘ ศอก ประกอบ
ด้วยส่วนสูงพอเหมาะกับส่วนยาวนั้น ถึงพร้อมด้วยรูป ผิวกายและ
กำลังอันเลิศ ขาวปลอด สีสันน่าดูเหมือนสังข์ขัด พระโพธิสัตว์
โปรดให้นายฉันทะจับหางม้าไปด้วย ถึงประตูใหญ่แห่งพระนคร
ตอนครึ่งคืน

เมื่อพระชนมายุ ๒๙ พรรษา พระมหาสัตว์ทรงละทิ้ง
จักรวรรดิราชย์ ไม่ทรงเยื่อใยเหมือนทิงกอนเซพิะ เสด็จออกจาก
พระราชนิเวศน์ เมื่อดาวนักษัตรอรุตราสาฬหา เพ็ญเดือนอาสาฬหะ
เสด็จออกจากพระนคร มีพระประสงค์จะทอดพระเนตรพระนคร
เมื่อทอดพระเนตรกรุงกบิลพัสดุ์แล้ว จึงทรงกระตุ่นม้ามักัณฐกะให้
บ่ายหน้าไปตามทางที่พึงไป แสดงเจตนิสถานชื่อ “กัณฐกนิวัตตนะ”

ที่มำกัณฐกะหันหน้ากลับ ณ ภูมิประเทศนั้น

วันอาสาฬหบูชา ทุกท่านก็คิดถึงวันปฐมเทศนา แต่ควรที่จะได้ทราบด้วยว่า ในวันนั้นเป็นวันที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกมหา--
ภิเนษกรรมณ

พระโพธิสัตว์เสด็จหนทาง ๓๐ โยชน์ ผ่าน ๓ ราชอาณาจักร
ราตรีเดียวเท่านั้นก็ถึงริมฝั่งแม่น้ำอโนมา ทรงกระแทกมำ ให้สัญญาณ
แก่มำ มำก็กระโดดไปยืนอยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำ พระโพธิสัตว์
เสด็จลงจากหลังมำ ประทับยืนที่หาดทราย ตรัสสั่งให้นายฉันทะ
นำอาหารของพระองค์และมำกัณฐกะกลับไป แล้วพระองค์จัก
ทรงผนวช

นายฉันทะทูลขอบวชถึง ๓ ครั้ง แต่พระโพธิสัตว์ก็รับสั่งให้
นายฉันทะกลับไป พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า ผมของเราอย่างนี้
ไม่เหมาะแก่สมณะ ทรงจับพระขรรค์อันคมกริบด้วยพระหัตถ์ขวา
รวบพระจุฬาร้อมพระเมาลีด้วยพระหัตถ์ซ้ายแล้วตัด เหลือ
พระเกศาสององคุลีเวียนขวาติดพระเศียร พระเกศาเหล่านั้นก็มี
ประมาณเท่านั้นจนตลอดพระชนม์ชีพ ส่วนพระมัสสุก็เหมาะแก่
ประมาณพระเกศานั้น แต่พระองค์ไม่มีกิจที่จะต้องปลงพระเกศา
และพระมัสสุอีกเลย

คนข้างคิดก็คิดสงสัยว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีหนวดเครา

หรือเปล่า แต่ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าเหลือพระเกศาสององคุลี เวียนขวาติดพระเศียรจนตลอดพระชนม์ชีพ ส่วนพระมัสสุก็เหมาะแก่ประมาณพระเกศานั้น และพระองค์ไม่มีกิจที่จะต้องปลงพระเกศา และพระมัสสุอีกเลย

พระโพธิสัตว์ทรงรวบพระจุฬาร่วมด้วยพระเมาลีอธิษฐานว่า “ถ้าเราจักเป็นพระพุทธเจ้าไซ้ร้ ขมวดเมาลีนี้จึงตั้งอยู่ในอากาศ ถ้าไม่เป็นไซ้ร้ ก็จงหล่นลงเหนือพื้นดิน” แล้วทรงเหวี่ยงไปในอากาศ พระจุฬามณีพร้อมขมวดพระเมาลีนั่นไประยะประมาณโยชน์หนึ่งแล้ว ก็ตั้งอยู่ในอากาศ ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราช (คือ พระอินทร์ จอมเทพของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์) ทรงตรวจดูด้วยจักขุทิพย์ พระองค์ทรงรับพระจุฬามณีพร้อมขมวดพระเมาลีนั่นด้วยผอบบริดณะประมาณโยชน์หนึ่ง แล้วทรงประดิษฐานพระจุฬามณีเจดีย์สำเร็จด้วยรัตนะ ๗ ประการ ขนาด ๓ โยชน์ไว้ในภพดาวดึงส์

พระโพธิสัตว์ทรงดำริอีกว่า ผ้ากาสีของเราเหล่านี้มีค่ามาก ไม่เหมาะแก่สมณะ ลำดับนั้น ภูมิการมหาพรหมสหายเก่าครั้งพระกัศสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ดำริโดยมิตรภาพที่ไม่ถึงความพินาศตลอดพุทธันดรหนึ่งว่า “วันนี้สหายเราออกภิเษกกรรมณ์ จำเราจะถือสมณบริขารไปเพื่อสหายนั้น” จึงนำบริขาร ๘ เหล่านี้ไปถวาย คือ ไตรจีวร บาตร มีด เข็ม รัตประคดและผ้ากรองน้ำ พระโพธิสัตว์ทรงเหวี่ยงผ้าที่ทรงนุ่งห่มไปในอากาศ ท้าวมหาพรหมรับผ้าคู่นั้น แล้วสร้างเจดีย์สำเร็จด้วยรัตนะขนาด ๑๒ โยชน์ ในพรหมโลก

บรรจุกุณินนั้นไว้ข้างใน

แต่นั้น นายฉันทะก็ถวายบังคมพระมหาบุรุษ ทำประทักษิณ แล้วหลีกไป ส่วนมākāṇḍikะยืนฟังคำของพระโพธิสัตว์ตรัสกับนายฉันทะ รู้ว่าบัดนี้เราจะไม่เห็นนายของเราอีก พอละสายตาของพระมหาบุรุษนั้น ไม่อาจทนวิปโยคทุกข์ได้ก็หัวใจแตกตายเป็นเหตุเป็นเหตุช็อกช็อกในภพดาวดึงส์ (ขณะนี้ท่านก็ยังอยู่ที่นั่น เพราะว่าสวรรค์แต่ละภพภูมิมีอายุยืนยาวมาก)

ความโศกได้มีแก่นายฉันทะอยู่แล้ว แต่เพราะการตายของมākāṇḍikะ นายฉันทะก็ถูกความโศกครั้งที่สองเบียดเบียน ร้องไห้คร่ำครวญเดินทางไปด้วยความทุกข์

ชีวิตของพระโพธิสัตว์ก่อนการตรัสรู้

เมื่อพระมหาบุรุษทรงผนวชแล้ว ก็ประทับ ณ สถานที่นั้น คือที่สวนมะม่วงชื่ออนุปิยอัมพวัน ๗ วัน ด้วยความสุขในบรรพชา

จากปราสาท ๓ หลัง จากข้าราชการบริพารแวดล้อม จากความสะดวกสบายทุกอย่าง แต่พระโพธิสัตว์ก็ประทับที่สวนมะม่วงชื่ออนุปิยอัมพวันด้วยความสุขในบรรพชา อย่างไหนจะมีความสุขกว่ากัน ไม่รุ่มรวย ไม่ลำบาก ไม่เดือดร้อน ไม่มีเรื่องกังวล แต่เป็นชีวิตที่อิสระซึ่งจะค่อยๆ เริ่มพ้นจากความผูกพันด้วยวัตถุต่าง ๆ

หลังจากนั้น พระองค์ผู้ทรงเป็นนรสีหะ (นรชนผู้ประเสริฐ) ทรงเที่ยวไปพระองค์เดียวเหมือนราชสีห์ เหมือนความอยู่จู้ก็ลีลา ของช้างตกมันยังแผ่นดินให้เบาสบาย เสด็จเดินทาง ๓๐ โยชน์ด้วย พระบาทวันเดียวเท่านั้น ทรงข้ามแม่น้ำคงคา เสด็จเข้าสู่พระนคร ราชคฤห์ เมื่อพระมหามุรุษเสด็จเที่ยวแสวงหาภิกษา พวกมนุษย์ ชาวพระนครที่เห็นพระรูปของพระมหาสัตว์ ก็เกิดปีติโสมนัส พระ มหามุรุษนั้นไม่มีใครงามเท่า แต่ก็ยังบรรพชาด้วยจิตใจสงบ ปลอดโปร่งจากสิ่งรบกวนทางโลก ความสง่างามของพระองค์จึง เป็นที่ประทับใจของผู้ที่ได้พบเห็น

ความสง่างามของพระรูปสมบัติของพระมหามุรุษ ทำให้ ชาวเมืองราชคฤห์เปรียบเทียบความสง่างามของพระองค์ต่าง ๆ นานา เช่น บางคนก็กล่าวว่า “เหตุไรหนอ จันทรเพ็ญอันมีรัศมีที่ถูกภัย คือราหูกำบังแล้ว ยังมาสู่มนุษย์โลกได้” (คือเปรียบพระองค์ว่า เหมือนพระจันทร์เพ็ญซึ่งมาสู่โลกมนุษย์) บางคนก็ยิ้มและพูดว่า “พูดอะไรอย่างนั้น เคยเห็นจันทรเพ็ญมาสู่โลกมนุษย์กันเมื่อไร นั้นกามเทพมีดอกไม้เป็นธงมิใช่หรือ ท่านถือเพศอื่น เห็นความ เจริญด้วยลีลาอย่างยิ่งของมหाराชของเราและชาวเมืองจึงเสด็จมา เล่นด้วย” คนอื่นนอกจากนั้นก็ยิ้มและพูดว่า “ท่านเป็นบ้ากัน แล้วหรือ นั้นพระอินทร์ผู้เป็นท้าวสหสสนันน์ เป็นเจ้าแห่งเทวดา มาในที่นี้ด้วยความสำคัญว่าเป็นอมรปุระ” (คือเข้าใจว่าเป็นเมืองเทพ) คนอื่นนอกจากนั้นก็หัวเราะเบาๆ แล้วกล่าวว่า “ท่านพูดอะไรกัน ท่านผิดทั้งคำต้นคำหลัง ท่านผู้นั้นมีพันดาที่ไหน มีวชิราวุธที่ไหน

มีช้างเอราวัณที่ไหน ที่แท้ท่านผู้นั้นเป็นพรหม ท่านรู้ว่าคนที่เป็นพรหมณ์ประมาทกัน จึงมาเพื่อประกอบไว้ในพระเวทและเวทาค์เป็นต้นต่างหากเล่า” (พวกพรหมณ์เสื่อมจากลัทธิพระเวทต่างๆ จึงมาดัดเตือนให้ประกอบพระเวทต่อไป) ส่วนคนอื่นที่เป็นบัณฑิตก็ปรามคนเหล่านั้นทั้งหมดแล้วพูดว่า “ท่านผู้นี้ไม่ใช่พระจันทร์เพ็ญ ไม่ใช่กามเทพ ไม่ใช่ท้าวสหัสสนัยน์ ไม่ใช่พรหมทั้งนั้น แต่ท่านผู้นี้เป็นอัจฉริยมนุษย์จะเป็นศาสดาผู้นำโลกทั้งปวง”

นี่ตาสว่างขึ้นมาแล้ว จากการที่หลงมองเห็นเป็นสิ่งต่าง ๆ นานา ก็มีผู้ที่รู้ว่าไม่ใช่ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด แต่เป็นอัจฉริยมนุษย์และจะเป็นศาสดาผู้นำโลกทั้งปวง

เมื่อชาวพระนครเจรจากันอยู่อย่างนี้ พวกราชบุรุษก็กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระเจ้าพิมพิสาร พระราชาทรงสดับเรื่องนั้นแล้วประทับยืน ณ ปราสาทชั้นบน ทอดพระเนตรพระมหาราชบุรุษ เกิดจิตอัศจรรย์ไม่เคยมี มีพระราชกระแสรับสั่งให้พวกราชบุรุษไป (ตรวจสอบ)ว่า “พวกท่านจงไปทดสอบท่านผู้นั้น ถ้าเป็นอมมนุษย์ก็จักออกจากนครหายไป ถ้าเป็นเทวดาก็จะไปทางอากาศ ถ้าเป็นนาคราชก็จักลงไปในดิน ถ้าเป็นมนุษย์ก็จะบริโภคมกษิษาตามที่ได้มา”

ฝ่ายพระมหาราชบุรุษมีอินทรียัสสบ มีพระหฤทัยสงบ เป็นประหนึ่งดังดูดสายตามหาชนเพราะความงามแห่งพระรูป ทรงแลดูชั่วแอก ทรงรวบรวมอาหารระคนกันพอยังอึดภาพให้เป็นไปได้

เสด็จออกจากพระนครทางประตูที่เสด็จเข้ามา บ่ายพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกแห่งร่มเงาภูเขาปันทวะ ประทับนั่งพิจารณาอาหาร ไม่มีอาการผิดปกติเลย แต่นั้นพวกราชบุรุษก็ไปกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระราชา

ลำดับนั้น พระเจ้าพิมพิสารทรงรีบเสด็จออกจากพระนคร บ่ายพระพักตร์มุ่งตรงสู่ภูเขาปันทวะแล้วเสด็จลงจากพระราชยานเสด็จไปยังสำนักพระโพธิสัตว์ อันพระโพธิสัตว์ทรงอนุญาตแล้ว ประทับนั่งเหนือพื้นศิลา เมื่อทรงได้รับปฏิสันถารแล้วทรงถามถึงนามและโคตร ทรงมอบความเป็นใหญ่ทุกอย่างแด่พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “ข้าแต่ महाराज หม่อมฉันไม่ประสงค์ด้วยวัตถุทางหรือกิเลสทาง หม่อมฉันปรารถนาแต่สัมโพธิญาณ จึงออกบวช”

พระราชามัธรงอ้อนวอนหลายประการ ก็ไม่ได้น้ำพระหฤทัยของพระโพธิสัตว์ จึงตรัสว่า “จักเป็นพระพุทธรเจ้าแน่” แล้วทูลว่า “ก็เมื่อใดพระองค์เป็นพระพุทธรเจ้าแล้ว โปรดเสด็จมาแคว้นของหม่อมฉันก่อน” แล้วเสด็จกลับเข้าสู่พระนคร

Ó

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เสด็จจาริกไปตามลำดับ เสด็จเข้าไปหา
อาฬารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร ยังสมบัติ
๘ ให้เกิดขึ้นแล้วทรงดำริว่า “ทางนี้ไม่ใช่ทางแห่งพระโพธิญาณ”
ไม่ทรงใส่พระทัยถึงสมบัติภาวนานั้น มีพระประสงค์จะตั้งความ
เพียร จึงเสด็จไปยังตำบลอุรุเวลา ทรงดำริว่า “ภูมิภาคนี้น่ารื่นรมย์
จริงหนอ” พระองค์ประทับอยู่ ณ ตำบลนั้น ทรงตั้งความเพียร
ยิ่งใหญ่ ชน ๕ คนเหล่านี้คือ บุตรของพราหมณ์ผู้ทำนายพระมหา--
ปुरुสลักษณะ ๔ คน และพราหมณ์ชื่อโกณฑัญญะบวชคอยอยู่ก่อนแล้ว

เมื่อครั้งที่ทำนายพระมหาปुरुสลักษณะนั้น พราหมณ์โกณฑ--
ัญญะยังเป็นหนุ่ม พราหมณ์อื่นสิ้นชีวิตไปแล้ว แต่ได้สั่งให้บุตร
ของตนบวชเพื่อที่จะได้ติดตามพระโพธิสัตว์ เพราะพระองค์จะทรง
ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ท่านทั้ง ๕ นั้น เทียวภิกษาจารไปในคามนิคมราชธานีทั้งหลาย
บำรุงพระโพธิสัตว์ ณ ที่นั้น ปัญจวัคคีย์ คือ ชน ๕ คนนี้บำรุงพระ
โพธิสัตว์ผู้ตั้งความเพียรยิ่งใหญ่อู่ถึง ๖ ปี ด้วยวัตรปฏิบัติมีกวาด
บริเวณเป็นต้น ด้วยหวังอยู่ว่าพระโพธิสัตว์จักเป็นพระพุทธเจ้า
แม้พระโพธิสัตว์ก็ทรงยับยั้งอยู่ด้วยงาและข้าวสารเมล็ดเดียว ด้วย

ทรงหวังจะทำทุกกรกิริยาให้ถึงที่สุด ได้ทรงตัดอาหารด้วยประการ
ทั้งปวง แม้เทวดาทั้งหลายก็นำทิพโศชาใส่ลงตามชุมพระโลมา
ทั้งหลาย

ครั้งนั้น พระวรกายที่มีสีทองของพระองค์ผู้มีพระวรกายถึง
ความชubbมอย่างยิ่งเพราะไม่มีอาหารนั้นก็มืดดำ (ผิวสีทองเปลี่ยน
เป็นสีดำ) พระมหาปฐิสลักษณะ ๓๒ ก็ถูกปกปิด พระโพธิสัตว์
ทรงถึงที่สุดแห่งทุกกรกิริยา ทรงดำริว่าทางนี้มีใช้ทางแห่งพระโพธิ-
ญาณ มีพระประสงค์จะเสวยอาหารหยาบ จึงเสด็จเข้าไปบิณฑบาต
ณ คามนิคมทั้งหลาย ลำดับนั้น พระมหาปฐิสลักษณะ ๓๒ ก็กลับ
เป็นปกติ พระวรกายมีสีดุจสีทอง

ขณะนั้น ภิกษุปัญจวัคคีย์เห็นพระองค์ก็คิดว่า ท่านผู้นี้แม้ทำ
ทุกกรกิริยามา ๖ ปี ก็ไม่อาจแทงตลอดสัพพัญญุตญาณได้ มาบัดนี้
ยังเที่ยวบิณฑบาตไปตามคามนิคมราชธานีทั้งหลาย บริโภคอาหาร
หยาบ จักอาจได้อย่างไร ท่านผู้นี้มักมาก คลายความเพียร ประโยชน์
อะไรของเราด้วยท่านผู้นี้ แล้วก็ละพระมหาบุรุษพากันไปยังป่า
อิสิปตนะ กรุงพาราณสี

ข้อความต่อไปโดยย่อมีว่า

พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์สมัยที่พระองค์ยังไม่ได้ตรัสรู้
เรามีปราสาท ๓ หลัง ชื่อ สุจันทะ โกกนุทะ และโกญจะ มี ๙ ชั้น
๗ ชั้น และ ๕ ชั้น มีสนมพ้อนรำสีหมีนนาง มีอัครมเหสีพระนาม
ว่า ยโสธรา เรานั้นเห็นนิมิต ๔ ออกมหาภิเนษกรรมด้วยยาน

คือม้า แต่นั่นก็ตั้งความเพียร ๖ ปี ในวันวิสาขปุรณมีได้บริโภคน้ำนมรุฬหายาที่นางสุชาดาธิดาของเสนานีกุมารผู้เกิดความเลื่อมใสถวายแล้ว ณ อรุณเวลาเสนานิคม พักกลางวัน ณ สาลวัน เวลาเย็นรับหญ้า ๔ กำทำคนหาบหญ้าชื่อ “โสตถิยะ” ถวายแล้ว เข้าไปยังโคนโพธิพฤกษ์ชื่อต้น “อัสสัตถะ” กำจัดกองกำลังของมาร ณ ที่นั้นบรรลุลัมโพธิญาณ

มธุรัตถวิลาสินี อรรถกถาพุทธกนิยาย พุทธวงศ์ เรื่องสถานที่ที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงละ มีข้อความว่า

ก็พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ไม่ทรงละเจตียสถาน ๔ แห่ง (ในกัปนี้ซึ่งเป็นภัทรกัป มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๕ พระองค์ และ สถานที่ซึ่งเป็นสถานที่เดิมเป็นสถานที่เดียวกันมี ๔ แห่ง) คือ

๑. โพธิบัลลังก์ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละ คือเป็นสถานที่แห่งเดียวกันนั่นเอง

๒. ไม่ทรงละการประกาศพระธรรมจักร ณ ป่าอิลิปตนมิตทาย--วัน (ในระหว่างพุทธันดร คือ สมัยที่ว่างพระศาสนา พระปัจเจก--พุทธเจ้าทั้งหลายลงจากภูเขาคันธมาถน์ และมาแหวะพักที่ป่าอิลิปตนะด้วยเหตุที่นั่นป่านั้นจึงชื่อว่า “อิลิ” คือ “ฤๅษี” ซึ่งหมายถึงพระปัจเจก--พุทธเจ้า นั่นเอง)

๓. ไม่ทรงละสถานที่ที่ทรงเหยียบพระบาทครั้งแรก ใกล้ประตูสังกัสสนคร ครึ่งเสด็จลงจากเทวโลก

๔. ไม่ทรงละสถานที่ว่างเท้าเดียว ๔ เท้าแห่งพระคันธกุฎี ในพระวิหารเชตวัน

ปปัญจสูทนี อรรถกถาัมชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั อรรถ--
กถาปาสราลิสฺสูตร มีข้อความที่กล่าวถึงอีกสถานที่หนึ่ง คือ สถานที่
ตั้งพระแท่นปรินิพพาน

เมื่อกล่าวโดยนักษัตร คือ โดยดาวฤกษ์ต่างๆ

โดยนักษัตร คือ ดาวฤกษ์อุตตราสาฬหะ (ซึ่งพระจันทร์เสวย
ฤกษ์ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ คือ เดือน ๘) พระมหาบุรุษทรงบังเกิด
ในพระครรภ์พระชนนี ๑ เสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ ๑ ทรง
ประกาศพระธรรมจักร ๑ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ ๑

โดยนักษัตร คือ ดาวฤกษ์วิสาखा (ซึ่งพระจันทร์เสวยฤกษ์ใน
วันเพ็ญเดือนเวสสาขะ คือ เดือน ๖) ประสูติ ๑ ทรงตรัสรู้ ๑ และ
ทรงดับขันธปรินิพพาน ๑

โดยนักษัตร คือ ดาวฤกษ์มฆา (ซึ่งพระจันทร์เสวยฤกษ์
ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ คือ เดือน ๓) พระผู้มีพระภาคทรงประชุม
พระสาวก ๑ ทรงปลงพระชนมายุสังขาร ๑

โดยนักษัตร คือ ดาวฤกษ์อัสสยุชะ (ซึ่งพระจันทร์เสวยฤกษ์
ในวันเพ็ญเดือนอัสสยุชะคือ เดือน ๑๑) พระผู้มีพระภาคเสด็จลง
จากเทวโลก

นี้ชื่อว่า กำหนดนักษัตร

ขอให้ท่านทั้งหลายผู้อยู่ในยุคนี้ คือในสมัยพระพุทธเจ้าพระ
สมณโคตม ไม่ใช่ในสมัยของพระผู้มีพระภาคพระอรหันตสัมมา--

ลัมพุทเจ้าพระองค์ก่อนๆ ในภัทรกับ ย้อนคิดถึงความอดทนของ
บุคคลในสมัยของพระผู้มีพระภาคพระอรหันตลัมมาลัมพุทเจ้า
พระนามว่าทีปังกร ซึ่งใน **มรุตถวิลาลินี อรรถกถาขุททกนิกาย พุทธ--
วงศ์** พรรณนาเรื่องความปรารถนาของท่านสุเมธะ มีข้อความว่า

ถอยไปสื่อสงไขยแสนกับ เมื่อพระลัมมาลัมพุทเจ้าพระนามว่า
ทีปังกร ทรงพยากรณ์ท่านสุเมธดาบสว่า ต่อแต่นี้ไปอีกสื่อสงไขย
แสนกับ จะได้เป็นพระพุทเจ้าพระนามว่าสมณโคดม มหาชน
ครั้งนั้นที่ได้ฟังพระดำรัสของพระลัมมาลัมพุทเจ้าพระนามว่าทีปังกร
พากันร่าเริงยินดีและได้ทำความปรารถนาว่า

“บุรุษกำลังจะข้ามแม่น้ำ เมื่อไม่อาจข้ามโดยทำตรงหน้าได้
ก็ยอมข้ามโดยทำหลัง ฉันทิ พวกเราเมื่อไม่ได้มรรคผลในศาสนา
ของพระทีปังกรลัมมาลัมพุทเจ้า ในอนาคตกาลก็พึงสามารถทำให้
แจ้งมรรคผลต่อหน้าท่านในสมัยที่ท่านจักเป็นพระพุทเจ้า ก็ฉันทัน
เหมือนกัน”

สื่อสงไขยแสนกับ คนในสมัยโน้นกล่าวว่าถ้าไม่บรรลุมรรคผลใน
สมัยของพระทีปังกรลัมมาลัมพุทเจ้า ก็คงจะได้บรรลุในสมัยของ
พระอรหันตลัมมาลัมพุทเจ้าพระสมณโคดมพระองค์นี้ สื่อสงไขย
แสนกับที่เป็นความอดทนของคนสมัยนั้น เขาร่าเริงยินดีเพราะ
เหตุว่าจะมีพระพุทเจ้าอีกพระองค์หนึ่งข้างหน้า อดทนรอได้สื่
อสงไขยแสนกับ ไม่เร่งผลโดยที่ไม่มีเหตุอันสมควร อย่างบางคน

อยากจะปฏิบัติให้เกิดผลภายใน ๓ เดือน หรือว่า ๑ ปี ๒ ปี แต่ว่าคนที่สามารถเข้าใจพระธรรม ก็รู้ได้ว่าจะต้องอาศัยกาลเวลาที่ยาวนานจริงๆ ในการอบรมปัญญา

ข้อความที่ว่า “บุรุษกำลังจะข้ามแม่น้ำ เมื่อไม่อาจข้ามโดยท่าตรงหน้าได้ ก็ย้อมข้ามโดยท่าหลัง”

เมื่อไม่สามารถจะรู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ก็บำเพ็ญเหตุที่จะให้รู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในสมัยของพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป ฉะนั้น ทุกท่านจึงต้องมีความอดทนอย่างนั้น ต้องเป็นผู้ที่อดทนจริงๆ ที่จะฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม พิจารณาพระธรรม แล้วค่อยๆ เข้าใจขึ้นตามความเป็นจริงในขณะนี้ตามปกติ

ท่านผู้หนึ่งบอกว่า เมื่อท่านได้ฟังพระธรรมและระลึกได้ก็รู้ว่า มีโลภะทั้งวัน ซึ่งก็เป็นความจริงเพราะเหตุว่าสังสารวัฏฏ์ทุกๆ ขณะ ถูกลากจูงไปด้วยโลภะเป็นเหตุ เป็นสมุทัย ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแก้กุลพุทธบริษัท โดยทรงแสดงโทษของโลภะ ให้เห็นความจริงว่า โลภะนั้นเป็นสมุทัย เป็นเหตุของทุกข์ ซึ่งเป็นสังสารวัฏฏ์ ทั้งๆ ที่วันนี้ทุกคนมีโลภะมากมาย แต่ระลึกได้ไหมว่าโลภะแต่ละขณะที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสมุทัย เป็นเหตุที่จะให้เกิดทุกข์ คือ การเกิดขึ้นของนาม-- ธรรมและรูปธรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จากชาติหนึ่งสืบไปอีกชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง ทั้งๆ ที่มีโลภะก็ไม่เคยพิจารณาเห็นว่าโลภะเป็นสมุทัย พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงที่แต่ละท่านได้สะสมมาแล้ว ทำให้แต่ละท่านระลึกได้ใน

ชีวิตประจำวัน ดังเช่นปัญญาของท่านสุเมธบัณฑิตก่อนที่จะท่านจะ
บวชเป็นดาบส ในชาติที่ได้รับพยากรณ์จากพระที่ปึงกรพุทธเจ้าว่า
อีกสี่สงไขยแสนกัปจะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ปัญญาในชีวิตประจำวันของแต่ละคนนั้นควรจะมีและอบรม
เจริญขึ้น เช่นปัญญาของท่านสุเมธบัณฑิตเมื่อสี่สงไขยแสนกัปเป็น
ปัญญาที่เกิดจากชีวิตประจำวัน ตามที่ท่านกล่าวถึงโทษของโลกะ
ซึ่งเป็นสมุทัย ในกาลที่ท่านยังไม่ได้บวชเป็นดาบส

มรุตถวิลาลินี อรรถกถาขุททกนิกาย พุทธวงศ์ เรื่องความ
ปรารถนาของท่านสุเมธะ มีข้อความว่า

วันหนึ่ง สุเมธบัณฑิตนั่งขัดสมาธิ ณ ปราสาทชั้นบน ดำริว่า
ขึ้นชื่อว่าการถือปฏิสนธิในภพใหม่เป็นทุกข์

สี่สงไขยแสนกัปมาแล้ว ที่พระโพธิสัตว์ระลึกอย่างนี้ ควร
พิจารณาตนเองว่าคิดบ้างหรือยังว่า **ขึ้นชื่อว่าการเกิดในภพใหม่
เป็นทุกข์** เป็นปัญญาในชีวิตประจำวันจริงๆ วันนี้ยังไม่ระลึก แต่
ว่าคงจะมีบางบางกาลที่เกิดระลึกได้ว่า ความทุกข์ทั้งหมดมาจากการเกิด

การแตกดับแห่งสรีระในสถานที่เกิดแล้วเกิดเล่าก็เป็นทุกข์ ก็
เรามีชาติ ชรา พยาธิ มรณะเป็นธรรมดา เราเป็นอยู่อย่างนี้ก็ควร
แสวงหาพระนิพพานอันไม่มีชาติ ชรา พยาธิ มรณะ อันเป็นสุข

(ซึ่งเป็นสภาพที่พ้นจากทุกข์ทั้งปวง) พ้นจากการท่องเที่ยวไปในภพทั้งหลาย ซึ่งจะพึงถึงได้ก็ด้วยมรรค(คือหนทาง)อย่างหนึ่งซึ่งจะให้ถึงพระนิพพานแน่แท้ ด้วยเหตุนี้จึงตรัส(ในพระบาลี)ว่า ... ฯลฯ... “ถ้ากระไรเราผู้ไม่เยื่อใย ไม่ต้องการ จะพึงละกายอันเน่านี้ ซึ่งเต็มไปด้วยซากศพต่างๆไปเสีย มรรคใดมีอยู่ จักมี มรรคนั้นไม่เป็นเหตุหามีได้ จำเราจักแสวงหามรรคนั้น เพื่อหลุดพ้นจากภพ”

ไม่อยู่เฉยๆ แต่ว่าจะแสวงหาทางที่จะดับกิเลส ดับการเกิด ถ้าทุกท่านรู้ว่า ขณะนี้เป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน ไม่ใช่เรา เมื่อมีเหตุปัจจัยก็เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่รู้จักจบ จะเบื่อหน่ายละคลายความติดข้องที่ต้องการเห็นอีก ได้ยินอีกไหม แล้วจะแสวงหาหนทางที่จะทำให้ดับชาติการเกิดหรือไม่ นั่น ก็อยู่ที่ปัญญาของแต่ละท่าน

ธรรมดาสุขอันเป็นข้าศึกของทุกข์มีอยู่ ฉันทะ เมื่อความเกิดมีอยู่ ความไม่เกิดอันเป็นข้าศึกของความเกิดนั้นก็พึงมี ฉันทัน

อนึ่ง เมื่อความร้อนมีอยู่ แม้ความเย็นอันระงับความร้อนนั้นก็มิมี ฉันทะ นิพพานอันเป็นเครื่องระงับไฟคือกิเลสมีรากจะเป็นต้น ก็พึงมี ฉันทัน

อนึ่ง แม้ธรรมอันไม่มีโทษเป็นความดีที่เป็นปฏิปักษ์ต่อธรรมอันเป็นความชั่วลามกก็มีอยู่ ฉันทะ เมื่อความเกิดอันเป็นฝ่ายชั่วมีอยู่ แม้นิพพานที่นับได้ว่าความไม่เกิดเพราะห้ามความเกิดได้

ก็พึงมี ฉะนั้นเหมือนกัน

ความคิดนั้นคิดสั้นๆ ก็ได้ คิดยาวๆ ไกลๆ ก็ได้ และถ้าเป็น
เรื่องที่มีประโยชน์ ความคิดที่เป็นฝ่ายกุศลก็จะพิจารณาไตร่ตรอง
เห็นธรรมตามความเป็นจริงเพิ่มขึ้น ตรงกันข้ามกับความคิดที่
ไร้สาระ เป็นอกุศล คิดเรื่องยาวก็ได้ แต่ว่าล้วนเป็นเรื่องที่ไม่มี
ประโยชน์ทั้งสิ้น

ท่านสุเมธบัณฑิตคิดแม้ประการอื่นอีกว่า บุรุษผู้จมลงในกอง
อุจจาระแลเห็นหนองน้ำที่มีน้ำใส ประดับด้วยบัวหลวง บัวสาย
และบัวขาว ก็ควรแสวงหาหนองน้ำนั้น ด้วยความคำนึงว่า ควรจะ
ไปที่หนองน้ำนั้นโดยทางไหนหนอ การไม่แสวงหาหนองน้ำนั้น ไม่ใช่
ความผิดของหนองน้ำ เป็นความผิดของบุรุษผู้นั้นผู้เดียว ฉะนั้น
เมื่อหนองน้ำใหญ่คืออมตธรรม ซึ่งเป็นเครื่องชำระมลทิน คือกิเลส
มีอยู่ การไม่แสวงหาหนองน้ำใหญ่คืออมตธรรมนั้น นั่นไม่ใช่ความ
ผิดของหนองน้ำใหญ่คืออมตธรรม เป็นความผิดของบุรุษผู้นั้นผู้เดียว
ก็ฉะนั้นเหมือนกัน

ผู้มีปัญญา คือท่านสุเมธบัณฑิต เห็นความน่ารังเกียจของ
อกุศลเหมือนความน่ารังเกียจของอุจจาระ และมีความรู้สึก
กำลังจมลงในกองอุจจาระด้วย เพราะว่าวันหนึ่งๆ กิเลสมาก และ
ถ้าเห็นกิเลสอกุศลดุจกองอุจจาระ วันนี้จมลงไปเท่าไรในกองอุจจาระ

และมีหนองน้ำซึ่งจะชำระมลทินคือกิเลสด้วย ฉะนั้น ผู้ที่ต้องการจะพ้นจากการจมลงในกองอุจจาระจึงหาทางที่จะไปสู่หนองน้ำนั้น

ถ้าระลึกได้อย่างนี้บ่อยๆ และพิจารณาจริงๆ ก็จะไม่ขาดการฟังพระธรรม การพิจารณาพระธรรม การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ก็ต้องอาศัยพระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้ แม้ในครั้งที่พระโพธิสัตว์เป็นสุเมธบัณฑิตและคิดถึงโทษของอกุศลและสังสารวัฏ

ท่านสุเมธบัณฑิตคิดแม้ประการอื่นอีกว่า อนึ่ง บุรุษผู้ถูกโจรลักมิดไว้ เมื่อทางหนีแม้มียู่ ถ้าบุรุษนั้นไม่หนีไปเสีย นั้นก็ไม่ใช้ความผิดของทางนั้น เป็นความผิดของบุรุษนั้นผู้เดียว ฉะนั้น บุรุษที่ถูกพวกโจรคือกิเลสลักมิดจับไว้ เมื่อทางใหญ่อันรุ่งเรืองที่จะไปยังมหานครคือพระนิพพานแม้มียู่ ก็ไม่แสวงหาทางนั้น นั้นไม่ใช้ความผิดของทาง เป็นความผิดของบุรุษนั้นผู้เดียว ก็ฉันทันเหมือนกัน

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมเพื่อให้เห็นโทษของอกุศลโดยประการอื่นอีก คือ นอกจากจมลงในกองอุจจาระ ก็ยังเหมือนกับถูกกิเลส คือโจรลักมิดไว้อย่างหนาแน่น ฉะนั้น จึงขึ้นอยู่กับว่าจะหนีโจร หรือว่ายังคงให้โจรคือกิเลสรุมลักมิดอย่างหนาแน่นต่อไป

บุรุษถูกความเจ็บป่วยบีบคั้น เมื่อหมอที่จะเยียวยาความเจ็บ

ป่วยมีอยู่ ถ้าไม่แสวงหาหมอนั้น ไม่ยอมให้หมอนั้นเยียวยาความเจ็บป่วย นั้นไม่ใช่ความผิดของหมอ เป็นความผิดของบุรุษนั้น แต่ผู้เดียว ฉันทใด ก็ผู้ใดถูกความเจ็บป่วยคือกิเลสบีบคั้นหนัก ไม่แสวงหาอาจารย์ผู้ฉลาดในทางระงับกิเลสซึ่งมีอยู่ ก็เป็นความผิดของบุรุษผู้นั้นผู้เดียว ไม่ใช่ความผิดของอาจารย์ผู้จัดความเจ็บป่วยคือกิเลส ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน

กำลังเจ็บป่วยทางจิตแต่ก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นจึงไม่แสวงหาอาจารย์

ครั้นท่านสุเมธบัณฑิตคิดดังกล่าวมานี้แล้ว จึงคิดยิ่งๆ ขึ้นไป อย่างนี้ว่า บุรุษผู้ชอบแต่งตัวสวยๆ ทั้งชาวศพที่คล่องคอเสีย ก็พึงเป็นสุขไป แม้ฉันทใด แม้เราก็อิงกายอันแน่นี้เสีย ไม่อ้าล้วย พึงเข้าไปยังมหานครคือนิพพาน ก็ฉันทนั้น

อนึ่ง บุรุษ สตรีฝ่ายอุจจาระปัสสาวะลงที่พื้นดินแล้ว ก็หาเอาใส่ชามพกหรือเอาชายผ้าห่ออุจจาระปัสสาวะนั้นพาไปไม่ ที่แท้ก็พากันเกลียด ไม่อยากแม้แต่จะดู ไม่อ้าล้วย ทั้งไปเลย ฉันทใด แม้เราก็อิงกายอันแน่นี้ ควรที่จะละทิ้งเข้าไปยังอมตนครคือนิพพาน ก็ฉันทนั้น

อนึ่ง ธรรมดานายเรือทั้งหลายละทิ้งเรือชำรุดอันน้ำรั่วเข้า ไม่เยื่อใยไปเลย ฉันทิใด แม่เราก็ละทิ้งกายที่ของโสโครกไหลออกจากปากแผลทั้ง ๙ แผลนี้ ไม่เยื่อใย จักเข้าไปยังมหานครคือ นิพพาน ก็ฉันทิฉัน

อนึ่ง บุรุษบางคนพกพารัตนะมากอย่าง มีแก้วมุกดา แก้วมณีและแก้วไพฑูรย์ เป็นต้น เดินทางไปกับหมู่โจร จำต้องละทิ้งโจรเหล่านั้นเพราะกลัวสูญเสียรัตนะ เลือกกถิเอาแต่ทางที่เกษมปลอดภัย ฉันทิใด ความติดในกายอันแน่นาก็เสมือนโจรปล้นรัตนะ ถ้าเราจักทำความอยากในกายนี้ รัตนะ คืออริยมรรคและกุศลธรรมของเราก็จักสูญเสียไป เพราะฉะนั้น จึงควรที่เราจำต้องละทิ้งกรัษกายที่เสมือนมหาโจรนี้แล้วเข้าไปยังมหานคร คือ นิพพาน ก็ฉันทิฉัน ด้วยเหตุนี้จึงตรัสว่า

“บุรุษเกลียดซากศพที่ผูกคอกอยู่ ปลอดภัยไปเสีย ก็มีสุข มีเสรี มีอิสระ ฉันทิใด เราทั้งกายอันแน่นที่สะสมซากต่างๆไว้ไปเสีย ไม่อาลัย ไม่ต้องการ ก็ฉันทิฉันเหมือนกัน

บุรุษสตรีทั้งอุจจาระไว้ในที่ถ่ายอุจจาระไปเสีย ไม่อาลัย ไม่ต้องการ ฉันทิใด เราทอดทิ้งกายนี้ที่เต็มไปด้วยซากศพต่างๆ เหมือนทั้งที่ถ่ายอุจจาระไป ก็ฉันทิฉัน

เจ้าของเรือทิ้งเรือลำเก่าที่รั่วชำรุดไป ไม่เยื่อใย ไม่ต้องการ

ฉันใด เราก็ทอดทิ้งกายนี้ที่มี ๙ ช่อง เป็นที่ไหลออกของสิ่งโสโครก อยู่เป็นนิตย์ไป เหมือนเจ้าของเรือละทิ้งเรือลำเก่า ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

บุรุษพกพาของมีค่าไปกับพวกโจร แลเห็นภัยจากการเสียหาย ของของมีค่า จึงละทิ้งโจรไป ฉันใด กายนี้ก็เปรียบเสมือนด้วยมหาโจร เพราะกลัวการเสียหายของกุศล เราจึงจำต้องละทิ้งกายนี้ไป ก็ฉันนั้นเหมือนกัน”

พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงพระธรรมโดยละเอียด ไม่ว่าโดยนัยของพระอภิธรรม พระสูตร เช่น พุทรวงศ์ เพื่อที่จะให้เห็นว่า แม้ในครั้งโน้น พระองค์ก็ต้องทรงมีปัญญาที่จะแสวงหาหนทาง ฉะนั้น พุทธบริษัทซึ่งได้ฟังพระธรรมและพิจารณารู้ว่าโลภะเป็นสมุทัย ก็ควรเห็นความน่ารังเกียจของโลภะ ซึ่งเป็นสมุทัยโดยประการต่างๆ เพื่อจะได้แสวงหาทางที่จะดับชาติความเกิด

เพียงระลึกว่า โลภะทุกขณะที่เกิดขึ้นกับแต่ละบุคคล ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นสมุทัย รู้เท่านี้ ก็มีประโยชน์ แล้วก็รู้อีกบ่อยๆ ไม่ว่าจะกำลังสนุกสนาน รื่นเริง ดูหนัง ดูละคร ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ กำลังเพลิดเพลินขณะใด รู้ว่าเป็นสมุทัยในขณะนั้น ก็ยังมีประโยชน์เพราะเห็นโทษ แม้ว่าจะเพียงเล็กน้อยก็ตาม เพราะว่าปัญญาของปุถุชนนั้นไม่ใช่ปัญญาของพระอริยบุคคล จึงไม่สามารถจะดับกิเลสใดๆทั้งสิ้น ต่อเมื่อใครรู้แจ้ง อริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบัน ก็ดับความเห็นผิดซึ่งยึดถือสภาพธรรม ว่าเป็นตัวตน สัตว์ บุคคล ดับความสงสัยในลักษณะของ

นามธรรม และรูปธรรม แต่ก็ยังมีความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าผู้ที่ดับกิเลสได้นั้นต้องเป็นผู้ที่อดทน และมีปัญญารู้ว่าการดับกิเลส นั้น คือ ดับกิเลสในชีวิตประจำวัน ขณะที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย และคิดนึก เพราะว่าวันหนึ่งๆ ที่จะไม่คิดนึกนั้นเป็นไปได้

เห็นสิ่งใดก็คิดเรื่องสิ่งที่เห็น จากโทรทัศน์บ้าง จากหนังสือบ้าง จากที่ได้ยินได้ฟังบ้าง สิ่งที่ปรากฏทางตาเงิบ ไม่มีเสียง ก็ยังไม่พอ ต้องฟังทางหูประกอบกับสิ่งที่ได้เห็นทางตาให้รู้เรื่องนั้นๆ มากขึ้นไปอีก

นี่ก็เห็นได้แล้วว่า กิเลสทั้งหลายกลุ่มรุ่มเหมือนโจรที่ล้อมไว้อย่างหนาแน่นเพียงไร อย่างนักประวัติศาสตร์ไปสู่สถานที่หนึ่งสถานที่ใด เห็นวัตถุโบราณต่างๆ เพียงเห็นเท่านั้น ก็ไม่สามารถรู้ถึงประวัติความเป็นมาของสิ่งนั้นได้ ต้องอาศัยการฟังเรื่องราวของสิ่งนั้นอีก เพราะฉะนั้น ทั้งที่เห็นทางตาและที่ได้ยินทางหูก็ประกอบกันเป็นเรื่องราว ซึ่งทำให้จิตใจหมกมุ่นครุ่นคิดในแต่ละเรื่องด้วยโลภะซึ่งเป็นสมุทัย แล้วเมื่อไรจะดับได้ ถ้าไม่เข้าใจสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริงว่า **“ชีวิตดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตหนึ่ง ๆ”**

จิตที่เห็นทางตาเพียงเห็น ไม่ได้คิด แต่เมื่อเห็นแล้วจิตก็คิดต่อทางใจ ฉะนั้น ทุกครั้งที่คิดให้ทราบว่าเป็นจิตขณะหนึ่งๆ เรื่องราวทั้งหลายที่ยาวมาก เพราะจิตคิดเป็นเรื่องราว การวิพากษ์วิจารณ์

ต่างๆ ก็เกิดจากจิตที่คิดเรื่องนั้นๆ ที่ละคำ จิตผูกพันในเรื่องที่คิด จนไม่รู้ว่ ะณะนั้นเป็นแต่เพียงนามธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป และ ะณะนั้นก็เป็นโลกมูลจิตซึ่งเป็นสมุทัยด้วย

เมื่อรู้ความจริงอย่างนี้ ก็จะอดทนที่จะอบรมเจริญปัญญา รู้ ลักษณะของสภาพธรรมในชีวิตประจำวันจริงๆ และเจริญกุศล ทุกประการเพื่อที่จะให้กิเลสเบาบางลง มิฉะนั้น ไม่มีหนทางเลย ที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉทได้ เพราะเหตุว่าเป็นหนทางที่ยาวนาน และไกลมาก เมื่อมีสติก็จะรู้สภาพของจิตละเอียดขึ้นว่าเต็มไปด้วย โลกะในวันหนึ่งๆ มากมายเพียงใด

มรุตถวิลาลินี อรรถกถาขุททกนิกาย พุทธวงศ์ กถาปรารภ คัมภีร์ มีข้อความว่า

ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ประกอบอยู่ในสมาธิโดยเคารพ ละ ความฟุ้งซ่าน ไม่มีจิตเป็นอื่น จงตั้งโสตปสาทดังภาชนะทองรองรับ สดับมรุต (คือพระธรรม) คนที่ต้องตายเป็นธรรมดา ผู้เป็นบัณฑิต จะต้องละกิจอื่นเสียให้หมดแล้วฟังก็ดี กล่าวก็ดี ในที่นี้ได้ตลอดกาล เป็นนิจโดยเคารพ ด้วยว่ากถานี้เรียบเรียงได้แสนยากแล

พระธรรมทั้งหมดที่ท่านพระเถระได้รับฟังสืบๆต่อกันมา จาก พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จนกระทั่งรวบรวมเป็นพระไตรปิฎก และอรรถกถา ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะกระทำได้โดยง่ายเลย เมื่ออ่าน พระสูตรๆหนึ่งตั้งแต่ต้นจนจบ แล้วให้กล่าวทวนทั้งหมดตั้งแต่ต้น

จนจบได้ไหม แต่คนสมัยนั้นทำได้ เพราะปัญญาของท่านละความ
ฟุ้งซ่าน ไม่มีจิตเป็นอย่างอื่น ฟังก็ดี กล่าวก็ดี ในที่นี้ได้ตลอดกาล
เป็นนิจโดยเคารพ ทำให้พระไตรปิฎกและอรรถกถาสืบทอดมาจน
ถึงยุคนี้สมัยนี้ เพราะฉะนั้น ทุกท่านก็คงจะเห็นคุณค่าของพระธรรม
ทั้ง ๓ ปิฎกและอรรถกถา (ข้อความต่อไปมีว่า)

ด้วยว่าพุทธวงศ์นั้นเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้น
ไม่ใช่วิสัยของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย

การฟังพระธรรมด้วยความอดทน ด้วยความเคารพ ย่อม
นำมาซึ่งความเลื่อมใส ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดในพระไตรปิฎก แม้ใน
ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ซึ่งบางท่านอาจจะเห็นว่าไม่เหมือนส่วนอื่น
เช่นพระอภิธรรม หรือพระสูตรนิกายอื่นๆ (ข้อความต่อไปมีว่า)

พุทธวงศ์นี้ใครแสดง

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงแสดง

ใครนำมาเล่า

อาจารย์นำสืบ ๆ กันมา จริงอยู่พุทธวงศ์นี้ มีท่านพระเถระทั้ง
หลาย คือ ท่านพระสารีบุตรเถระ ท่านพระภัททชิ ท่านพระติสสะ
ท่านพระลลิตกะ ท่านพระโมคคัลลีสบุตร ท่านพระสุทัตตะ ท่าน
พระธัมมิกะ ท่านพระทาสกะ ท่านพระโสณกะ ท่านพระเรวตะ
นำสืบกันมาถึงสังคายนาครั้งที่ ๓ แม้อตตแต่นั้นไป ศิษย์ทั้งหลาย

ของพระเถระเหล่านั้นนั่นแหละก็ช่วยกันนำมา เหตุนี้จึงควรทราบ
ว่าอาจารย์นำสืบ ๆ กันมาทราบเท่าทุกวันนี้

เป็นพระคุณมหาศาลของท่านพระเถระตลอดมาทุกยุคทุกสมัย
ซึ่งทุกคนก็ควรที่จะอดทนฟัง ศึกษา พิจารณา และอดทนที่จะ
ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงอดทน ทรง
บำเพ็ญพระบารมีสื่อส่งไขยแสนกับด้วยพระมหากรุณา เพื่อที่จะ
อนุเคราะห์ชาวโลกตลอดพระชนม์ชีพ เมื่อประทับอยู่ ณ ที่ใด และ
เมื่อจาริกไปสู่ที่ใด

ขอล่าถึงการประทับและการเสด็จจาริกของพระผู้มีพระภาค
ซึ่งเป็นการเกื้อกูลพุทธบริษัทตลอดพระชนม์ชีพ

**ปปัญจสูทนี อรรถกถาวัชณินิกาย มูลปณณาสก อรรถกถา
รถวินิตสูตร** มีข้อความว่า

บทว่า **ยถาภีรนต์** ได้แก่ประทับอยู่ตามพระอัธยาศัย จริงอยู่
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเมื่อประทับอยู่ในที่แห่งหนึ่ง
ชื่อว่า ไม่มีความไม่ยินดีเพราะอาศัยความวิบัติแห่งร่มเงาและน้ำ
เป็นต้น หรือเพราะเสนาสนะอันไม่ผาสุก หรือเพราะความไม่ศรัทธา
เป็นต้นของเหล่าผู้คน ไม่มีแม้ความยินดีว่าเราจะอยู่เป็นผาสุกในที่นี้
แล้วอยู่นานๆ เพราะเหตุมีสิ่งเหล่านั้นพรั่งพร้อม แต่เมื่อพระตถาคต
ประทับอยู่ ณ ที่ใด สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในสภาวะ สมาทานศีล หรือ
บรรพชา ก็หรือว่าแต่นั้นสัตว์เหล่านั้นมีอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติมรรค

เป็นต้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมประทับอยู่ในที่นั้นตามพระอัธยาศัยที่จะทรงให้สัตว์เหล่านั้นดำรงอยู่ในคุณสมบัติเหล่านั้น เพราะไม่มีสัตว์เหล่านั้นจึงเสด็จหลีกไป

เป็นพระมหากุรุธาซึ่งไม่ว่าจะประทับหรือเสด็จจาริกไป ก็มีใช้เพื่อความสุขส่วนพระองค์ แต่เพื่อทรงอนุเคราะห์ผู้ที่สามารถจะตั้งอยู่ในสภาวะ หรือว่าจะสมาทานศีล จะบรรพชา หรือว่ามีอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติมรรค เป็นต้น

ปปัญจสูทนี อรรถกถา มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ อรรถกถา ธรณีนีติสูตร มีข้อความที่แสดงให้เห็นพระมหากุรุธาในการเสด็จจาริกไปเพื่อประโยชน์ทั้งสิ้นว่า

ก็ถ้าภายในพรรษา ภิกษุทั้งหลายมีสมณะและวิปัสสนายังอ่อน ก็ไม่ทรงปวารณาในวันมหาปวารณา แต่จะทรงเลื่อนปวารณาออกไป ปวารณาในวันปวารณากลางเดือนกัตติกะ (เดือน ๑๒) แล้วเสด็จจาริกไปตลอดมัชฌิมนมณฑล พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่เป็นบริวาร ในวันแรกของเดือนมคสิระ (เดือน ๑)

นี่ก็เป็นเรื่องของ การออกพรรษาและการปวารณา ที่พระผู้มีพระภาคทรงพระกรุณาเห็นว่า ถ้าภิกษุทั้งหลายยังมีสมณะและวิปัสสนายังอ่อน ก็ไม่ทรงปวารณาในวันมหาปวารณา แต่ทรงเลื่อนปวารณาออกไป

หรือเมื่อพระผู้มีพระภาคประทับประจำอยู่ ๔ เดือน แล้ว เหล่าเวไนยสัตว์มีอินทรีย์ยังไม่แก่กล้า ก็จะต้องคอยอินทรีย์ของ เวไนยสัตว์เหล่านั้นจนแก่กล้า จะประทับอยู่ในที่นั้น ๑ เดือนบ้าง ๒ - ๓ เดือนบ้าง แล้วทรงมีภิกษุหมู่ใหญ่เป็นบริวารเสด็จจาริกไป เมื่อทรงจาริกไปที่ใดนั้น มิใช่เสด็จจาริกไปเพราะเหตุแห่งปัจจัย มีจีวร เป็นต้น โดยที่แท้เสด็จจาริกไปเพื่อทรงอนุเคราะห์

อนึ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมเสด็จจาริกด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ เพื่อประโยชน์แก่ความสุขของสัตว์ ๑ เพื่อประโยชน์ คือรอ การเกิดอัฐุปัตติ (คือเกิดเรื่องอันเป็นเหตุให้ตรัสธรรมเทศนา) ๑ เพื่อประโยชน์แก่การทรงบัญญัติสิกขาบทสำหรับภิกษุทั้งหลาย ๑ เพื่อประโยชน์โปรดสัตว์ที่ควรตรัสรู้ ผู้มีอินทรีย์แก่กล้าแล้วในที่นั้นๆ ให้ได้ตรัสรู้ ๑

พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมเสด็จจาริกด้วยเหตุ ๔ ประการ อย่างอื่นอีก คือ สัตว์ทั้งหลายจักถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะบ้าง จัก ถึงพระธรรมเป็นสรณะบ้าง จักถึงพระสงฆ์เป็นสรณะบ้าง แล้ว พระองค์จักทรงทำบริษัท ๔ ให้เฝ้าล้อมด้วยการฟังธรรมครั้งใหญ่บ้าง

พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมเสด็จจาริกด้วยเหตุ ๕ ประการ อย่างอื่นอีก คือ เหล่าสัตว์ทั้งหลายจักเว้นจากปาณาติบาตบ้าง เหล่าสัตว์ทั้งหลายจักเว้นจากอทินนาทานบ้าง เหล่าสัตว์ทั้งหลาย จักเว้นจากกาเมศุมิฉฉาจารบ้าง เหล่าสัตว์ทั้งหลายจักเว้นจาก มุสาวาทบ้าง เหล่าสัตว์ทั้งหลายจักเว้นจากสุราเมรัยบ้าง

พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมเสด็จจาริกไปด้วยเหตุ ๔ ประการ

อย่างอื่นอีก คือ เขาจะได้ปฐมฌานบ้าง ทุตติยฌานบ้าง ตติยฌาน
บ้าง จตุตถฌานบ้าง อากาสนัญญายตนฌานบ้าง วิญญูณัญญ--
ายตนฌานบ้าง อากิญจัญญายตนฌานบ้าง เนวสัญญานา--
สัญญายตนฌานบ้าง

พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมเสด็จจาริกไปด้วยเหตุ ๘ ประการ
อย่างอื่นอีก คือ เขาจะบรรลुโสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผลบ้าง
เขาจะบรรลุสกทาคามีมรรค สกทาคามีผลบ้าง เขาจะบรรลุนาคา--
มีมรรค อนาคามีผลบ้าง เขาจะบรรลุอรหัตตมรรค กระทำให้
แจ้งอรหัตตผลบ้าง

การจาริกมี ๒ คือ **นิพันธจาริก** (การจาริกโดยมีเหตุผูกพัน) ๑
อนิพันธจาริก (การจาริกโดยไม่มีเหตุผูกพัน) ๑ ในจาริก ๒ อย่างนี้
การที่พระผู้มีพระภาคเสด็จไปโปรดสัตว์ ผู้ควรตรัสรู้ผู้เดียวเท่านั้น
ชื่อว่า นิพันธจาริก การที่พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปตามลำดับ
คามนิคมนคร ชื่อว่า อนิพันธจาริก

แสดงให้เห็นพระมหากรุณาของพระผู้มีพระภาคซึ่งสำเร็จเป็น
ลัตตุอุปการสัมปทา ในการที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีสื่อสงไขย
แสนกัป ฉะนั้น ชีวิตของผู้ที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อม
ประเสริฐเลิศกว่าชีวิตของบุคคลอื่น

ปปัญจสูทนี อรรถกถาัมขณิกาย มุลปัณณาสกั อรรถกถา
ปาสราสิสูตร มีข้อความที่แสดงว่า

ท่านพระอานนท์ ผู้เป็นพระพุทธรูปฐากยอมทราบการประทับ
การเสด็จ และการเสด็จจาริกของพระผู้มีพระภาคโดยกิริยาอาการ
ของพระองค์ ท่านพระเถระทราบว่ วันนี้พระศาสดาประทับอยู่
ที่พระเชตวัน ทรงพักผ่อนกลางวันในบุพพาราม วันนี้เสด็จ
บิณฑบาตลำพังพระองค์ วันนี้แวดล้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ เวลานั้น
เสด็จจาริกไปในชนบท โดยถือนัยตามกิริยาที่พระผู้มีพระภาคทรง
กระทำ คือ วันที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน มีพระ
ประสงค์จะทรงพักผ่อนกลางวันในบุพพารามในเวลาใด ในเวลานั้น
ก็ทรงเก็บเสนาสนะและเครื่องบริขาร และท่านพระอานนท์เถระ
ก็เก็บไม้กวาด และสักการะที่บุคคลนำมาบูชา เป็นต้น แม้ในเวลา
ที่ประทับอยู่ในบุพพาราม แล้วเสด็จมาพักกลางวันที่พระเชตวัน
ก็นัยนี้เหมือนกัน

ก็คราวใดมีพระพุทธรูปประสงค์จะเสด็จไปบิณฑบาตตามลำพัง
คราวนั้นก็จะทรงปฏิบัติพระสรีริกงแต่เช้า เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรง
ปิดพระทวาร ทรงเข้าพลสมานบัติ ท่านพระอานนท์เถระก็ทราบด้วย
สัญญาณนั้นว่า วันนี้พระผู้มีพระภาคประทับนั่งตรวจเหล่าสัตว์ที่ควร
ตรัสรู้ (มีพระประสงค์จะเสด็จไปทรงอนุเคราะห์ผู้ควรตรัสรู้ตาม
ลำพังพระองค์เดียว) ท่านพระอานนท์ก็ให้สัญญาณแก่ภิกษุทั้ง--
หลายเตรียมภิกษุอาจารย์ (ไปบิณฑบาตโดยไม่ตามเสด็จพระผู้มี--
พระภาค) ก็คราวใดมีพระประสงค์จะมีภิกษุเป็นบริวารตามเสด็จ
เข้าไป (บิณฑบาต) คราวนั้นก็จะทรงแจ้งพระทวารพระคันธกุฎี
ประทับนั่งเข้าพลสมานบัติ พระเถระทราบด้วยสัญญาณนั้น จึงให้

สัญญาณแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อรับบาตร จีวร แต่คราวใดมีพระพุทธรูป ประสงค์จะเสด็จจาริกไปในชนบท คราวนั้นจะเสวยเกินคำ สองคำ และเสด็จจงกรมไปๆ มาๆ ทุกเวลา พระเถระทราบด้วยสัญญาณ นั้น จึงให้สัญญาณแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระผู้มีพระภาคมีพระพุทธรูป ประสงค์จะเสด็จจาริกไปในชนบท พวกท่านจงทำกิจที่ควรทำของท่านเสีย

กิจของพุทธบริษัทที่มีศรัทธาในพระรัตนตรัย คือ ศึกษาพระธรรม และประพฤติปฏิบัติตาม พระผู้มีพระภาคทรงเห็นความสำคัญของพุทธบริษัททั้ง ๔ พระองค์มิได้ทรงมอบหมายพระธรรมไว้กับพุทธบริษัทส่วนหนึ่งส่วนใด หรือเพศหนึ่งเพศใดโดยเฉพาะ

ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังป่าवालเจตีย์ ครั้นแล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนทปูลาดถวาย ฝ่ายท่านพระอานนทถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระอานนทเรื่องอิทธิบาท ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เมื่อจำนงอยู่พึงดำรงอยู่ได้ตลอด(อายุ)กับ หรือเกินกว่า(อายุ)กับ

อายุกับในสมัยนั้น คือ ๑๐๐ ปี

๐

ท่านพระอานนทมิได้ทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงดำรงพระ--
ชนมอยู่ตลอดกับ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับท่านพระอานนท์ว่า
“เธอจงไปเกิดอานนท์ เธอรู้กาลอันควรในบัดนี้” ท่านพระอานนท์
ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคม
พระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ แล้วไปนั่ง ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง
ในที่ไมไกล

ครั้งนั้น มารผู้มีบาป เมื่อท่านพระอานนท์หลีกไปแล้วไม่นาน
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจง
ปริณิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสฤตจงปริณิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้
เป็นเวลาปริณิพพานของพระผู้มีพระภาค”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาว่า “ดูกรมารผู้มีบาป
ภิกษุผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับแนะนำ ยังไม่
แก่วักล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่
ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของ
ตนแล้วยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำ
ให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรปวาทที่บังเกิดขึ้นให้
เรียบร้อยโดยสทธรรมไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปริณิพพานเพียงนั้น”

มารกราบทูลว่า “ก็บัดนี้ ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค
เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลมแล้ว ได้รับแนะนำแล้ว แก่วักล้า เป็น

พหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ
ประพฤติดามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วบอก แสดง
บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายได้ แสดงธรรม
มีปฏิหาริย์ข่มขี่ปรปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมได้”

ต่อจากนั้น มารก็ได้กล่าวถึงภิกษุณีผู้เป็นสาวิกา อุบาสกผู้
เป็นสาวก อุบาสิกาผู้เป็นสาวิกา เป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ฯลฯ และ
ได้ขอให้พระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลา
ปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

เมื่อมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า
“ดูกรมารผู้มีบาป ท่านจงมีความขวนขวายน้อยเถิด ความปรินิพพาน
แห่งตถาคตจักมีไม่ช้า โดยล่วงไปอีก ๓ เดือนแต่นี้ ตถาคตจัก
ปรินิพพาน”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงปลง
อายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์

พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงเพียงให้ภิกษุผู้เป็นสาวกเป็นผู้เฉียบ--
แหลมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงภิกษุณีผู้เป็นสาวิกา อุบาสกผู้เป็นสาวก
อุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาด้วย ว่าต้องเป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับแนะนำ
แก้วักلاء เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
ปฏิบัติชอบ ประพฤติดามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วบอก
แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายได้
ฉะนั้น ก็เป็นหน้าที่ของอุบาสิกาด้วย ไม่ใช่ว่าจะมอบหมาย

ภาระให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น เพราะว่าพุทธบริษัททั้งหมดจะต้อง
ศึกษาธรรม และปฏิบัติตามธรรม ถ้าในครั้งนั้น ภิกษุเป็นผู้ที่
เฉียบแหลมแล้ว แก่แล้วแล้ว แต่ภิกษุณีสาวิกา หรืออุบาสก
ผู้เป็นสาวก อุบาสิกเป็นผู้เป็นสาวิกานั้น ยังไม่เฉียบแหลม ยังไม่
แก่แล้วแล้ว พระผู้มีพระภาคก็จักยังไม่ปรินิพพาน แต่เพราะว่า
พรหมจรรย์ของพระองค์นั้นสมบูรณ์แล้ว เป็นประโยชน์แล้วแก่เทวดา
และแก่มนุษย์ทั้งปวง ฉะนั้น ก็เป็นกาลสมัยที่พระผู้มีพระภาค
จะปรินิพพาน

อีกพระสูตรหนึ่งใน **ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ปาสาทิกสูตร**
กล่าวด้วยเรื่องบริษัท

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ปราสาทในสวนอัมพวัน
ของเจ้าศากยะ มีนามว่าเวธัญญา ในแคว้นลักกะ เมื่อนิครนถ--
นาฏบุตรสิ้นชีวิตแล้วไม่นาน พวกสาวกนิครนถก็แตกแยกกัน แม้
สาวกที่เป็นคฤหัสถ์ก็เบียดหยาม ท้อถอย ในความแตกแยกแก่งแย่ง
ของพวกสาวกนิครนถ โดยเหตุที่ธรรมวินัยที่นิครนถนาฏบุตรกล่าว
ไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่ใช่ธรรมวินัยที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจาก
ทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่ใช่ธรรมวินัยอันพระสัมมา--
สัมพุทธะประกาศไว้...

ครั้งนั้นสามเณรจุนทะอยู่จำพรรษาในเมืองปาวา ได้เข้าไปหา
ท่านพระอานนท์ซึ่งอยู่ในสามคาม กราบไหว้ท่านพระอานนท์แล้ว
พูดเรื่องสาวกนิครนถที่แตกแยกกัน ท่านพระอานนท์ชวนสามเณร

จนทะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลเรื่องนี้ให้ทรงทราบ พระผู้มี--
พระภาคตรัสกับท่านพระอานนท์และท่านสามเณรจนทว่า ข้อนี้
ย่อมมีได้อย่างนั้น (ตามข้อความในข้อ ๙๖ - ข้อ ๑๐๑ พระผู้มี--
พระภาคทรงแสดงศาสนาดำ ธรรมของศาสนาดำ สภาวะของศาสนาดำ
ต่างๆ กันคือ)

ประการที่ ๑ ศาสดาไม่เป็นสัมมาสัมพุทธะ ธรรมก็เป็นธรรม
ที่ศาสนานั้นกล่าวไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจาก
ทุกข์ได้ สาวกไม่ปฏิบัติตามธรรมของศาสนานั้น ประพฤติหวั่นเสียด
จากธรรมนั้น

ด้วยเหตุนี้ ศาสดาและธรรมนั้นควรถูกติเตียน แต่สาวก
ควรได้รับการสรรเสริญ ผู้ที่ชักชวน ผู้ที่ถูกชักชวน และผู้ที่ถูกเขา
ชักชวนแล้วปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น คนทั้งหมดนั้นจะประสบ
สิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

ประการที่ ๒ ศาสดาไม่เป็นสัมมาสัมพุทธะ ธรรมก็เป็นธรรม
ที่ศาสนานั้นกล่าวไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจาก
ทุกข์ได้ สาวกปฏิบัติตามธรรมของศาสนานั้น

ด้วยเหตุนี้ ศาสดาและธรรมและสาวกของศาสนานั้นควรถูก
ติเตียน แม้ผู้ที่สรรเสริญธรรมนั้น และผู้ที่รับสรรเสริญ และผู้ที่รับ
สรรเสริญแล้วเพียรปฏิบัติตามธรรมนั้นโดยประมาณยิ่ง คนทั้งหมด
นั้นจะประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

ประการที่ ๓ ศาสดาเป็นสัมมาสัมพุทฺธะ ธรรมก็เป็นธรรมอันศาสนานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ แต่สาวกไม่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมในธรรมนั้นอยู่ด้วยเหตุนี้ ศาสดาและธรรมควรได้รับการสรรเสริญ แต่สาวกควรได้รับการติเตียน ผู้ที่ชักชวน ผู้ที่ถูกชักชวน ผู้ที่ถูกชักชวนแล้วยอมปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น คนทั้งหมดนั้นจะประสบบุญเป็นอันมาก

ประการที่ ๔ ศาสดาเป็นสัมมาสัมพุทฺธะ ธรรมก็เป็นธรรมที่ศาสนานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ ทั้งสาวกก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมในธรรมนั้นอยู่ด้วยเหตุนี้ แม้ทั้งศาสดา ธรรม และสาวกควรได้รับการสรรเสริญ ผู้ที่สรรเสริญ ผู้ที่ได้รับสรรเสริญ ผู้ที่ได้รับสรรเสริญแล้วยอมปรารถนาความเพียรโดยประมาณยิ่ง คนทั้งหมดนั้นจะประสบบุญเป็นอันมาก

ประการที่ ๕ ศาสดาเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทฺธะ และธรรมอันศาสนานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ แต่สาวกทั้งหลายไม่รู้แจ้งเนื้อความในสัทธรรม ครั้นศาสดาอันตรธานไป สาวกเหล่านั้นก็เดือดร้อน

ประการที่ ๖ ศาสดาเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทฺธะ และธรรม

ก็เป็นธรรมที่ศาสนานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้
ออกไปจากทุกข์ได้ และสาวกทั้งหลายเป็นผู้รู้แจ้งเนื้อความในสัทธรรม
ครั้นศาสดาอันตรธานไป สาวกเหล่านั้นก็ไม่เดือดร้อน

ประการที่ ๗ ศาสดาไม่เป็นเถระ ไม่เป็นผู้บวชนาน พรหม--
จรรยนั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น

แต่เมื่อใด แม้หากว่าศาสดาเป็นเถระ เป็นผู้บวชนาน พรหม--
จรรยย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นั้น

ประการที่ ๘ ศาสดาเป็นเถระ เป็นผู้บวชนาน แต่ภิกษุสาวก
ของศาสนานั้นไม่เป็นเถระ ไม่บรรลุลุทธิธรรมอันเกษมจากโยคะ ไม่
สามารถกล่าวพระสัทธรรมได้ ไม่สามารถแสดงธรรมให้มีปาฏิหาริย์
ข่มขี้อธิปไตยโดยชอบธรรม พรหมจรรยนั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์
นั้น

แต่เมื่อใด แม้หากว่าศาสดาเป็นเถระ เป็นผู้บวชนาน และ
ภิกษุสาวกของศาสนานั้นเป็นเถระ บรรลุลุทธิธรรมอันเกษมจากโยคะ
สามารถกล่าวพระสัทธรรมได้ สามารถแสดงธรรมให้มีปาฏิหาริย์
ข่มขี้อธิปไตยโดยชอบธรรม พรหมจรรยนั้นย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นั้น

ประการที่ ๙ ศาสดาเป็นเถระ เป็นผู้บวชนาน และภิกษุ
สาวกของศาสนานั้นก็เป็นเถระ บรรลุลุทธิธรรมอันเกษมจากโยคะ ... ฯลฯ
ภิกษุสาวกผู้ปานกลางก็มีอยู่ ที่เป็นผู้ใหม่ก็มีอยู่ ภิกษุณีสาวิกาที่เป็น

เถรีก็มีอยู่ ที่เป็นผู้นำกลางก็มีอยู่ ที่เป็นผู้นำก็มีอยู่ อุบาสกสาวก และอุบาสิกาสาวิกาที่เป็นคฤหัสถ์ประพาศพรหมจรรย์ก็มีอยู่ ที่บริโศก กามก็มีอยู่ และพรหมจรรย์ของศาสนานั้นก็เป็นคำสอนสำเร็จผล แพรวหลาย ฯลฯ เมื่อนั้นพรหมจรรย์นั้นย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เพราะเหตุดังนี้แหละ จุนทะ ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นใด อันเราแสดงแล้วเพื่อความรู้อยิ่ง บริษัททั้งหมดเที่ยวฟังพร้อมเพรียง กันประชุม รวบรวมตรวจตราอรรถด้วยอรรถ พยัญชนะด้วย พยัญชนะในธรรมเหล่านั้น โดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงเป็นไปตลอด กาลนาน ตั้งมั่นอยู่สิ้นกาลนาน พรหมจรรย์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อ เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อ อนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดูกรจุนทะ ก็ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นอัน เราแสดงแล้วเพื่อความรู้อยิ่งเป็นไฉน ที่บริษัททั้งหมดเที่ยวฟังพร้อม-- เพรียงกันประชุม รวบรวมตรวจตราอรรถด้วยอรรถ พยัญชนะ ด้วยพยัญชนะในธรรมเหล่านั้น โดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงเป็นไป ตลอดกาลนาน ตั้งมั่นอยู่สิ้นกาลนาน พรหมจรรย์นั้นจะพึงเป็นไป เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อ อนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น คืออะไรบ้าง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ (รวมเป็นโพธิปักขิยธรรม ๓๗)

ดูกรจุนทะ ธรรมทั้งหลายเหล่านี้แล อันเราแสดงแล้ว เพื่อ ความรู้ยิ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่บริษัททั้งหมดเทียว พึงพร้อมเพรียงกัน ประชุม รวบรวมตรวจตราอรรถด้วยอรรถ พญฺชนะด้วยพญฺชนะ ในธรรมเหล่านั้น (คือ ธรรมที่เป็นสติปัฏฐานเป็นต้น ซึ่งจะทำให้รู้ แจงอริยสัจจธรรม)...

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ถ้าอรรถพญฺชนะแตกแยกกัน ก็ไม่พึงยินดี ไม่พึงคัดค้าน พึงกล่าวอย่างนี้ว่า พญฺชนะเหล่านี้หรือพญฺชนะเหล่านั้นของอรรถ นี้ อย่างไหนจะสมควรกว่ากัน อรรถนี้หรืออรรถนั้นของพญฺชนะ เหล่านี้ อย่างไหนจะสมควรกว่ากัน ถ้ากล่าวอย่างนั้นแล้ว อรรถ พญฺชนะก็ยังคงแตกกันอยู่ ก็ไม่พึงยินดี ไม่พึงรุกราน พึงให้รู้ ด้วยดี เพื่อไตร่ตรองอรรถและพญฺชนะเหล่านั้น ถ้ากล่าวผิด ไม่พึงยกย่อง ไม่พึงรุกราน พึงให้รู้ด้วยดี เพื่อไตร่ตรองอรรถและ พญฺชนะเหล่านั้น ถ้ากล่าวชอบ พึงชื่นชม พึงอนุโมทนา

อังคุตตรนิกาย ตกนิบาต กถาวัตถุสูตร พระผู้มีพระภาค ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จะพึงทราบบุคคลว่าควรสนทนาหรือไม่ควร สนทนา ก็ด้วยประชุมสนทนากัน ถ้าบุคคลถูกถามปัญหาแล้วพูด กลบเกลื่อน พูดนอกเรื่องนอกทาง แสดงความโกรธ ความขัด เคืองและความเสียใจให้ปรากฏ เมื่อเป็นเช่นนี้ บุคคลผู้นี้ชื่อว่า เป็น บุคคลผู้ไม่ควรสนทนา

(สำหรับบุคคลที่ควรสนทนานั้น ก็โดยนัยตรงกันข้าม)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

จะพึงทราบบุคคลว่าควรสนทนาหรือไม่ควรสนทนา ก็ด้วย
ประชุมสนทนากัน ถ้าบุคคลถูกถามปัญหาแล้ว พุดพล่าม พุด
เหี้ยบบย่า หัวเราะเยาะ คอยจับคำผิดพลาด เมื่อเป็นเช่นนั้น
บุคคลนี้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ควรสนทนา

(สำหรับบุคคลที่ควรสนทนานั้น ก็โดยนัยตรงกันข้าม)

การพูดเป็นชีวิตประจำวัน บางท่านพิจารณาคำพูดของผู้อื่น
แต่ไม่ได้พิจารณาคำพูดของตนเอง แต่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดงนั้น มีประโยชน์สำหรับผู้ที่พิจารณา แล้วน้อมประพฤติ
ปฏิบัติตามธรรม ชัดเกล้าตัวเองยิ่งขึ้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พึงทราบว่าบุคคลมีอุปนิสัย หรือว่าไม่มี
อุปนิสัย ก็ด้วยประชุมสนทนากัน ผู้ที่ไม่ได้เจยโสตกลงฟัง ชื่อว่า
เป็นผู้ไม่มีอุปนิสัย ผู้เจยโสตกลงฟังเป็นผู้มีอุปนิสัย เขาย่อมจะรู้อย่าง
ด้วยปัญญาซึ่งธรรมอย่างหนึ่ง ย่อมจะกำหนดรู้ธรรมอย่างหนึ่ง
ย่อมจะละธรรมอย่างหนึ่ง ย่อมจะทำให้แจ้งซึ่งธรรมอย่างหนึ่ง
เมื่อเขารู้ด้วยปัญญาซึ่งธรรมอย่างหนึ่ง กำหนดรู้ธรรมอย่างหนึ่ง
ละธรรมอย่างหนึ่ง ทำให้แจ้งซึ่งธรรมอย่างหนึ่ง ย่อมจะสัมพัส
วิมุตติโดยชอบ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การสนทนามีข้อนี้เป็นประโยชน์

การปรีกษาหาหรือมีข้อนี้เป็นประโยชน์ อุปนิสัยมีข้อนี้เป็นประโยชน์
การเจียโลดลงฟังมีข้อนี้เป็นประโยชน์ คือจิตหลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น

ชนเหล่าใดพูดกันอยู่ ผิดใจกัน มั่นมั่งไปคนละทาง เจริญ
โอ้อวด ชนเหล่านั้นมาถึงคุณที่มีใช้ของพระอริยเจ้า ต่างหาโทษ
ของกันและกัน ชื่นชมยินดีคำพหูภาษิต ความพลาดพลั่ง ความ
หลงลืม และความปราชัยของกันและกัน ก็ถ้าบัณฑิตรู้จักกาลแล้ว
พึงประสงค์จะพูด ควรเป็นคนมีปัญญา ไม่ควรผิดใจกัน ไม่โอ้อวด
มีใจไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ตีเสมอ ไม่หุนหันพลันแล่น ไม่เพ่งโทษ รู้ชอบ
แล้วจึงกล่าว

บุคคลควรอนุโมทนาคำที่เป็นสุภาษิต ไม่ควรรุกรานในถ้อย
คำที่กล่าวชั่ว ไม่ควรใส่ใจความแข่งดี และไม่ควรยึดถือความพลั่ง--
พลาด ไม่ควรทับถม ไม่ควรข่มขี่ ไม่ควรพูดถ้อยคำเหลวไหล
เพื่อรู้ เพื่อเลื่อมใส สัตบุรุษทั้งหลายจึงมีการปรีกษาหาหรือกัน พระ-
อริยเจ้าทั้งหลายย่อมปรีกษาหาหรือกันเช่นนั้นแล นี่การปรีกษาหาหรือ
ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย เมธาวิบุคลรู้ความข้อนี้แล้ว ไม่ควร
ถือตัว ควรปรีกษาหาหรือกัน

อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต อุตตรสูตร มีข้อความว่า
สมัยหนึ่ง ท่านพระอุตตระอยู่ที่วิหารชื่อวัฏฏชาลิกา ใกล้
ภูเขาสังเขยยกะ ณ มหิสพัสดุชนบท ท่านพระอุตตระกล่าวกะภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นความดีแล้วที่ภิกษุพิจารณา
เห็นความวิบัติของตนโดยกาลอันควร

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นความดีแล้วที่ภิกษุพิจารณาเห็น
ความวิบัติของคนอื่นโดยกาลอันควร ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เป็น
ความดีแล้วที่ภิกษุพิจารณาเห็นสมบัติของตนโดยกาลอันควร ดูกร
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นความดีแล้วที่ภิกษุพิจารณาเห็นสมบัติ
ของผู้อื่นโดยกาลอันควร

เคยพิจารณาเห็นความวิบัติของตนเองบ้างไหม เช่นเคยเห็น
ผิด เคยเข้าใจผิด เคยปฏิบัติผิด เป็นต้น

Ö

ข้อความต่อไปมีว่า

สมัยนั้น ท้าวเวสสุวรรณหาราชออกจากทิศเหนือผ่านไปทางทิศใต้ด้วยกรณียกิจบางอย่าง ได้ฟังคำที่ท่านพระอุตตระแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ก็ไปปรากฏในเทวดาชั้นดาวดึงส์ และได้เข้าไปเฝ้า กราบทูลท้าวสักกะว่าท่านพระอุตตระแสดงธรรมแก่ภิกษุในวัฏฐาลิกาวิหารอย่างไร

ท้าวสักกะจึงไปปรากฏต่อหน้าท่านพระอุตตระ แล้วถามว่า “เป็นจริงหรือ ที่แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเช่นนั้น”

ท่านพระอุตตระกล่าวว่า “จริง”

ท้าวสักกะถามว่า “คำนี้เป็นปฏิภาณของพระองค์เอง หรือเป็นของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”

ท่านพระอุตตระตอบคำถามท้าวสักกะด้วยข้ออุปมา (เพราะเหตุว่า บางคนก็เข้าใจถ้อยคำด้วยอุปมา) ว่า “เปรียบเหมือนข้าวเปลือกกองใหญ่ ซึ่งมีอยู่ไม่ไกลบ้านหรือนิคมนัก ชนหมู่มากขนข้าวเปลือกออกจากกองนั้นด้วยกระเช้าบ้าง ด้วยตะกร้าบ้าง ด้วยห่อพกบ้าง ด้วยกอบมือบ้าง บุรุษผู้หนึ่งเข้าไปถามชนหมูใหญ่นั้นว่า ท่านทั้งหลายขนข้าวเปลือกนี้มาจากไหน ชนเหล่านั้นจะตอบอย่างไร จึงจะตอบได้อย่างถูกต้อง”

ท้าวสักกะตอบว่า “ชนหมูใหญ่นั้นพึงตอบว่า พวกเราขนมาจากกองข้าวเปลือกกองใหญ่โน้นจึงจะถูก”

ท่านพระอุตตระกล่าวว่า “ฉันนั้นเหมือนกัน คำอันเป็นสุภาสิต
ทั้งหมดล้วนเป็นพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัม-
พุทธเจ้าพระองค์นั้น”

ท้าวสักกะอนุโมทนาแล้วกล่าวว่า

“สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ภูเขาอิชฌณภู มิใกล้
เมืองราชคฤห์ เมื่อพระเทวทัตหลีกไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาค
ทรงปรารภพระเทวทัต ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เป็นความดีแล้ว ที่ภิกษุพิจารณาเห็นความวิบัติของตนโดยกาลอัน
ควร ฯลฯ.... (ข้อความต่อไปเหมือนกับที่ท่านพระอุตตระแสดงแล้ว)
เทวทัตมีจิตอันอสังฆกรรม ๘ ประการครอบงำย่ำยีแล้ว ต้องไปเกิด
ในอบาย ในนรกอยู่ชั่วกัป แก่ไขไม่ได้

อสังฆกรรม ๘ ประการเป็นไฉน คือ ลาม ความเสื่อมลาม
ยศ ความเสื่อมยศ ลักการะ ความเสื่อมลักการะ ความเป็นผู้
ปรารณาลามก และความเป็นผู้มีมิตรชั่ว...

เป็นความดีแล้วที่ภิกษุครอบงำย่ำยีลามที่เกิดขึ้นแล้ว เป็น
ความดีแล้วที่ภิกษุครอบงำย่ำยีความเสื่อมลาม เป็นความดีแล้วที่
ภิกษุครอบงำย่ำยียศ เป็นความดีแล้วที่ภิกษุครอบงำย่ำยีความเสื่อม
ยศ เป็นความดีแล้วที่ภิกษุพึงครอบงำย่ำยีลักการะ เป็นความดี
แล้วที่ภิกษุพึงครอบงำย่ำยีความเสื่อมลักการะ เป็นความดีแล้วที่
ภิกษุพึงครอบงำย่ำยีความเป็นผู้ปรารณาลามก เป็นความดีแล้วที่
ภิกษุพึงครอบงำย่ำยีความเป็นผู้มีมิตรชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว...”

ครอบงำย่ำยีคือไม่หวั่นไหว แม้จะได้ลาภหรือเสื่อมลาภก็ไม่หวั่นไหว ถึงมียศก็ไม่หวั่นไหว เมื่อมียศแล้วเสื่อมยศก็ไม่หวั่นไหว ถึงมีสักการะก็ไม่หวั่นไหว ขณะใดที่เสื่อมสักการะก็รู้ว่าเป็นโลกธรรม เป็นอนิจจัง แม้ในขณะนั้นก็ไม่หวั่นไหว

สำหรับความเป็นผู้ปรารณาลามก มีคำอธิบายว่า เป็นผู้มีความประพฤติชั่ว แต่ไม่ปรารณาให้คนอื่นรู้ จึงเป็นผู้ที่มีความปรารณาลามกที่จะปกปิดความประพฤติชั่วนั้น ต้องการให้คนอื่นเห็นว่าตนเป็นผู้ประพฤติดี

ส่วนความเป็นผู้มีมิตรชั่วนั้น ถ้าเป็นมิตรก็ยากที่จะเลิกคบกันได้ และถ้ามิตรนั้นเป็นมิตรชั่ว จะเลิกง่ายหรือเลิกยากก็อยู่ที่แต่ละท่าน

ข้อความในพระสูตรนี้ไม่ใช่สำหรับภิกษุเท่านั้น แม่อุบาสก อุบาสิกาก็เช่นเดียวกัน ถ้ามีความคุ้นเคยสนิทสนมกับมิตรชั่วแล้ว จะเห็นได้ว่ายากหรือง่ายที่จะครอบงำความเป็นผู้มีมิตรชั่ว คือไม่ไปกับผู้ที่เป้นมิตรชั่วนั้น เพราะการคบมิตรชั่วมีแต่จะนำทุกข์โทษมาให้ ต่อไปพระผู้มีพระภาคทรงแสดงประโยชน์ว่า

“เมื่อครอบงำอสังกรรม ๘ ประการนั้นได้แล้ว อาสวะที่ทำให้เกิดความคับแค้นเดือดร้อนย่อมไม่เกิด เพราะฉะนั้น ภิกษุทั้งหลาย พึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจะครอบงำย่ำยีลาภ ความเสื่อมลาภ ยศ ความเสื่อมยศ สักการะ ความเสื่อมสักการะ ความเป็นผู้ปรารณาลามก และความเป็นผู้มีมิตรชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว”

ท้าวสักกะได้กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านพระอุตตระผู้เจริญ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้ ในหมู่มนุษย์มีบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ธรรมบรรยายนี้ก็หาได้ตั้งอยู่ในบริษัทหมู่ไหนไม่ ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้าอุตตระจงเล่าเรียนธรรมบรรยายนี้ จงทรงจำธรรมบรรยายนี้ไว้ ด้วยว่าธรรมบรรยายนี้ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์”

แม้ท้าวสักกะก็ได้กล่าวว่า ในหมู่มนุษย์มีบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ธรรมบรรยายนี้ก็หาได้ตั้งอยู่ในบริษัทไหนไม่ ฉะนั้น ไม่ว่าใครจะกล่าวธรรม ก็ล้วนเอามาจากข้าวเปลือก กองใหญ่นั้นทั้งนั้น แล้วแต่จะเอามาด้วยตะกร้า ด้วยกอบมือ หรือว่าด้วยภาชนะใด

(ตอบปัญหาธรรมที่สำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ)

(ผู้ดำเนินรายการ) ... วันนี้ท่านอาจารย์จะไม่บรรยาย แต่จะตอบปัญหา กรุณาถาม ชักไขโล่เลี้ยงได้ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ให้เกิดปัญญา ฉะนั้น วันนี้ไม่เหมือนกับวันก่อนๆ ซึ่งฟังอย่างเดียวแล้วไปถามตอนท้าย วันนี้กรุณาถามให้มาก มีปัญหาสงสัยอะไรเกี่ยวกับพุทธศาสนาถามได้ทันที แม้แต่เรื่องทำบุญ ทำทาน ใสบาตร หรือเรื่องในพระไตรปิฎก อันใดที่สงสัยเก็บไว้ในใจตั้งนาน วันนี้กรุณาถามเลย ถามตรงไหนก็ได้ ขอเชิญเลยครับ

สุ. ถ้ามีอะไรสงสัย ก็ควรพิจารณากันให้ถูกต้องว่า ความจริงควรเป็นอย่างไร ธรรมมีมาก และบางท่านก็เข้าใจว่าธรรมแยกออกจากชีวิตประจำวัน แต่เมื่อศึกษาพระธรรมแล้วจะรู้ได้ว่า ธรรมก็คือชีวิตประจำวันนี่เอง พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องโลภะ ความติดข้องต้องการซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องโทสะ ความขุ่นเคือง ความไม่พอใจซึ่งก็เป็นชีวิตประจำวัน พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องเมตตา กรุณา การเห็น การได้ยิน ความสุข ความทุกข์ต่างๆ พระธรรมที่ทรงแสดงเป็นชีวิตประจำวัน พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ตั้งแต่เกิดจนตายเป็นธรรมทั้งหมด ขณะกำลังเห็น เคยเข้าใจว่าเป็นเรา เป็นตัวตน เป็นคนนั้น คนนี้ แต่ความจริงแล้วเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีจริง สิ่งที่มีจริงนั้น ไม่ต้องเรียกชื่อก็ได้ อย่างเช่นการเห็น ภาษาไทยจะเรียกว่าเห็น ภาษาอังกฤษ ภาษาแขก ภาษาญี่ปุ่น ภาษาจีน ภาษามอญ พม่า ก็เปลี่ยนชื่อไปต่างๆกัน แต่เห็นก็ยังเป็นสภาพธรรมที่มีจริง และสภาพธรรมที่มีจริงนั้นเรียกอีกชื่อหนึ่ง ก็คือ ลัทธิธรรม เป็นธรรมที่พิสูจน์ได้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงความละเอียดของธรรมทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องจนกระทั่งความเข้าใจนั้นเพิ่มขึ้นเป็นปัญญาแต่ละชั้น แต่ถ้าไม่ฟังพระธรรมก็อาจจะคิดว่ารู้จักตัวเองพอสมควร แต่เมื่อศึกษาพระธรรมแล้ว ก็จะมีรู้ว่าสิ่งที่เคยคิดเคยเข้าใจนั้น ยังไม่ถูกต้องทั้งหมด ยังไม่ตรงตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ เช่น ที่เข้าใจว่ากำลังเห็นขณะนี้ เป็นเรา กำลังคิดนึกขณะนี้ เป็นเรา ก่อนที่จะได้ฟังพระธรรมก็เป็นเราทั้งเห็นและคิด แต่

ถ้ารู้ว่า **ธรรมคือทุกสิ่งที่มีจริง** ก็เริ่มเข้าใจว่าแม้ความคิดก็เป็นธรรมชนิดหนึ่ง การเห็นเป็นธรรมชนิดหนึ่ง ไม่ใช่เรา

ขณะที่กำลังได้ยินขณะนี้ ยากที่จะคล้อยตามพระธรรมว่า ไม่ใช่เรา เป็นสภาพธรรมที่มีจริงอย่างหนึ่ง ยากแสนยากที่จะเห็นถูกต้องอย่างนั้นได้ แต่เมื่อพิจารณาว่า ถ้าไม่มีเสียงกระทบหู จะได้ยินไหม ทำอย่างไรจึงจะให้ได้ยินเกิดขึ้นได้ถ้าเสียงไม่กระทบหู

ฉะนั้น เสียงเป็นธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งกระทบรูปอื่นไม่ได้เลย นอกจากโสตปสาทซึ่งเป็นรูปชนิดหนึ่ง เป็นรูปซึ่งมีลักษณะพิเศษในร่างกาย ที่สามารถจะกระทบเฉพาะเสียง รูปอื่นซึ่งไม่ใช่โสตปสาทกระทบเสียงไม่ได้เลย ค่อยๆเข้าใจขึ้นทีละน้อยว่า เสียงก็เป็นธรรมอย่างหนึ่งซึ่งมีจริงๆ โสตปสาทก็เป็นรูป เป็นธรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีจริงๆ ฉะนั้น ได้ยินในขณะนี้ก็มีแน่ๆ เมื่อเสียงหมดไปแล้ว ได้ยินจะเกิดขึ้นได้ยินอีกต่อไปไม่ได้ เสียงเมื่อไหร่ใครจะเก็บห่อเอาไว้เอากลับมาได้ยินอีกก็ไม่ได้ จิตที่ได้ยินเสียงเกิดขึ้นได้ยินเสียงแล้วก็ดับไป สิ่งที่เกิดแล้วดับแล้ว จะเป็นของเราได้ไหม จะเป็นตัวตนได้ไหม

นี่คือพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสวงหาสื่อสงไขยแสนกับระหว่างที่เป็นพระโพธิสัตว์ ว่าจะได้ประจักษ์แจ้งจริงๆ ว่าเป็นสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน ทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับหมดไปอย่างรวดเร็ว เสียงดับแล้ว ได้ยินดับแล้ว คตินึกทีละคำ ทีละขณะก็ดับหมดแล้ว รูปตั้งแต่เกิดมาตอนเป็นเด็กก็ดับหมดแล้ว สุขทุกข์ บำรุงไข ความเสียใจ ความดีใจ ตอนเป็นเด็กก็ดับหมดแล้ว

หรือแม้แต่เมื่อวานนี้เองก็ไม่เหลือแล้ว หรือเมื่อชั่วครู่ เพียงขณะ
เมื่อคืนนี้เองก็ดับหมดแล้ว

นี่แสดงให้เห็นว่าเราไม่เข้าใจธรรมตรงตามที่พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดง จนกว่าจะได้ศึกษาพระธรรมจริงๆ และเมื่อศึกษาพระ
ธรรมแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของการที่จะรู้สภาพธรรม
ตามความจริงด้วย มิฉะนั้นแล้วก็จะใช้ชีวิตอยู่โดยไม่รู้ว่าจะเกิดมา
ได้อย่างไร ตายไปแล้วจะเป็นอย่างไร เต็มไปด้วยความไม่รู้
โดยตลอด แต่ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะได้ตรัสรู้อริยสัจธรรมเป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ชีวิตของพระโพธิสัตว์ก็เป็นชีวิต
ของผู้ที่ยังไม่ได้ดับกิเลส ผู้ที่ยังไม่ได้ดับกิเลสก็นั่นย่อมมีกิเลสมาก
ทั้งโลภะ โทสะ ริษยา ความสำคัญตน ความถือตน ความลบหลู่
และกิเลสอื่นๆ นานาประการ แต่ทำไมพระองค์จึงเป็นพระโพธิสัตว์
ในเมื่อคนอื่นไม่เป็น เพราะพระองค์พิจารณาสิ่งที่มีในขณะนั้นด้วย
ความแยบคายว่าคืออะไร มาจากไหนและเกิดขึ้นได้อย่างไร

เมื่อเกิดมา ก็ยึดถือร่างกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าเสมือนกับ
เป็นสมบัติของตน ซึ่งได้มาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย แต่
พระโพธิสัตว์คิดพิจารณาสภาพธรรมเหล่านี้ว่า เกิดขึ้นมาได้อย่างไร
แล้วก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ไม่เที่ยง คือทุกคนที่เกิดมาแล้วก็แก่
เจ็บ ตาย สุขบ้าง ทุกข์บ้าง เป็นธรรมดา และก็จะต้องมีเหตุ
ปัจจัยที่ทำให้สภาพธรรมต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้น

นี่คือผู้ที่เห็นพระโพธิสัตว์ผู้พิจารณาค้นคว้าสัจธรรม ซึ่งกว่า
ที่จะได้ตรัสรู้ ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็น

จริงว่าสภาพธรรมเกิดขึ้นแล้วดับไปอย่างรวดเร็วที่สุด ก็ต้องอาศัย การบำเพ็ญพระบารมีจนครบถ้วนถึงสี่สัปดาห์สำหรับผู้ที่ ยิงด้วยปัญญา แต่ถ้าเป็นพระโพธิสัตว์ผู้ยิงด้วยศรัทธาก็ต้องบำเพ็ญ บารมีถึงแปดสัปดาห์ ถ้าเป็นพระโพธิสัตว์ผู้ยิงด้วยวิริยะ ต้องบำเพ็ญบารมีถึงสิบหกสัปดาห์ ชาวพุทธที่เกิดในสมัยที่ พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสื่อม ยังไม่ลบ-- เลือน ยังไม่สูญไปนั้น แม้ยังมีพระไตรปิฎกและอรรถกถาครบ บริบูรณ์ แต่ถ้าไม่ศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถา ก็จะไม่เข้าใจ พระธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกได้เลย

ฉะนั้น เมื่อยังมีพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคครบถ้วน สมบูรณ์ พุทธบริษัทก็ควรที่จะศึกษาให้เข้าใจว่า พระธรรมที่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ตลอด ๔๕ พรรชานั้น มีอะไรบ้าง พระธรรมที่ทรงแสดงไว้มี ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระ- สุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

พระวินัยปิฎก ส่วนใหญ่เกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม ควร แก่เพศบรรพชิต เพราะอภัยอาศัยของคนในโลกนี้ต่างกัน พุทธบริษัท จึงมี ๒ พวก คือ บรรพชิต ๑ และคฤหัสถ์ ๑

บรรพชิตเป็นผู้ที่สะสมอุปนิสัยที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมอบรม เจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจจธรรมโดยละอาคารบ้านเรือน แต่ผู้ที่ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาที่สะสมอุปนิสัยเป็นผู้ครองเรือน ก่ออบรม เจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจจธรรมในเพศคฤหัสถ์

พระวินัยส่วนใหญ่จึงเกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติของบรรพชิต

แต่คุณก็ควรศึกษา เพื่อให้รู้ว่าควรปฏิบัติต่อบรรพชิตอย่างไร
จึงจะอนุเคราะห์แก่บรรพชิตได้ถูกต้องตามพระวินัย ซึ่งจะเป็นการ
ดำรงพระพุทธศาสนาด้วย เมื่อรู้ว่าการประพฤติอย่างไรเป็นบรรพ-
ชิต ประพฤติอย่างไรไม่ใช่บรรพชิต ก็จะรู้ว่ากิจของภิกษุในพระ
พุทธศาสนาต่างกับกิจของคุณก็อย่างไร แต่ถ้าไม่รู้เรื่องพระวินัย
คุณก็บางคนอาจจะมีความเลื่อมใสในภิกษุ ซึ่งไม่ได้ทำกิจของพระ
ภิกษุตามพระวินัย นอกจากนั้น คุณก็รู้พระวินัยก็ยังประพฤติดิ
สิ่งที่เป็นประโยชน์เพิ่มขึ้นด้วย เช่น กิริยาอาการของกายวาจาที่
เหมาะสมแก่เพศบรรพชิตอย่างไร คุณก็ทำตามได้แม้ว่า
จะไม่ใช่เพศบรรพชิต เพราะเป็นมารยาทที่สังคมทั่วไป
มารยาทที่เหมาะสมที่ควรนั้น ไม่จำกัดเชื้อชาติ สิ่งใดที่ดีก็ควรจะ
ประพฤติปฏิบัติตามได้ ซึ่งในพระไตรปิฎกนั้น พระผู้มีพระภาคทรง
บัญญัติความประพฤติทางกายทางวาจาที่เหมาะสมที่ควรไว้

สำหรับ **พระสุตตันตปิฎก** บางท่านก็อาจเคยฟังมาบ้างจาก
รายการธรรมต่างๆ ที่วัดวาอารามหรือสถานีวิฑู ซึ่งพระธรรม
ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงที่พระวิหารเชตวัน พระวิหารเวฬุวัน
พระวิหารนิโครธาราม เป็นต้น และเมื่อเสด็จไปสู่ที่ต่างๆ ทรง
สนทนาธรรมกับบุคคลต่างๆ ตามอุปนิสัยของผู้ฟัง

ปิฎกที่ ๓ คือ **พระอภิธรรมปิฎก** บางคนอาจจะกล่าวว่า พระ
อภิธรรมปิฎกยากมาก และไม่มีโอกาสได้ฟังบ่อย แต่เมื่อเข้าใจ
ความหมายของธรรมว่า ธรรมคือทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริงๆ และการ
ที่จะเข้าใจสิ่งที่มีจริงๆ ได้ถูกต้องนั้น มีหนทางเดียว คือ ศึกษาพระ

อภิธรรม เพราะอีกนัยหนึ่งนั้น อภิธรรมเป็นธรรมส่วนละเอียด
จริงๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงจากการตรัสรู้ คือ ประจักษ์แจ้ง
สัจธรรม ความจริงของสภาพธรรมนั้นๆ

ผู้ที่ไม่ศึกษาพระอภิธรรมนั้น อาจจะเพราะคิดว่าพระอภิธรรม
ละเอียดมากเกินไป แต่ถ้าเข้าใจว่าอภิธรรมคือเดี๋ยวนี้ ขณะนี้กำลัง
เห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังคิดนึก กำลัง
ได้ลาก กำลังเสื่อมลาก ได้ยศ เสื่อมยศ การเจ็บ การตาย ไม่พ้นไป
จากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โลกทั้งหมดจะก็โลกก็ตาม
โลกพระจันทร์หรือพรหมโลก ก็ไม่พ้นไปจากตา หู จมูก ลิ้น กาย
ใจ ไม่ว่าจะเกิดที่ไหน เกิดเป็นสัตว์ เป็นเทพ ก็มีตา มีหู ฯลฯ
ไม่พ้นไปจาก ๖ โลกนี้เลย

ฉะนั้น ๖ โลกนี้ คือ พระอภิธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
ไว้โดยละเอียด การศึกษาพระอภิธรรมจึงเป็นการศึกษาที่ทำให้ค่อยๆ
รู้จักตัวเอง รู้จักโลกตามความเป็นจริง เป็นสังขารธรรม

ถ. ที่กล่าวว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ คืออภิธรรม
ขอให้อาจารย์ขยายความการระลึกที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมว่า จะต้องทำอย่างไร มี
การระลึกอย่างไร

ส. ถ้ายังไม่เข้าใจสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ ในขณะนี้อย่างถูกต้องจริงๆก็ปฏิบัติธรรมไม่ได้ ไม่มีใคร
ปฏิบัติธรรมได้โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจ ถ้ามีใครชวนไปดูหนัง
ก็ไปดูได้ ใครชวนไปซื้อของก็ไปด้วยได้ ใครชวนไปเที่ยวก็ไปได้
ใครชวนไปปฏิบัติแต่ยังไม่รู้อะไรเลยจะปฏิบัติได้ไหม

ฉะนั้น ก่อนอื่นต้องเข้าใจให้ถูกต้องไม่ว่าจะทำอะไรทั้งหมด จะต้องเข้าใจถูกต้องก่อนว่า **ปฏิบัติคืออะไร** อย่าเข้าใจว่าปฏิบัติ คือ ทำก็จะทำ การอบรมเจริญปัญญาไม่ใช่อย่างนั้นเลย กำลังเห็น ขณะนี้มีสภาพธรรมปรากฏทางตา ขณะที่ได้ยินมีเสียง และมีได้ยิน ด้วย ขณะที่รับประทานอาหารก็ลิ้มรส ขณะที่กระทบสัมผัสทางกาย ก็รู้สึกเย็นบ้าง ร้อนบ้าง แข็งบ้าง ไหวบ้าง ถ้าไม่รู้จักความจริงของ สภาพธรรมต่างๆ เหล่านี้ก็ปฏิบัติไม่ได้ เพราะไม่ใช่เราหรือตัวตน ที่จะปฏิบัติ **ปริยัติ** คือศึกษาให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงๆ ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ไม่ต้องไปแสวงหาที่อื่นเลย ขณะนี้ ก็มีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ มีท่านผู้หนึ่งท่านเที่ยวไปเสาะแสวงหาธรรมหลายจังหวัด แต่เมื่อท่านเข้าใจธรรมแล้ว ก็รู้ว่าทันทีที่สัมผัส ตาเห็น ก็มีธรรมปรากฏจนกระทั่งหลับไป ขณะหลับโลกไม่ปรากฏ ไม่มีอะไรๆ ปรากฏเลยทั้งสิ้น เวลาหลับสนิทไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้ว่าตัวเองเป็นใคร อยู่ที่ไหน ไม่รู้อะไรเลย ทั้งสิ้น แต่จิตก็เกิดดับดำรงภพชาติให้เป็นบุคคลนี้ไว้จนกว่าตื่นอีก เห็นอีก ได้ยินอีก จนกว่าจะตายไป

เมื่อยังไม่รู้ไม่เข้าใจว่าโลกที่ปรากฏทางตานั้นเป็นโลกหนึ่ง โลก เสียงสูงต่ำที่ปรากฏทางหูก็เป็นโลกหนึ่ง โลกที่ปรากฏทางจมูก ทาง ลิ้น ทางกาย ทางใจก็เป็นแต่ละโลก เมื่อยังไม่รู้อย่างนี้ก็ปฏิบัติไม่ได้ เพราะ **การปฏิบัติในพระพุทธศาสนานั้น คือ เมื่อมีความเข้าใจถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรมก็เป็นสังขารชั้น (ชั้น ๑ ในชั้น ๕) ที่ปรุ้งแต่งให้สติเกิดระลึกได้ และเริ่มพิจารณารู้อลักษณะของสภาพ**

ธรรมที่ปรากฏและเข้าใจแล้วจากการฟัง เพื่อให้รู้ชัดและประจักษ์
แจ้งว่า ธรรมที่ปรากฏนั้นเป็นอย่างนั้นจริงๆ ตรงกับพระธรรมที่ได้
ยินได้ฟังทุกประการ

ฉะนั้น ก่อนอื่นอย่าเพิ่งปฏิบัติ ต้องเข้าใจลักษณะของสภาพ
ธรรมที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก่อน เพราะขณะ
ปฏิบัตินั้น ไม่ใช่เรา แต่เป็นสภาพธรรมแต่ละชนิด เช่น สติเป็น
ธรรมอย่างหนึ่ง ปัญญาเป็นธรรมอย่างหนึ่ง วิริยะเป็นธรรมอีกอย่าง
หนึ่ง ในขณะนั้น สภาพธรรมหลายอย่างเกิดพร้อมกัน เมื่อไม่รู้
ก็คิดว่าเราปฏิบัติ แต่ความจริงแล้วเป็นสภาพธรรมประเภทนั้นๆ
เกิดขึ้นปฏิบัติกิจของธรรมนั้นๆ ขณะนี้จิตกำลังปฏิบัติกิจของจิต
คือเห็น ขณะที่เห็นนี้แหละเป็นจิตที่เกิดขึ้นทำกิจเห็น จะเรียกจิต
เห็นว่าจักขุวิญญาณ จะเรียกจิตว่าวิญญาณก็ได้ แต่เพราะจิตมี
มากมายหลายชนิด จิตเห็นต้องอาศัยตาเป็นปัจจัยจึงเกิดขึ้นเห็นได้
ฉะนั้น จึงเรียกจิตที่ทำกิจเห็นนี้ว่า จักขุวิญญาณ คือเป็นจิตที่
อาศัยตาเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้

ต้องเข้าใจสภาพธรรมเหล่านี้ก่อน จึงจะรู้ว่าสภาพธรรมที่กำลัง
เข้าใจนี้เป็นสังขารชั้นที่จะทำให้เกิดสภาพธรรมที่เข้าใจขึ้นอีก เมื่อ
ฟังและพิจารณาสภาพธรรมมากขึ้น จนกระทั่งเมื่อเห็นก็ระลึกรู้ว่า
สภาพเห็นเป็นสภาพรู้ เป็นจิต ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน นี่คือธรรม
ที่เกิดขึ้นขณะนั้นทำกิจปฏิบัติอบรมเจริญปัญญา

ถ. ผมขอถามต่ออีกนิด ที่ยกตัวอย่างทางตา อย่างผมเห็น
อาจารย์ คือเห็นเป็นรูปอาจารย์ หรือเห็นเป็นสีเป็นแสง หรือเห็น

เป็นตัวบุคคล หรือว่าเห็นเป็นไมโครโฟน เห็นเป็นโต๊ะ อย่างไรก็ตาม
ที่ว่าเห็นถูก

ส. นี่คือการละเอียดยของสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรง
แสดง แม้แต่เรื่องเห็นซึ่งก็เห็นกันอยู่ทั้งนั้น แต่ส่วนมากก็ไม่เคย
พิจารณาให้รู้ความจริงของสภาพเห็น ปัญญาจึงไม่เกิดขึ้นรู้ความจริง
ของสภาพเห็นและธรรมอื่นๆ ที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน ในเรื่อง
ของสภาพเห็นนี้ควรเริ่มพิจารณาให้เข้าใจจริงๆว่า เห็นมีจริง และ
สิ่งที่ถูกเห็นก็มีด้วย สิ่งที่ถูกเห็นนั้นเป็นอารมณ์ของจิตเห็น ทาง
ธรรมใช้คำภาษาบาลีว่า **อารมฺมณ** หรือ **อารมณ** อารมณ คือ
สิ่งที่จิตกำลังรู้

จิตได้ยินเสียง คือ จิตที่รู้เสียงที่กำลังได้ยินในขณะนั้น ฉะนั้น
เสียงก็เป็นอารมณ์ของจิตที่กำลังรู้เสียงนั้น **อารมณทั้งหมดจำแนก
เป็น ๖** คือ อารมณที่รู้ได้ทางตา ๑ ทางหู ๑ ทางจมูก ๑ ทาง
ลิ้น ๑ ทางกาย ๑ ทางใจ ๑ อารมณที่กำลังปรากฏทางตา ภาษา
บาลีเรียกว่า รูปารมฺมณ (รูป + อารมฺมณ) หรือ รูปารมณ

เสียง คือ สัททะ เมื่อกำลังปรากฏทางหูก็เป็นสัททารมณ
เมื่อมีเหตุปัจจัยให้เกิดเสียง เสียงก็เกิด แต่เสียงใดก็ตามที่จิตไม่ได้
ยิน เสียงนั้นก็ไม่ใช่อารมณของจิตในขณะนั้น เสียงใดก็ตามที่จิต
ได้ยิน เสียงนั้นคือสัททารมณ (สัทท + อารมฺมณ รวมเป็น
สัททารมฺมณ) กลิ่นที่จิตรูทางจมูกเป็นคันธารมณ รสที่จิตรูทาง
ลิ้นเป็นรสารมณ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ที่จิตรูได้
ทางกายเป็นโผฏฐัพพารมณ สภาพธรรมเหล่านี้มีจริง จะเรียกเป็น

ภาษาอะไรก็ได้ แต่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้นั้นเป็นภาษาบาลี สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้นั้น ยากที่จะรู้ความจริงว่าไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตน เพราะเคยชินกับความคิดนึกว่า สิ่งที่เราเห็นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุต่างๆ จริงๆ แต่ขอเปรียบเทียบกับการส่องกระจกว่าเวลาส่องกระจกนั้น เห็นใครในกระจก ทุกคนก็จะบอกว่าเห็นตัวเองในกระจก แต่มีใครจริงๆ ในกระจกบ้างไหม ไม่มีอะไรในกระจกเลย แต่ขณะใดที่เห็นเงาในกระจกก็คิดว่าเป็นตัวเราจริงๆ ในกระจก ลืมคิดถึงตัวนอกกระจกด้วยเข้าไป ขณะที่คิดว่ามีตัวเราและมีอะไรๆ อยู่ในกระจกนั้น ลองกระทบสัมผัสกระจกก็จะรู้สึกว่าเป็นเพียงแข็ง หามืออย่างอื่นใดในกระจกนั้นไม่ ฉันทิด ลึงที่เพียงปรากฏทางตาก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่มีจริง ซึ่งจะต้องฟังและพิจารณา จนกว่าจะเข้าใจว่าสภาพธรรมนี้เป็นของจริงอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ต้องแยกสิ่งที่ปรากฏออกจากคิดนึก เพราะว่าทันทีที่ได้ยินเสียง ก็คิดนึกถึงเสียงสูงต่ำที่ได้ยินและจำความหมายเป็นคำๆ รู้เรื่องราวไปเลย เหมือนกับว่าแยกออกจากกันไม่ได้เลยระหว่างได้ยินเสียงกับรู้เรื่องไม่ว่าใครจะพูดภาษาอะไร ถ้ารู้ภาษานั้นก็สามารถที่จะเข้าใจความหมายของคำนั้นๆ ได้

นี้แสดงให้เห็นว่า เรายังไม่ได้แยกโลกทางตาออกจากทางใจ ยังไม่ได้แยกโลกทางหูออกจากทางใจ ยังไม่ได้แยกโลกทางจมูกออกจากทางใจ ยังไม่ได้แยกโลกทางลิ้นออกจากทางใจ ยังไม่ได้แยกโลกทางกายออกจากทางใจ เพราะเหตุว่า **โลกมี ๖ โลก** คือ โลก

ทางตา โลกทางหู โลกทางจมูก โลกทางลิ้น โลกทางกาย
และโลกทางใจ

โลกทางตา เห็นแสงสีต่างๆ

โลกทางหู ได้ยินแต่เสียงเท่านั้น ไม่ได้คิดนึกอะไรทั้งสิ้น

โลกทางจมูก รู้ได้เฉพาะกลิ่น

โลกทางลิ้น ลิ้มรสต่างๆ กำลังปอกมะม่วง ไม่ได้ลิ้มรส

อะไรเลย จนกว่ารสนั้นจะกระทบชีวหาปสาทรูปที่อยู่กลางลิ้น จิต
ลิ้มรสจึงเกิดขึ้นโดยอาศัยลิ้น จิตลิ้มรสต่างๆซึ่งวิจิตรมาก รสผลไม้อะไร
รสข้าว รสปลาต่างๆ เหล่านี้ จิตลิ้มรสเป็นสภาพที่รู้รสต่างๆเท่านั้น
แยกออกไปจากโลกของความนึกคิด ขณะที่จิตกำลังลิ้มรสก็มี
รสเท่านั้นปรากฏ ไม่มีปลา ไม่มีเนื้อ ไม่มีชื่ออะไรเลย แล้วหลังจาก
นั้นก็เป็นโลกของความคิดนึกเรื่องปลา เรื่องผัก เรื่องอะไรต่างๆ

โลกทางกาย รู้เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง หรือ ไหว
ขณะที่กระทบสัมผัสสิ่งหนึ่งสิ่งใด หลังจากนั้นก็คิดนึกเป็นเรื่องของ
เสื้อผ้าแพรพรรณต่างๆเป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า แม้ตาจะไม่ได้เห็น
สิ่งต่างๆ หูก็ไม่ได้ยินเสียง จมูกก็ไม่ได้กลิ่น ลิ้นก็ไม่ได้ลิ้มรส
กายก็ไม่ได้กระทบสัมผัส แต่โลกทางใจก็คิดนึกได้ทุกอย่างตามที่เคย
จำไว้

การจะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงได้นั้น ต้องแยกธรรม
แต่ละลักษณะออกจากกัน โดยพิจารณาให้เห็นความจริงว่า ขณะ
คิดถึงเรื่องเมื่อวานนี้ จะเห็นไฟที่ประดับตามถนนหรือจะเห็นอะไร
ก็แล้วแต่ คิดนึกถึงสิ่งที่เคยเห็น เคยได้ยิน เป็นต้นได้ แต่ถ้าไม่เคย

เห็นเลยจะคิดนึกเรื่องนั้นๆได้ไหม ก็คิดไม่ได้ ฉะนั้น เมื่อเห็นแล้ว ก็จำ แล้วคิดต่อทันที ซึ่งความจริงเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแต่ละขณะ

ฉะนั้น ก่อนอื่นอย่าเพิ่งปฏิบัติอะไรเลย **อย่าเข้าใจว่าปฏิบัติธรรม คือ ต้องทำอะไร** แต่การปฏิบัติธรรมเป็นการอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมซึ่งมีจริงๆกำลังปรากฏให้รู้ให้เข้าใจตามความเป็นจริงได้ แต่เมื่อไม่เคยฟังก็ไม่รู้ไม่เข้าใจ ฉะนั้น ก็ต้องฟัง ศึกษา พิจารณาจนกว่าจะค่อยๆรู้ ค่อยๆเข้าใจขึ้น

ถ้าเสียงไม่กระทบหู ได้ยินก็เกิดไม่ได้เลยฉันทใด ถ้าความเข้าใจสภาพธรรมไม่มี สติจะเกิดขึ้นปฏิบัติกิจของสติ ปัญญาจะเกิดขึ้นปฏิบัติกิจของปัญญาก็ไม่ได้ฉันทนั้น ถ้าเสียงไม่กระทบหู จิตได้ยินเกิดไม่ได้ ถ้าความรู้ความเข้าใจเรื่องสภาพธรรมไม่มี ก็จะไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏขณะนี้เลย

คนที่อยากมีความสุขก็ต้องพิจารณาก่อน รู้ก่อนว่าความทุกข์ของชีวิตเกิดจากอะไร ถ้ายังไม่รู้แหล่งจริงๆว่าเกิดจากอกุศล ก็แก้ไม่ได้ และทั้งๆที่รู้ว่ากิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แต่ก็ไม่เคยคิดที่จะให้กิเลสค่อยๆบางลงไป หรือลดน้อยลงไป หรือไม่คิดที่จะมีกุศลเพิ่มขึ้น ถ้าไม่คิดที่จะมีกุศลเพิ่มขึ้นแล้วจะไปแก้ตรงอื่นก็แก้ไม่ตรงจุด ฉะนั้น เมื่อรู้ว่าอกุศลเป็นทุกข์และเป็นเหตุของความทุกข์ทั้งหลาย ก็ควรศึกษาธรรม ฟัง พิจารณาให้รู้จริงๆว่าบังคับบัญชาสภาพธรรมทั้งหลายไม่ได้ เพราะสภาพธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุปัจจัยทั้งสิ้น ไม่คิดว่าจะถึงนิพพานโดยเร็ว เพราะเพียงความรู้ขึ้น

ฟังเท่านั้นไม่ทำให้ใครถึงนิพพานได้ แต่อย่างน้อยที่สุดการฟังก็ทำให้เกิดความเข้าใจสภาพธรรมที่ไม่เคยรู้ ไม่เคยเข้าใจมาก่อนเลยว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นเรื่องสภาพธรรมตามความเป็นจริง ผู้ที่ฟังพระธรรมยังดับกิเลสไม่ได้ แต่ก็เข้าใจพระธรรมมากขึ้น และอกุศลก็จะค่อยๆ ลดลง เมื่อไม่มีปัญญาแล้วพยายามจะดับอกุศลก็เป็นไปไม่ได้ และไม่ว่าวิชาการใดๆ ทั้งสิ้น ระหว่างความรู้กับความไม่รู้ อะไรจะเป็นประโยชน์กว่ากันตามที่ว่า “รู้ไว้ใช้ว่า ใส่บา แยกหาม” แม้ในเรื่องพระธรรม พุทธบริษัทก็ควรรู้ว่า มีพระไตรปิฎก และแต่ละปิฎกกล่าวด้วยเรื่องอะไร พระธรรมเป็นเรื่องสภาพธรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะต้องฟังและพิจารณาให้เข้าใจมากขึ้น จนปัญญาเกิดขึ้นทำหน้าที่ของปัญญาได้

ขณะที่เห็นดอกไม้สวย โลภะเกิดขึ้นทำกิจของโลภะ ไม่มีเรา ไม่มีตัวตนเลย ขณะที่โทสะเกิดไม่ชอบสิ่งใด โทสะก็ทำกิจของโทสะ ก็ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน แสดงให้เห็นว่าเราไม่รู้เลยว่าสภาพธรรมมีลักษณะอย่างไร ทำกิจการงานอย่างไร ไม่รู้ว่ามีอะไรสำคัญ ตื่นเกิดขึ้นเมื่อไร อย่างไร แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมบ่อยๆ เวลาเกิดความสำคัญตื้นขึ้น สติก็ยังระลึกได้ว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เป็นอกุศล เมื่อรู้ว่าอกุศลไม่ดีก็เริ่มเห็นโทษของอกุศลทีละเล็กละน้อย แต่ถ้าไม่รู้ว่าอกุศลไม่ดี ไม่รู้ว่าโกรธก็ไม่ดี ก็คิดว่าต้องโกรธ เพราะถ้าโกรธแล้ว คนอื่นจะได้เชื่อฟังหรือทำอะไรให้ นี่แสดงว่ายังไม่เข้าใจในเหตุในผลจริงๆ ว่าแท้ที่จริงนั้นความทุกข์เกิดกับใคร คนที่

กำลังโกรธนั่นเองเป็นทุกข์ พระธรรมทั้งหมดแม้พระสูตรก็ต้องสอดคล้องกับพระอภิธรรมด้วย แต่พระอภิธรรมนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงละเอียดขึ้น เพื่อเป็นเหตุให้ปัญญาของสาวกคือผู้ฟังเกิดขึ้นพิจารณาตนเอง

สิ่งหนึ่งซึ่งสังคมแก้ไม่ได้ก็คือ สังคมพยายามแก้คนอื่นโดยไม่แก้ตัวเอง เช่น ที่มักจะได้ยินได้ฟังบ่อยๆว่า ปัญหาชีวิต ปัญหาบ้านเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาของโลก สารพันปัญหานั้น มีทางเดียวที่จะแก้ได้ก็คือ พระพุทธศาสนา แต่โดยมากนั้นชาวพุทธพยายามให้คนอื่นศึกษา เพราะเห็นว่ามีประโยชน์มาก จำเป็นมากที่จะต้องศึกษา แต่คนที่อยากจะให้คนอื่นศึกษานั้น ตนเองศึกษาหรือเปล่า ถ้าคนที่พูดไม่ศึกษาก็จะไม่มีประโยชน์เลย เพราะว่าการให้คนอื่นศึกษา เท่ากับต้องการแก้คนอื่นให้ได้อย่างนั้นคืออย่างนี้ แต่ไม่แก้ตัวเอง

เมื่อได้ฟังพระธรรมส่วนละเอียดมากขึ้น ก็จะมีอกุศลธรรมมีหลายชั้น อกุศลอย่างหยาบเป็นเหตุให้เกิดกายทุจริต วจีทุจริต ทางกายมีการประหัตประหารเบียดเบียน ยึดถือทรัพย์สินของคนอื่นที่เจ้าของไม่ได้ให้อามาเป็นของตน ทางวาจาก็มีกิเลสชั้นหยาบที่ทำให้พูดเท็จ คำพูดที่น่าฟังกับคำพูดที่น่าฟังเกิดจากจิตที่ต่างกัน คำพูดหยาบต้องเกิดจากอกุศลจิตที่มีกำลังมาก คำพูดที่แสดงถึงความสำคัญตนก็เกิดจากอกุศล ซึ่งตรงกันข้ามกับสภาพจิตใจที่อ่อนโยน มีเมตตา มีความเป็นเพื่อนอย่างจริงใจ

ทั้งหมดนี้เป็นธรรม ซึ่งเมื่อศึกษาแล้ว ก็จะมีอกุศลมีมาก

แค่นั้น และจะเห็นโทษภัยของอกุศล เริ่มคิดที่จะขัดเกลากิเลส
นี่คือคุณประโยชน์ของพระธรรม ซึ่งเปรียบเสมือนแสงสว่างที่ทำให้
เห็นสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง และจะรู้พระคุณของ
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ทรงพระมหากรุณา
แสดงพระธรรมถึง ๔๕ พรรษา สำหรับพวกเราสมัยนี้ด้วย

๐

ถ้าเป็นท่านพระสารีบุตร เพียงฟังท่านพระอัสสชิแสดงธรรม
ปัญญาที่ท่านสะสมมาแล้วมาก ก็ทำให้ท่านรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็น
พระโสดาบันได้ แต่คนในสมัยนี้อ่านอนัตตลักขณสูตร ซึ่งเป็นพระ
สูตรที่ท่านปัญจวัคคีย์ได้ฟังแล้วบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ทั้ง ๕ รูป
อ่านไปก็ครั้งก็ยังเหมือนเดิม เพราะเหตุว่าสะสมปัญญาไม่พอที่จะ
ละลายและดับกิเลสตามลำดับ ไม่ใช่จากปุณฺณขันธ์ไปเป็นพระ
อรหันต์ทันที พระโสดาบันที่เป็นคฤหัสถ์มีชีวิตประจำวันอย่าง
คฤหัสถ์ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็เป็นพ่อค้า วิสาขามิคารมาตา
มีธุรกิจการงาน มีลูกหลานมาก พระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบัน
อย่างท่านวิสาขามิคารมาตายังมีโลภะ โทสะ แต่ไม่มีความเห็นผิด
ไม่เข้าใจผิดในสภาพธรรม เพราะรู้แจ้งอริยสัจธรรมจากการฟัง
พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง แต่ตราบใดที่ยังไม่ใช่พระ
อรหันต์ ก็มีชีวิตอย่างคฤหัสถ์แต่เป็นอริยคฤหัสถ์ ไม่ใช่ทุกคนมี
ปัญญาอยู่แล้ว แต่ปัญญาจะเกิดมีขึ้นได้โดยอาศัยการฟังพระธรรม
แล้วพิจารณาไตร่ตรอง สนทนาธรรมเพื่อเข้าใจสภาพธรรมเพิ่มขึ้น
เมื่อความเข้าใจเพิ่มขึ้นปัญญาก็จะเจริญขึ้น

ที่พูดว่า “ใช้สติ” “ใช้ปัญญา” นั้นไม่ถูกต้อง เพราะสติ
และปัญญาเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัย เมื่อไม่มีเหตุปัจจัยที่จะให้สติและ
ปัญญาเกิด สติและปัญญาก็เกิดไม่ได้ เมื่ออบรมให้สติปัญญาเกิดขึ้น
สติปัญญาจึงจะเกิดขึ้นได้ ไม่มีใครไปใช้สติปัญญาได้ เมื่อไม่ได้

อบรมให้สติปัญญาเกิดก็ไม่มีสติปัญญา แล้วจะไปใช้สติปัญญาได้อย่างไร แต่เมื่ออบรมเจริญเหตุให้เกิดปัญญา ปัญญาก็เกิดได้แม้ในขณะนี้

ถ. เมื่อที่อาจารย์พูดถึงเรื่องปัญญา ปัญญามีลักษณะอย่างไร กรุณาให้คำจำกัดความสำหรับปัญญาด้วย อะไรเป็นเหตุให้ปัญญาเกิดได้ แล้วปัญญาเกิดได้เร็วเหมือนดอกไม้บานไหม

ส. ไม่เหมือนเลย

ถ. เราจะทำเหตุอย่างไร สติจึงจะเจริญ

ส. เรื่องจะทำเหตุหรือใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ปัญญาเกิดนั้น ไม่ถูกต้อง แทนที่จะทำอย่างหนึ่งอย่างใด ควรพิจารณาให้เข้าใจให้ถูกต้องเสียก่อน อย่างที่ถามว่าปัญญามีลักษณะอย่างไร ปัญญามีจริงแน่นอน และใช้คำนี้กันบ่อยๆ แต่เวลาพูดถึงปัญญานั้นเหมือนกับเข้าใจแล้วว่าปัญญาคืออะไร แต่ความจริงยังไม่รู้ ยังไม่เข้าใจจริงๆเลย ภาษาไทยเราใช้คำภาษาบาลีตามใจชอบ ต่อเมื่อได้ศึกษาพระพุทธศาสนาจึงจะรู้ว่า **สภาพธรรมที่เป็นปัญญานั้น คือ สภาพที่รู้และเข้าใจธรรมทั้งหลายถูกต้องตรงตามความเป็นจริงของลักษณะสภาพธรรมนั้นๆ** เช่น ปัญญารู้ว่า ไม่ว่าจะมีสภาพธรรมมากสักเท่าไรก็ตาม ทั้งในโลกนอกโลก ก็เป็นสภาพธรรมที่ต่างกันเป็น ๒ ประเภท คือ สภาพที่ไม่ใช่สภาพรู้อย่างหนึ่ง ภาษาบาลีใช้คำว่า **รูป หรือ รูปธรรม** เป็นสภาพที่รู้อะไรไม่ได้เลย เช่น สิ่งที่แข็ง ไม่ว่าจะถูกระเบิดสับผส้อย่างไร ลักษณะที่แข็งนั้นก็ไม่ว่าจะกำลังถูกระเบิด สีส เสียง กลิ่น รส เป็นต้นนั้น ก็เป็นรูปธรรม

ไม่ใช่สภาพรู้

ส่วนสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็น
อาการรู้ เช่นขณะที่กระทบสัมผัสสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็รู้ลักษณะแข็ง
ที่ปรากฏเมื่อกระทบ อาการรู้ลักษณะที่แข็งนั้น เป็นสภาพรู้ซึ่ง
ภาษาบาลีใช้คำว่า **นาม** หรือ **นามธรรม** ฉะนั้น ธรรมทั้งหลายที่มี
จริงนั้น จึงต่างกันเป็น ๒ อย่าง คือ นามธรรม ๑ รูปธรรม ๑
ไม่ยากเกินไปที่จะค่อยๆ ฟัง ศึกษา พิจารณาให้เข้าใจขึ้น เพราะ
สภาพธรรมเป็นสิ่งที่จริงและพิสูจน์ได้ทันที ไม่ต้องรอหรือไม่ต้อง
ไปแสวงหาที่ไหนเลย เมื่อเข้าใจแล้วว่า **รูปธรรมเป็นสภาพที่มีจริง
แต่ไม่รู้อะไรเลย นามธรรมก็มีจริงและเป็นสภาพรู้** ก็พิจารณารู้ได้
ด้วยตัวเองว่าอะไรเป็นรูปธรรม อะไรเป็นนามธรรม

เสียง กลิ่น รส แข็ง เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม

เป็น รูปธรรม

ง่วง เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม

ง่วง เป็นนามธรรม รูปธรรมไม่ง่วง ไม่อึด ไม่ทิว ไม่เจ็บ

ไม่ปวด

สภาพที่จำ เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

เป็นนามธรรม

สิ่งใดก็ตามที่ไม่ใช่สภาพรู้ **ไม่รู้อะไรทั้งสิ้น เป็นรูปธรรม**
สภาพอื่นนอกจากนั้นทั้งหมดเป็น**นามธรรม** เช่น ความรู้สึกเป็นสุข
เป็นนามธรรม ความรู้สึกเป็นทุกข์เป็นนามธรรม ความจำก็เป็น

นามธรรมที่ต่างจากความรู้สึก ความรู้สึกจำอะไรไม่ได้เลย เป็นแต่
รู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์เท่านั้น ความจำก็จำเท่านั้น เห็นอะไรก็จำ
ได้ยินอะไรก็จำ ได้กลิ่นอะไรก็จำ มีหน้าที่จำอย่างเดียวเท่านั้น
สภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพจำนั้นภาษาบาลีใช้คำว่า สณฺญาเจตสิก

สภาพธรรมใดก็ตามที่เกิดร่วมกับจิต มีลักษณะและมีกิจ
หน้าที่เฉพาะตนๆ ต่างๆ กันไปแต่ละประเภท สภาพนั้นเป็นเจตสิก
ไม่ใช่จิต

ฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นเจตสิกชนิดหนึ่งที่เข้าใจและรู้ความจริง
ของสภาพธรรมต่างๆ ได้ถูกต้อง

จิตได้ยินรู้เสียง แต่ปัญญารู้ว่า ได้ยินเป็นสภาพธรรมซึ่งเป็น
สภาพรู้ เป็นอาการรู้ เป็นธาตุรู้เสียง การรู้สภาพธรรมแต่ละอย่าง
ถูกต้องเป็นปัญญา แต่ปัญญารับฟังและขั้นพิจารณาเข้าใจสภาพธรรม
นั้น เป็นปัญญาที่อ่อนมากยังดับกิเลสไม่ได้ เพราะเป็นปัญญารับ
ความไม่รู้ ละความสงสัยจากการที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังเท่านั้นเอง
สภาพธรรมแต่ละอย่างมีหลายระดับขั้น ปัญญาก็มีตั้งแต่ขั้นฟัง ขั้น
พิจารณาไตร่ตรอง และขั้นคมกล้าประจักษ์ชัดในลักษณะของสภาพ
ธรรมที่กำลังปรากฏได้จริงๆ อย่างเวลาที่ฟังและเข้าใจว่า รูปธรรม
ไม่ใช่สภาพรู้ ก็พิจารณารู้ว่า สิ่งที่ยึดถือว่าเป็นตัวเราเป็นของเรา
ก่อนฟังพระธรรมนั้น เมื่อฟังพระธรรมก็รู้ว่าทุกอย่างเป็นธรรม ไม่ใช่
เรา ไม่ใช่ของเราจริงๆ และธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นเรานั้น ได้แก
อะไรบ้าง ทั้งนามธรรมและรูปธรรมตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แขนเรา
ขาเรา เท้าเรา มือเรา หูเรา ตาเรา จมูกเรา ปากเรา ยึดถือรูป

ที่เกิดขึ้นว่าเป็นของเรา รูปนี้จะเกิดมาได้อย่างไร ก็ไม่สนใจ ไม่คิด ไม่พิจารณา เมื่อเกิดขึ้นมีแล้วก็ยึดถือว่าเป็นของเราเลย

นี่คือการรวบรัดยึดถือโดยความไม่รู้ ไม่คิด ไม่พิจารณา ไตรตรองว่า รูปเกิดขึ้นได้อย่างไร วันนี้รูปแข็งแรง รุ่งขึ้นหรือหลายปีต่อมาเกิดโรคภัยไข้เจ็บต่างๆได้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่ารูปตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า นั้น รูปบางกลุ่มเกิดจากกรรม รูปบางกลุ่มเกิดจากจิต รูปบางกลุ่มเกิดจากอตุ (ความเย็นหรือความร้อนที่เหมาะสม) รูปบางกลุ่มเกิดจากอาหาร

ฉะนั้น รูปจึงไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เพราะรูปเกิดจากสมุฏฐาน คือ กรรมบ้าง จิตบ้าง อตุบ้าง อาหารบ้าง แล้วก็ดับไปเรื่อยๆ ระหว่างที่ยังไม่ตาย และก็ถึงวันตายซึ่งสิ้นสุดกรรมที่ทำให้เป็นบุคคลนี้ต่อไป กรรมที่ทำให้นามธรรมและรูปธรรมเกิดเป็นบุคคลนี้ ในชาตินี้ก็ไม่เป็นปัจจัยให้นามธรรมและรูปธรรมเกิดขึ้นเป็นบุคคลนี้ อีกต่อไป ฉะนั้น จึงยังเหลืออยู่แต่ซากศพเท่านั้นเอง พังพระธรรม และพิจารณาให้รู้ความจริงว่าไม่มีอะไรเลยที่เป็นเราหรือของเราจริงๆ ทุกสิ่งเกิดขึ้นชั่วขณะจิตแล้วก็ดับหมด เหมือนกับไฟที่ดับไป ไฟที่ดับไปแล้วนั้น ใครจะไปตามหาว่าไฟที่ดับไปแล้วนั้นอยู่ที่ไหน ก็หาไม่ได้ ฉะนั้น สภาพของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ก็ดับหมดไปอย่างรวดเร็ว ฉะนั้น แต่เมื่อไม่รู้จึงยึดถือว่าเป็นเรา เมื่อมีเราเป็นตัวตนแล้ว ก็ทำทุกอย่างเพื่อตัวตน เพราะคิดว่าเป็นตัวตนของเรา

ที่โลกยังวุ่นวาย เป็นทุกข์ ก็เพราะอกุศล เพราะอวิชชา คือ

ความไม่รู้ ปัญญาที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนั้นเกิดจาก การ ฟัง การพิจารณา การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งเป็น การปฏิบัติอบรมเจริญปัญญาให้เกิดขึ้นเป็นลำดับ ไม่ใช่เราทำ

ถ. การฟังก็เป็นสิ่งที่จำเป็นในการที่จะให้ปัญญาเกิด ที่นี้ ในการฟังคงมีอีกหลายอย่างเหมือนกัน ผมอยากจะยกตัวอย่าง อาจารย์พูดไป เราก็จับเสียงไป เข้าใจในความหมายของเสียงที่ อาจารย์พูด แต่เราละลึกรู้อย่างเดียวนั่นคือเสียง อันไหนฟังแล้ว จะเกิดปัญญาได้ดีกว่ากัน

สุ. ถ้าทราบว่าจะละคลายความสงสัย ความไม่รู้สภาพ ธรรมจนกระทั่งดับกิเลสได้นั้น ต้องอบรมเจริญปัญญานานมาก กว่าที่จะบรรลุถึงความเป็นพระโสดาบัน ฉะนั้น ก็ไม่ต้องห่วงกังวล อะไรทั้งสิ้น

การปฏิบัตินั้น คือ อบรมเจริญปัญญา จนถึงขั้นประจักษ์แจ้ง ลักษณะของสภาพธรรมพร้อมด้วยสติ ขณะนี้กำลังพูดเรื่องการเห็น แต่สติยังไม่ได้ระลึกที่เห็น กำลังพูดเรื่องการได้ยิน แต่สติก็ยังไม่ได้ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ได้ยิน อาจจะไม่รู้ที่เสียงบ้าง ที่ แข็งบ้าง แต่ยังไม่ทั่ว

ฉะนั้น การฟังจะเกื้อกูลให้เข้าใจถูกต้องว่า สติจะเริ่มระลึก รู้สภาพธรรมเมื่อเข้าใจสภาพธรรมมากขึ้น อย่างทางตา บางคน บอกว่าฟังธรรมมาหลายปีหรือหลายสิบปีแต่ยังไม่ได้ระลึกทางตา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความเข้าใจในเรื่องสภาพธรรมทางตายังไม่มั่นคง พอที่จะทำให้สติระลึกได้ว่า ขณะนี้เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเหมือน

เงาในกระจก แล้วก็นึกคิดว่าเป็นคนเป็นสัตว์

ฉะนั้น จึงต้องฟังเรื่องสภาพธรรมต่างๆ ไปทั้ง ๖ ทวารมากขึ้น เพราะเป็นสังขารชั้นที่ จะปรุงแต่งให้สติระลึกรู้ได้ เมื่อเข้าใจ ความหมายของคำว่า “อนัตตา” ดีแล้วก็จะไม่มีการทำอะไรขึ้น แต่จะอบรมปัญญา ระลึกรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏแล้วในขณะนี้

ไม่มีใครทำให้เห็นให้เกิดขึ้นได้เลย ไม่มีใครทำได้ยินให้เกิดขึ้น ได้เลย เมื่อมีปัจจัยให้เกิดขึ้น สภาพเห็นก็เกิดขึ้น ไม่มีใครทำให้ โกรธเกิดขึ้น โกรธเกิดขึ้นเมื่อมีปัจจัยให้ความโกรธเกิด ไม่มีใคร ทำให้เกิดความติดข้องพอใจ เมื่อมีปัจจัยให้เกิดความติดข้องพอใจ ความพอใจติดข้องก็เกิดขึ้น ทุกอย่างเป็นสภาพธรรมที่มีปัจจัยเกิด ขึ้นแล้วตามปกติไม่ต้องการทำอะไรอีก แต่อบรมเจริญปัญญาให้ ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง นี่คือการ อบรมเจริญมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งพร้อมด้วยสัมมาทิฐิ สัมมาสติ และมรรคองค์อื่นๆ ซึ่งเป็นเจตสิกแต่ละประเภทปฏิบัติกิจของ สภาพธรรมนั้นๆ ไม่ใช่เรา แล้วรู้ตามความเป็นจริงด้วยว่าไม่ใช่เรา ทำ ปัญญาที่เกิดขึ้นก็ไม่ใช่เราทำให้เกิด แต่เมื่อฟังพิจารณามากขึ้น สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น ปัญญาที่เจริญขึ้นเป็น ลำดับตามเหตุปัจจัย ซึ่งไม่ใช่ตัวตนที่ทำ

ผล หรือ ความสำเร็จทั้งหลายนั้น จะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อมีจุด ประสงค์ ถ้าไม่มีจุดประสงค์หรือจุดประสงค์ผิด ผลก็ต้องผิดหรือ คลาดเคลื่อน ผู้ที่ศึกษาพระอภิธรรมหรือฟังธรรมก็ต้องมีจุดประสงค์ ที่ถูกต้อง ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ตั้งจิตไว้ชอบ ซึ่งถ้าจะเหมือน

วิชาการอื่น คือเพื่อการสอบได้ประกาศนียบัตร ก็ไม่ใช่จุดประสงค์ ที่ถูกต้อง หรือจะศึกษาเพื่อเก่งกว่าคนอื่นที่ไม่ได้ศึกษา ก็ไม่ใช่ จุดประสงค์ที่ถูกต้องอีกเหมือนกัน เพราะ**จุดประสงค์ที่ถูกต้องของการฟังพระธรรม** ไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดในพระไตรปิฎกนั้น **ก็เพื่อเข้าใจ** ไม่ใช่เพื่อลามก ไม่ใช่เพื่อยศ ไม่ใช่เพื่อสรรเสริญ ไม่ใช่เพื่อสักการะ หรือไม่ใช่เพื่อสิ่งอื่นใดเลย

เห็นขณะนี้ไม่ใช่เห็นเมื่อไหร่ ได้ยินขณะนี้ไม่ใช่ได้ยินเมื่อไหร่ คิดนึกแต่ละขณะในขณะนี้ก็ไม่ใช่มื่อไหร่ แสดงให้เห็นว่าสภาพธรรม ทุกขณะเกิดดับอย่างรวดเร็ว เป็นชีวิตจริง ๆ ฉะนั้น การที่จะเร่งรัด ปฏิบัติให้ประจักษ์การเกิดดับของนามรูป ให้เป็นพระโสดาบันโดย เร็ว นั้น จะเป็นไปได้อย่างไร ถ้าไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ กำลังปรากฏในขณะนี้ตามความเป็นจริง

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม เพื่ออนุเคราะห์ให้สาวก อบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ถูกต้อง และ ตรวจสอบตัวเองได้ว่า พระธรรมแสดงว่า “เห็น” เป็นสภาพธรรม เป็นอนัตตา เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เป็นสภาพรู้ เข้าใจจริง ๆ อย่างนี้ แล้วหรือยัง ไม่ต้องให้คนอื่นบอกเลย ตัวเองเท่านั้นที่รู้ได้ว่าขณะนี้ หลงลืมสติหรือสติเกิด ปัญญาขณะนี้รู้ตรงตามที่ได้ฟังหรือยัง จะ ต้องฟังต่อไปอีกจนกว่าจะรู้จริง ๆ อย่างนี้ได้

ส่วนนิพพานนั้นก็ยิ่งอีกไกล ถ้ายังไม่เข้าใจลักษณะของ สภาพธรรมในขณะนี้ ก็ไม่มีทางถึงนิพพาน เพราะเหตุว่าไม่ใช่ เราถึงนิพพาน แต่เป็นปัญญาที่เจริญจนกระทั่งถึงขั้นที่แทงตลอด

การเกิดดับของสภาพธรรมในขณะนี้ แล้วละคลายความติดข้องที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา จนกระทั่งดับความยึดถือว่าสภาพธรรมเป็นเราได้จริงๆ ด้วยการประจักษ์แจ้งพระนิพพาน ฉะนั้น ก่อนจะไปถึงขั้นนั้นก็ต้องตั้งต้นตั้งแต่ขั้นนี้

วันก่อนไปสนทนาธรรมที่สำนักแห่งหนึ่ง ท่านขอให้พูดถึงขั้นเริ่มต้นของการปฏิบัติ ดิฉันก็ได้เรียนให้ทราบว่า **ขั้นเริ่มต้นของการปฏิบัติ นั้น คือ พังให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้เข้าใจก่อน** แล้วสติและปัญญาจึงจะอบรมให้เจริญขึ้นจนสามารถประจักษ์แจ้งการเกิดดับของสภาพธรรมในขณะนี้ซึ่งกำลังเกิดดับอยู่

ฉะนั้น ขั้นพังก็ต้องพิจารณาว่า ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่าสภาพธรรมในขณะนี้กำลังเกิดดับนั้นเป็นความจริงหรือไม่ เป็นความจริงเพราะพระองค์ทรงตรัสรู้ คือ ประจักษ์แจ้ง แล้วทรงแสดงธรรมตามที่ทรงประจักษ์แจ้ง ไม่ใช่เพียงอนุมานแบบนักจิตวิทยาหรือนักปรัชญา แต่เป็นปัญญาชั้นโลกุตตระ ซึ่งเมื่อโลกียปัญญาสามารถแทงตลอดสภาพธรรมที่เกิดดับในขณะนี้ได้แล้ว โลกุตตร-ปัญญาจึงจะเกิดขึ้นประจักษ์นิพพานธาตุ และดับกิเลสได้ ปัญญาเริ่มตั้งแต่พิจารณาว่า จิตที่เห็นไม่ใช่จิตที่ได้ยิน จิตขณะหนึ่งต้องดับเสียก่อนแล้วจิตอีกขณะหนึ่งจึงจะเกิดขึ้นได้ นี่คือ ความรู้ความเข้าใจขั้นพัง แต่ก็จะต้องมีความเข้าใจเพิ่มขึ้นๆอีกมากทีเดียว ค่อยๆเป็นค่อยๆไป จะกระโดดทีเดียวให้เป็นผู้ชนะเลิศในทางกระโดดสูงก็ไม่ได้ จะต้องค่อยๆฝึกไปอบรมไป

ข. เมื่อที่อาจารย์พูดถึงเรื่องการพัง เหมือนกับว่าการพังธรรม

นี้สำคัญสูงสุด บางคนอาจจะไม่มีโอกาสที่จะไปฟังธรรม ถ้าจะอ่านหนังสือของอาจารย์ท่านใดท่านหนึ่ง หรือหนังสือของหลวงพ่อก็คงได้ องค์หนึ่ง แล้วสามารถจะละกิเลสได้ ดิฉันคิดว่าก็เป็นวิธีการที่จะปฏิบัติธรรมเหมือนกัน

ที่ดิฉันฟังจากอาจารย์พูดนี้ ดิฉันรู้สึกว่่าที่ท่านอาจารย์อธิบายมาทั้งหมดนี้ ก็คือการที่ว่่า ถ้าเมื่อไรเราไม่มีตัวตน เราไม่ยึดถือว่่าเป็นตัวตน ขณะที่พูดนี้ก็คิดว่่าเป็นจิตของเรามาประกอบกัน เนื้อหนังมังสาเอ็นกระดูกมาประกอบกันเป็นตัว ก็มีจิต ไม่ยึดถือว่่าเป็นตัวเรา แล้วเมื่อไรก็ตามที่เราละตัวของเราได้ อันนั้นเราก็เข้าถึงธรรม อันนี้ไม่ทราบว่่าจะถูกไหม ดิฉันคิดว่่าทุกคนมีปัญญาทั้งนั้น เด็กเกิดมาปัญญาเขาก็เกิดมาแล้ว เพราะว่่าเมื่อเขาเกิดหัวเขาก็ร้องออกมา นั่นคือปัญญาในระดับเด็กระดับหนึ่ง เมื่อโตขึ้นมาเรียนหนังสือระดับประถม ๔ ก็มีปัญญาระดับประถม ๔ จบปริญญาตรี ก็มีปัญญาระดับที่จะวิเคราะห์ปัญหาในระดับปริญญาตรี หรือจะเป็นชาวบ้านเขาก็มีปัญญาเหมือนกัน เป็นต้นว่่าเขาอาจจะเป็นแม่ค้า เขาก็มีปัญญาในระดับของเขาอย่างนั้น ดิฉันคิดว่่าปัญญาคืออย่างไร มีความหมายอย่างไร ลึกซึ้งขนาดไหน ไม่จำเป็นจะต้องไปนั่งฟังพระแล้วปัญญาเกิด ปัญญา คืออะไรก็ตามที่มนุษย์รับรู้รู้สิ่งเหล่านั้นแล้วเกิดวิเคราะห์พิจารณา แล้วเกิดความรู้สึกรู้ขึ้น ดิฉันคิดว่่าเป็นบุญข้อหนึ่งในบุญกิริยา ๑๐ ประการ คือพิจารณาเห็นความเป็นจริงตามสภาวะธรรม หรือว่่าเห็นธรรมชาติของสิ่งนั้น ดิฉันอยากจะอธิบายเหมือนกับว่่า สมมุติว่่าเงินเดือนออกมา ดิฉัน

ใช้หมด ใช้ไม่เป็น ลั่นเตือนก็เดือดร้อน คือ อันนั้นเรารู้ว่า
ธรรมชาติมันเป็นอย่างนั้น เพราะเราไม่สามารถจัดการกับเงินของ
เราได้ ความทุกข์มันก็ต้องเกิด นี่ก็เป็นปัญญาระดับหนึ่ง แต่ว่า
ปัญญาคงไม่ได้หมายถึงว่า เราต้องมานั่งเรียนธรรม แล้วรู้ว่าเมื่อ
เสี่ยงมากระทบทุแล้วนี่คือปัญญา ถ้าเราไม่พิจารณาอย่างนี้ไม่มี
ปัญญา ดิฉันคิดว่าไม่ถูก ปัญญาก็ต้องว่าปัญญา

ù

(ถาม - ตอบปัญหาต่อจากตอนที่ ๘)

อีกอย่างที่ดิฉันอยากรู้จะถึง คือ ดิฉันเองยึดมั่นในพระพุทธศาสนาหลายๆเลย แต่อาจจะทำผิด ทำไม่ถูก แต่ดิฉันได้ยืนอยู่เสมอ บ่อยๆ ที่ไม่ว่าจะเป็นใครก็แล้วแต่ที่กล่าวว่า พุทธศาสนานี้เป็นศาสนาที่ดีที่สุดในโลก พระบางท่านก็สอนว่าธรรมก็คือธรรมชาติ ไม่ว่าจะศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ถ้าปฏิบัติอะไรไปในลักษณะของธรรมชาติ อันนั้นก็คือธรรม แล้วก็ไม่จำเป็นที่พุทธศาสนาจะต้องดีที่สุดในโลก เพราะฉะนั้น ดิฉันคิดว่าทุกศาสนาก็ดีเท่ากัน คืออย่างไร ดีในแง่ว่าแก้ปัญหาได้หรือไม่ ต้องพิจารณาเป็นเรื่องๆ

ส. นี่เป็นเรื่องของภาษา คือการใช้คำ ภาษาไทยเราใช้คำภาษาบาลีมาก ชื่อของเราส่วนมากก็มาจากภาษาบาลี แม้แต่คำว่า สติ ปัญญา มานะ ก็เป็นภาษาบาลีทั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเป็นภาษาบาลี เพื่อสื่อถึงสภาพธรรมที่มีจริงๆ เช่น มานะ เป็นสภาพธรรมที่สำคัญตน เหมือนลักษณะของธง ซึ่งเป็นสภาพที่สูงเด่นนั้น ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ยังมีความสำคัญตน คือเราจะดี จะต่ำ จะสูง ก็คือเรา นี่คือมานะ แต่ในภาษาไทยคำว่า มานะ ดูคล้ายกับจะเป็นสิ่งที่ดี เราเอาภาษาบาลีมาใช้เป็นภาษาไทยในความหมายของภาษาไทยไปเลย ฉะนั้น จึงต้องรู้ว่าเรากำลังพูดถึงคำว่า ปัญญา ในภาษาไทย หรือ กำลังพูดถึงสภาพของปัญญา

ในพระพุทธศาสนา การพิจารณาทั่วๆไปนี้ ไม่ใช่ลักษณะของปัญญา แต่เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงใช้ภาษาบาลีว่า **มนสิการ** เป็นสภาพธรรมที่สนใจ ใส่ใจ พิจารณา ฉะนั้นเราต้องเข้าใจกันก่อนว่า ขณะนี้เรากำลังพูดในความหมายภาษาไทย หรือว่าเรากำลังพยายามเข้าใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นภาษาบาลี อีกประการหนึ่ง ที่ว่าไม่น่าจะกล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ดีที่สุด เพราะดูเหมือนว่าชาวพุทธเราจะเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความเชื่อของเราว่าเราต้องถูกหรือดีที่สุด แต่**พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมซึ่งไม่จำกัดเชื้อชาติศาสนาใดๆ ทั้งสิ้น** “เห็น” เป็นศาสนาอิสลาม หรือศาสนาคริสต์ “ได้ยิน” เป็นศาสนาพุทธ หรือศาสนาอะไร

“เห็น” คือ “เห็น” เป็นสภาพธรรมที่มีจริงๆ ไม่ใช่ศาสนาอะไรเลย และ**ชาติในพระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงมี ๔ ชาติ** ไม่ใช่ชาติไทย ไม่ใช่ชาติฝรั่ง ไม่ใช่ชาติจีน ไม่ใช่ชาติญี่ปุ่น แต่เป็น**ชาติกุศล ๑ อกุศล ๑ วิบาก ๑ กิริยา ๑**

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า จิตที่เป็นกุศลไม่ใช่จิตที่เป็นอกุศล ไม่ได้เป็นชาติไทย ชาติฝรั่งอะไรเลยทั้งสิ้น

ฉะนั้น ถ้าไม่ได้ศึกษาจริงๆ ก็จะคิดเอาเองว่าพระพุทธศาสนาหมายความว่าอย่างนั้นอย่างนั้น ควรศึกษาเสียก่อน แล้วจะได้เปรียบ--เทียบว่า ก่อนศึกษาและหลังศึกษานั้น ความเข้าใจพระธรรมเพิ่มขึ้น ถูกต้องขึ้น หรือว่าเมื่อก่อนศึกษานั้นเรารู้ดีกว่า เราไม่ต้องศึกษาพระพุทธศาสนาก็ได้

อีกอย่างหนึ่ง จะเปลี่ยนคำก็ได้ คือ แทนการฟังพระธรรม ก็เปลี่ยนเป็นศึกษาพระธรรม ซึ่งจะอ่านก็ได้ ฟังก็ได้ ตรีกตรอง พิจารณาให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ตามเหตุ ตามผล ก็เป็น การศึกษา

ในพระพุทธศาสนามี ๒ คำ คือ เสกขบุคคล และ อเสกข-- บุคคล **อเสกขบุคคล** หมายถึงผู้ที่ไม่ต้องศึกษาอีก ซึ่งได้แก่ บุคคล ประเภทเดียว คือ พระอรหันต์ พระอรหันต์กระทำการ “ดับกิเลส” เสร็จแล้ว ไม่ต้องทำกิจดับกิเลสใดๆอีกเลย มีศาสนาอื่นใหม่ที่สอน ให้ดับกิเลสหมด การเปรียบเทียบศาสนาต่าง ๆ นั้น ศาสนาที่สอนให้ เข้าใจและประจักษ์แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงจนดับกิเลสได้ จนหมดสิ้นนั้น ไม่เรียกว่าศาสนาพุทธก็ได้ กิเลสมิจริงเป็นสิ่งที่ไม่มีดี มีหนทางอื่นใดไหม ที่จะอบรมเจริญปัญญาถึงขั้นที่จะดับกิเลสหมด นอกจากความรู้ความเข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะ ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมถึงขั้นดับกิเลสได้จริง นี่ไม่ใช่การยึดถือ แต่สภาพธรรมเป็นจริงอย่างไรก็เป็นจริงอย่างนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ความเห็นมี ๒ อย่าง คือ สัมมาทิฐิ ความเห็นถูก ๑ มิจฉาทิฐิ ความเห็นผิด ๑ ความเห็นถูก คือ เห็น ถูกต้องตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ไม่คลาดเคลื่อน ไม่เข้าใจผิด เห็นว่าสภาพธรรมเกิดขึ้นแล้วดับไป เห็นถูกหรือเห็น ผิด แต่ถ้าเห็นว่าสภาพธรรมไม่มีปัจจัย เกิดขึ้นมาลอยๆนั้น เห็น ถูก หรือเห็นผิด

ผู้ที่ไม่พิจารณาอย่าไม่รู้ไม่เข้าใจเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสภาพ

ธรรมต่างๆ จึงคิดว่าทุกอย่างเกิดขึ้นมาเอง เกิดขึ้นมาลอยๆ แต่ผู้ที่รู้นั้นสามารถหยั่งรู้และแทงตลอดในเหตุในผลของสภาพธรรม ฉะนั้น การจะดับทุกข์จึงต้องรู้เหตุของทุกข์ การจะดับกิเลสก็ต้องรู้เหตุของกิเลสจึงจะดับได้ เมื่อเหตุของอกุศลทั้งหลายคือ “อวิชชา” ธรรมที่ตรงกันข้ามคือ “วิชชา” หรือปัญญานั้นเอง เมื่อเข้าใจสภาพธรรมถูกต้องก็พิจารณาได้ว่า ศาสนาทุกศาสนาเหมือนกัน หรือต่างกันอย่างไร ถ้าเหมือนกันก็ไม่จำเป็นต้องมีหลายศาสนา แต่เมื่อมีความคิดเห็นหลายอย่าง จึงต่างกันเป็นหลายศาสนา ฉะนั้น จึงควรวิเคราะห์แต่ละศาสนาว่าสอนเรื่องอะไร และข้อไหนถูก ข้อไหนผิดจากสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง

สภาพธรรมเป็นความจริงที่ไม่มีศาสนา ถูกคือถูก ผิดคือผิด จากสภาพธรรมนั้นๆ ไม่ว่าในศาสนาไหนความกตัญญูยอมเป็นกุศล เป็นสิ่งที่ดี เอาชื่อศาสนาออก สภาพธรรมนั้นก็คงเป็นอย่างนั้น คือเป็นกุศลธรรม ความลบหลู่หรือความอกตัญญู ถ้าใครบอกว่าดี ก็ต้องเป็นความเห็นผิดแน่ ในเมื่อเป็นอกุศลจะดีได้อย่างไร

พระพุทธศาสนาแสดงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้ สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงแสดงธรรมที่ประเทศอินเดียมีศาสนาอื่นมากมายหลายศาสนา มีครูที่มีชื่อเสียง เช่น ลัทธิชยเป็นต้น เอาคำสั่งสอนของท่านเหล่านั้นมาตรวจเทียบดูว่ามีเหตุมีผลไหม และไม่ใช่ว่าในยุคนั้นสมัยนั้น แม้สมัยนี้ก็ตามเราก็สามารถศึกษาศาสนาอื่นๆ และไม่ติดที่ศาสนา แต่พิจารณาว่า คำสอนนั้นถูกหรือผิดอย่างไร เหตุผลก็ต้องเป็นเหตุผล สภาพธรรม

เป็นจริงอย่างไร ก็ต้องเป็นจริงอย่างนั้น

ถ. ถ้าจะบอกว่า ให้ศึกษาตามสภาพเป็นจริง ก็ดูยาวนานเหลือเกิน ถ้าจะว่าไปแล้ว ผมว่าปัจจุบันเทคนิคที่จะฟังหรือจะอ่านอะไรก็ตามเจริญขึ้นเรื่อยๆ ถ้าปรากฏคล้ายๆกับทำนองว่าคงอีกนานซึ่งดูแล้วก็ค่อนข้างจะท้อแท้ ไม่ทราบว่าจะต้องรอไปอีกกี่หมื่นชาติต่างกับอีกหลายๆ คนที่เขาเริ่มดีขึ้น

อีกประการหนึ่ง ที่บอกว่าบางครั้งถูกว้าว หรือ ควายชน ก็มีดวงตาเห็นธรรมวูบขึ้นมาทันที ในขณะที่เราเองก็ค่อยๆพิจารณาไปว่า จิตเกิดดับอย่างโน้นอย่างนี้ จุติ ปฏิสนธิมาเรื่อยๆอย่างนี้ ก็ไม่ง่ายเลยที่จะทำ แล้วทำไมเขาถึงทำง่ายอย่างนั้น

สุ. ได้ยินมาอย่างโน้นบ้าง อย่างนี้บ้าง ก็เป็นแนวทางที่จะให้คิดไปต่างๆ เรื่องที่ว่าอีกนานนั้นเพราะว่าคนที่ไม่รู้ก็อยากจะรู้เร็วแต่ว่าย่อยากก็ยิ่งนาน เพราะว่าความอยากนั้นเป็นอกุศล แต่ถ้าปัญญาเกิดแทนความอยาก จะเร็วหรือจะช้า

วันนี้ความอยากของเรามากเท่าไรแล้ว ตั้งแต่ลืมตาตื่นขึ้นโลกะก็ไม่ได้ห่างไปเลย จะแปร่งพิน ล้างหน้า รับประทานอาหารใส่เกลือ พริกไทย ประุรงรสต่างๆ ทำงาน ดูโน้น ดูนี้ ความอยากของเรามีขนาดนี้ ถ้าปัญญาของเราเกิดขึ้นแทนความอยากเหล่านั้นได้ ก็จะไม่ช้าเลย แต่เมื่อความอยากของเรามีทุกวันตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น ตั้งแต่เกิดจนถึงเดี๋ยวนี้ แล้วเราก็กังบอกว่าปัญญานี้ดูช่างแสนไกลและช้ามากเสียเหลือเกิน ก็ปัญญาไม่ได้เกิดอย่างโลกะ แล้วจะให้เร็วได้อย่างไร และก็ไม่ได้มีแต่เพียงชาตินี้ชาติ

เดียวเท่านั้น ผู้ฟังพระธรรมในอดีตกาล มีโละ มีโทะ มีโหมะ
อย่างเรา บางคนไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยความโกรธ แต่
เมื่อได้ฟังพระธรรมก็รู้ว่าตัวเองผิด และผู้ที่ไปเฝ้าพระอรหันตสัมมา--
สัมพุทธเจ้าและฟังพระธรรมก็เป็นปุถุชน แต่เมื่อไปเฝ้าบ่อยๆ ได้ฟัง
พระธรรมบ่อยๆ ในที่สุดก็ได้เป็นพระอริยบุคคลในชาตินั้นเอง
หรือในชาติหลังจากนั้นอีกหลายภพก็ได้ ผู้มีปัญญาย่อมไม่อยากเป็น
พระอริยบุคคลโดยไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ทางตา ทาง
หู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และถ้าจะให้ไปปฏิบัติ
อะไรโดยปัญญาไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ จะปฏิบัติใหม่
หรือถ้าใครจะให้เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี โดยไม่รู้
อะไรเลย จะเชื่อใหม่ หรือใครบอกว่าทำอย่างนี้แล้วเร็วดี จะปฏิบัติ
ใหม่ ในเมื่อปัญญาไม่เกิดเลย แม้ปัญญาในชั้นฟังก็ไม่มี ไม่รู้ว่า
ปัญญารู้อะไร ไม่รู้ว่าจะอบรมให้ปัญญาเกิดขึ้นได้อย่างไร เลยบอก
ว่าพระไตรปิฎกคลาดเคลื่อน แต่เมื่อศึกษาแล้วก็จะรู้ว่าไม่มีใคร
เขียนพระไตรปิฎกได้เลย ถ้าท่านพระอานนท์ไม่ทรงจำไว้ และถ้า
ไม่มีการสังคายนาสืบต่อกันมา คนในยุคนี้สมัยนี้จะเขียนพระไตรปิฎก
เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ถ. ถ้าพระไตรปิฎกมีความสำคัญจริง ทำไมพระผู้มีพระภาค
ไม่ทรงสั่งสอนให้บรรดาสาวกท่องพระไตรปิฎกไว้เลย ก่อนที่พระองค์
จะดับขันธปรินิพพาน เพราะว่าในสมัยพระพุทธองค์ ก็ไม่ได้คิดที่
จะทำพระไตรปิฎกไว้เพื่อสอนให้เป็นวิธีที่ง่ายที่สุด

สุ. ก่อนอื่นต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า พระไตรปิฎกคืออะไร

มาจากไหน เมื่อศึกษาพิจารณาแหล่งที่มาของพระไตรปิฎกแล้ว ก็จะรู้ว่าพระไตรปิฎกคือ ธรรมที่ประมวลคำสอนของพระผู้มีพระภาคใน ๔๕ พรรษา และแยกออกเป็นพระวินัยส่วนหนึ่ง พระธรรมส่วนหนึ่ง และพระธรรมนั้นก็แยกเป็นพระสุตตันตปิฎกส่วนหนึ่ง เป็นพระอภิธรรมปิฎกส่วนหนึ่ง ท่านพระอานนท์และท่านพระเถระทรงจำพระธรรมวินัยสืบทอดต่อกันมา จนกระทั่งจารึกไว้เป็นพระไตรปิฎกนั่นเอง

ความจำของแต่ละคนนั้นไม่เท่ากัน ลองอ่านพระสูตรลักสูตรหนึ่งตั้งแต่ต้น เริ่มตั้งแต่ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ (ข้าพเจ้าคือท่านพระอานนท์) สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ต่อจากนั้นก็ดำเนินเรื่องไปโดยละเอียดมาก เริ่มตั้งแต่ในเวลาเช้าที่ยังไม่ถึงเวลาเสด็จบิณฑบาต พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่าควรที่จะได้สนทนากับพราหมณ์ชื่อนั้น ณ สถานที่นั้น จึงเสด็จไปยังสำนักของพราหมณ์นั้น ทรงปราศรัย ทรงสนทนาโต้ตอบ เมื่ออ่านพระสูตรนั้นจบแล้ว มีใครบ้างที่จำพระสูตรนั้นได้ตั้งแต่ต้นจนจบ แต่ท่านพระอานนท์เถระเป็นเอตทัคคะในทางทรงจำ ขณะที่ท่านฟังพระธรรมนั้น คติ คือ ทางของปัญญาของท่านนั้นพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ สามารถที่จะไตร่ตรองธรรมนั้นเกี่ยวเนื่องกันไปถึงหกหมื่นบท ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าความสามารถของบุคคลในครั้งนั้นกับบุคคลในครั้งนี้ที่ผิดกันมาก สองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้วกับสมัยปัจจุบัน ซึ่งเมื่อจะเทียบเคียงสติปัญญากัน ก็ควรเทียบเคียงในเรื่อง

ความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรม

ขณะที่สภาพธรรมกำลังเกิดดับนี้ ไม่ประจักษ์แจ้งเลย แล้ว
ทำอย่างไรจึงจะประจักษ์แจ้งได้จริงๆ คำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
จริงหรือไม่จริง ถ้าไม่จริงก็ไม่ใช่สัจธรรม แต่เมื่อเป็นสัจธรรมก็
ย่อมมีหนทางที่ปัญญาสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม
ที่เป็นสังขตธรรม ซึ่งมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

นี่คือความเห็นถูกขั้นต้นซึ่งยังดับกิเลสไม่ได้ ถ้าใครบอกว่า
ปัญญาดับกิเลสได้เร็วให้ทำอย่างนั้นอย่างนั้น ก็ไม่ใช่ปัญญา เพราะ
เป็นความไม่รู้อยู่นั่นเอง และเป็นความไม่รู้ซึ่งทำไปด้วยความต้องการ
คือโลภะด้วย ขณะใดที่ต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขณะนั้นเป็นโลภะ
ทั้งนั้น โลภะไม่ได้ต้องการเพียงรูปสวย เสียงเพราะ กลิ่นหอม
รสอร่อย การสัมผัสที่สบาย แต่โลภะต้องการทุกสิ่งทุกอย่าง ลักษณะ
ของโลภะเป็นลักษณะที่ติดข้อง ฉะนั้น โลภะจึงเป็นสมุทัย และเมื่อ
พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ ก็ตรัสอุทานว่า ได้ทำลายนายช่างผู้
สร้างเรือน คือโลภะได้แล้ว

ถึงมีโลภะ แต่เมื่อปัญญาไม่เกิด ก็ไม่รู้ว่ามีโลภะเมื่อไร คนหนึ่ง
ต้องการจะบรรลุนิพพานเร็วๆ แต่ไม่รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏเลย
อีกคนหนึ่งไม่ต้องการถึงเร็ว แต่ต้องการอบรมปัญญาที่รู้สภาพธรรม
จริงๆที่กำลังปรากฏ อย่างไหนจะถูกต้องกว่ากัน เร็วหรือช้าไม่สำคัญ
เพราะต้องเป็นความจริงจริงๆในลักษณะของสภาพธรรม และผู้ที่อบรม
ปัญญามากแล้วก็รู้ได้เร็ว ไม่ช้าเลย เช่นท่านพระสารีบุตรรู้แจ้ง
อริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบัน เมื่อได้ฟังธรรมจากท่านพระอัสสชิ

เพียงสั้นๆ และหลังจากนั้นอีก ๑๕ วัน ท่านก็ดับกิเลสได้หมดสิ้นเป็นพระอรหันต์ เพราะท่านได้สะสมเหตุมาสมควรที่ผลเช่นนั้นจะเกิดขึ้นได้ แต่คนที่ยังไม่ได้สะสมเหตุที่จะให้เป็นพระโสดาบัน แม้อยากจะเป็นก็เป็นไม่ได้ ฉะนั้น แทนที่จะอยากเป็น ก็อบรมสติปัญญา ระลึกรู้พิจารณาสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที แทนที่จะเป็นโลภะก็อบรมเจริญปัญญาได้ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ เมื่อปัญญาเจริญขึ้นก็ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมได้ ขณะนี้สภาพธรรมกำลังเกิดดับ “เห็น” กำลังเกิดดับ เมื่อประจักษ์แจ้งการเกิดดับและปัญญาคมกล้าขึ้นก็รู้แจ้งอริยสัจจธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้ “คิดนึก” กำลังเกิดขึ้นแล้วดับไป เมื่อไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เลย ก็เป็นพระอริยบุคคลไม่ได้

ข. อาจารย์พูดถึงการอบรมปัญญา สมมุติว่าตอนนี้เรานิยมพระป่าที่ออกธุดงค์ เรามักจะได้ยินว่าพระป่าท่านไปธุดงค์ในป่าเขาลำเนาไพรที่ไม่มีมนุษย์อยู่ อาจจะไปเผชิญกับสิ่งสสารสัตว์หรือความทุกข์ยาก ก็จะทำให้เห็นทุกข์ เพื่อได้บรรลุธรรม ไม่ทราบ่วิธีนี้จะตรงกับที่อาจารย์สอนไหม คือถ้าเป็นแบบนี้จะบรรลุธรรมได้ไหม โดยไม่ต้องอบรมปัญญา

สุ. ไม่ได้เลย ไม่ตรง และบรรลุธรรมไม่ได้เลย เพราะปัญญาเท่านั้นที่จะบรรลุธรรม คือ รู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้

ข. ที่นี้สมมุติว่าเข้าไปอยู่ในป่า อย่างที่เราอ่านหนังสือบ่อยๆ อาจจะมีเทวดามาพูดโต้ตอบกัน พูดคุยกันทางธรรมแล้วปัญญาเกิด

ความทุกข์ที่มีมากมาย อาจจะสอนตามธรรมชาติ แล้วทำให้รู้ธรรม
ไม่ทราบว่าจะอย่างนี้จะได้หรือเปล่า

ส. บรรลุลุทธมนั้น บรรลุอย่างไร

ข. ก็อย่างที่เราอ่านหนังสือกันบ่อยๆ พระปาท่านก็บอกว่า
ท่านบรรลุลุทธ ท่านมองเห็นสังขารธรรม

ส. สังขารธรรม คือเตี้ยนี้หรือเปล่า

ข. ก็ไม่รู้ซีคะ

ส. ไม่รู้ก็คือไม่รู้ ใครปฏิบัติอย่างไร เราก็ไม่รู้ ใครคิดว่า
ตัวเองบรรลุ เราก็ไม่รู้ คนอื่นว่าคนนั้นคนนี้บรรลุ เราก็ไม่รู้ แทน
ที่จะเป็นไม่รู้ก็ขอให้ปัญญของเราเองที่รู้หนทางว่า การที่จะ
รู้แจ้งอริยสังขารธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้นั้น เพราะปัญญารู้อะไร
และอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นได้อย่างไร

ข. คือพระส่วนใหญ่พอบวชเสร็จ ท่านก็ต้องเรียนในวัด
บ้างเล็กน้อย

ส. นั่นเป็นเรื่องของท่าน แต่เรื่องของเราก็คือจะต้องรู้ว่า
ปัญญารู้อะไรจึงจะเป็นพระอริยบุคคลได้ มิฉะนั้นก็จะเป็นผู้ตื่นเต้น
ง่าย ใครบอกว่าอะไรก็เชื่อ พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงมอบให้
บุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นศาสดาแทนพระองค์ พระธรรมที่พระองค์
ทรงแสดงไว้แล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ ผู้ที่ศึกษาพระธรรม
เข้าใจแล้ว รู้ว่าการปฏิบัติถูกต้องอย่างไร การปฏิบัติผิดคืออย่างไร

กัธ

(ถาม - ตอบปัญหาต่อจากตอนที่ ๙)

ข. ดิฉันก็เคยได้ยินอย่างนั้น แต่ความจริงแล้ว เป็นคนที่ไม่สนใจพระไตรปิฎกเลย เพราะคิดว่ายากเกินกว่าที่สติปัญญาจะไปถึง เพราะฉะนั้น ดิฉันก็ชอบไปฟังที่โน่นที่นี่ หรือหนังสืออะไรดีที่ถูกจริตนิสัยก็จะเอามาอ่าน โดยส่วนตัวแล้วไม่เคยอ่านพระไตรปิฎก แต่เคยได้ยินเป็นลักษณะนิทานที่บอกว่า ในครั้งพุทธกาล บางคนบรรลุธรรมโดยไม่เคยได้เฝ้าพระพุทธเจ้า ไม่เคยฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า แต่อาจจะโดยบังเอิญพบอะไรทำให้ปัญญาเกิด แล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ก็มีอยู่บ่อยๆ ไม่ทราบว่ามันนี้เป็นนิทานที่ถูกหรือเปล่า ดิฉันจะเป็นคนที่ไม่ชอบจำรายละเอียด คือฟังแล้วเกิดความเข้าใจแล้วก็ทิ้งเอาไว้ตรงนั้น แต่จะรู้ว่าเป็นลักษณะแบบนั้นแบบนี้ แล้วจะไม่จำ จำแต่เนื้อเรื่องคร่าวๆ แต่เคยได้ฟังบ่อยๆว่าบรรลุโดยไม่เคยฟังธรรมของพระพุทธเจ้าเลย ไม่เคยไปนั่งปฏิบัติธรรมหรือไม่เคยอ่านพระไตรปิฎก

ส. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ที่เลิศสูงสุด หาบุคคลใดเปรียบไม่ได้ในทุกสถาน พระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีถึงพร้อมด้วยพระสัมมาสัมโพธิญาณและพระพลญาณอื่นๆ ในพระชาติที่ทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ทรงตรัสรู้วิธี--สังจธรรมด้วยพระองค์เอง แต่มิได้หมายความว่าในชาติก่อนๆไม่เคยเป็นพหูสูต ไม่เคยฟังธรรม ไม่เคยพบพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระองค์ก่อนๆ ในสมัยที่ทรงบำเพ็ญพระบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ หลังจากที่ได้รับคำพยากรณ์จากพระที่บังกรลัมมาลัมพุทเธเจ้าว่า จะได้เป็นพระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้าแล้ว พระองค์ก็ได้พบพระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้าพระองค์ต่อๆ มาอีก ๒๓ พระองค์ ในพระชาติที่ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้านั้น จะไม่มีพระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้าพร้อมกันกับพระองค์เลย

ฉะนั้น พระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้าจึงเป็นผู้ประเสริฐสุด และในสมัยที่พระธรรมของพระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้าลบเลือนเสื่อมสูญไปแล้วนั้น บุคคลใดที่ได้สะสมบุญมาสมบุรณ์แล้ว เมื่อถึงกาลก็รู้แจ้งอริยสัจจธรรมด้วยตนเอง เป็นพระปัจเจกพุทเธเจ้า เพราะไม่ได้อบรมบารมีถึงขั้นเป็นพระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้า ผู้ที่ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องอาศัยการฟังจากผู้อื่นมี ๒ บุคคล คือ พระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้า ๑ และพระปัจเจกพุทเธเจ้า ๑

พระปัจเจกพุทเธเจ้ามีมากมายหลายพระองค์ เพราะเหตุว่าแต่ละพระองค์ได้ฟังธรรมและได้สะสมบุญมาแล้วในอดีต เมื่อถึงกาลสมัยที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรมก็รู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ แต่ไม่ถึงพร้อมด้วยพระทศพลญาณอย่างพระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้า

นอกจากพระพุทเธเจ้า ๒ ประเภท คือ พระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้า และพระปัจเจกพุทเธเจ้าแล้ว ผู้คนที่รู้แจ้งอริยสัจเป็นพุทเธสาวก เช่น ท่านพระสารีบุตร และพระสาวกรูปอื่นๆ แม้ท่านพระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกผู้เลิศทางปัญญา ก็ยังต้องฟังธรรมจึงรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันตลัมมาลัมพุทเธเจ้าและ

พระปัจเจกพุทธเจ้า จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรมด้วยตนเองโดยไม่พึ่งพระธรรมไม่ได้เลย

ข. อันนี้ไม่ใช่พุทธศาสนา แต่ดิฉันเพียงแต่คิดว่าปัจจุบันนี้ สมมุติว่าจะไปเชียงใหม่ก็คงจะไม่ใช่มีหนทางเดียวที่จะไปถึงเชียงใหม่ เราจะบินไปก็ได้ เดินก็ได้ ขึ้นรถไฟก็ได้ หรืออาจจะขึ้นรถทัวร์ หรืออาจจะขึ้นรถปิคอัพ หรืออะไรก็ได้ เพราะฉะนั้น ในความเห็นของดิฉัน ก็อยากจะเรียนอาจารย์ว่าดิฉันยังไม่เชื่อว่าการฟังธรรมอย่างอาจารย์อธิบายนี้ จะเป็นวิธีเดียวที่ทำให้บรรลุเป็นพระอรหันต์ มันน่าจะมีหลายๆทาง สำหรับคนหลายๆประเภทที่จะเดิน มิฉะนั้น พระพุทธเจ้าคงจะไม่ตรัสถึงจริต คือการฟังธรรมจะต้องเป็นไปตามจริต ดิฉันเคยได้ยินว่า พระพุทธเจ้าพอตื่นบรรทมตอนเช้าก่อนจะเสด็จบิณฑบาต หรือว่าเสด็จออกไปไหนไม่ทราบ พระองค์จะต้องทรงตรวจดูก่อนด้วยพระญาณพิเศษว่า มีบุคคลใดบ้างที่พระองค์สมควรจะไปโปรด ถึงเวลาที่บุคคลนั้นควรจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์

สุ. ก็แสดงว่าท่านผู้นั้นได้ฟังพระธรรม

ข. วิธีการที่จะฟังคงจะไม่มีวิธีเดียว วิธีที่จะบรรลุคงไม่ผูกขาด น่าจะมีหลายๆวิธี

สุ. คนที่จะไปเชียงใหม่ ก็ต้องรู้ว่าเชียงใหม่อยู่ที่ไหน ถ้าเราจะเปลี่ยนคำพูดแทนการฟังว่า การที่จะถึงต้องถึงด้วยปัญญา จะยอมรับข้อนี้ไหม หรือไม่ใช่ปัญญาก็ถึงได้

ข. ถ้าไม่ใช่ปัญญา สมมุติว่าดิฉันจะเรียนถามว่า มีพระบางองค์นั่งสมาธิ และด้วยสมาธินี้ซึ่งตัวดิฉันเองก็ยังไม่เคยได้ แต่

จากที่เคยได้ยิน ได้ฟัง ได้อ่าน ท่านทำสมาธิวิปัสสนาจนท่าน
ได้รู้เห็นธรรม เมื่อปัญญาเกิด มันก็ใช้ปัญญา ปัญญาเกิดก็คือ
ได้รู้เห็นธรรม

ส. คือเราต้องยอมรับเป็นข้อๆ ก่อนว่า การที่จะรู้แจ้งอริย--
สัจจธรรมได้นั้น ต้องรู้แจ้งด้วยปัญญา

ข. อันนี้ใช่ แต่ดิฉันหมายความว่า ดิฉันไม่เชื่อว่าการเรียน
จากอภิธรรมอย่างเดียวจะทำให้เกิดปัญญา แน่แน่นอนเราต้องใช้
ปัญญา ต้องกินอาหารจึงจะทำให้อิ่ม ที่นี้คนมีปัญญาไม่จำเป็น
จะต้องมาจากการอ่านอภิธรรม

ส. ดิฉันเข้าใจว่า ที่พูดนี้จะตามคำที่พูดว่า จะไปกรุงโรมนั้น
ไปได้หลายทาง แทนไปกรุงโรมก็ไปเชียงใหม่ ซึ่งไปได้หลายทาง
เหมือนกัน **การรู้แจ้งอริยสัจจธรรมต้องเป็นปัญญาที่ประจักษ์แจ้ง
สภาพธรรมที่ไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วดับไปในขณะนี้** ขณะนี้สภาพ
ธรรมกำลังเกิดดับ ปัญญาที่รู้แจ้งสภาพธรรมที่เกิดดับในขณะนี้จึง
เป็นปัญญาที่รู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้

ผู้ที่ระดับกิเลสได้นั้น ปัญญาต้องเจริญขึ้น คมกล้าขึ้น เมื่อ
รู้ว่าขณะนี้ เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดแล้วดับ แต่ขั้นต้นนั้นปัญญายัง
ประจักษ์การเกิดดับไม่ได้ ปัญญาจะต้องสมบูรณ์ขึ้นเป็นขั้นๆ จนถึง
ขั้นวิปัสสนาญาณที่เป็น **นามรูปปริจเฉทญาณ** คือเป็นปัญญาที่ถึงความ
สมบูรณ์ถึงขั้นประจักษ์แจ้งลักษณะที่แยกขาดกันของนามธรรม
และรูปธรรม โดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนทางมโนทวาร

ในขณะที่กำลังเห็น ถ้าปัญญาไม่เกิดก็ไม่รู้ความต่างกันของ

นามธรรมและรูปธรรม ไม่รู้ว่าเห็นเป็นสภาพธรรมที่ต่างกับสิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะที่ได้ยินก็ไม่รู้ว่าสภาพที่ได้ยินไม่ใช่สภาพเดียวกับเสียง ถ้าสติไม่เกิดไม่ระลึก ก็จะไม่รู้ว่าได้ยินเป็นสภาพรู้ ไม่ใช่เสียง

ถ้าปัญญาขั้นนี้ยังไม่เกิด ปัญญาขั้นประจักษ์แจ้งการเกิดดับก็เกิดไม่ได้ ฉะนั้น จะกล่าวว่าหนทางเดียวหรือหลายหนทาง ในเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสว่า **มหาสติปัฏฐานเป็น เอกายโน มคโค เป็น หนทางเดียว** คือเป็นการอบรมเจริญสติปัญญา โดยเป็นผู้ที่มีปกติระลึกได้ เมื่อได้ฟังพระธรรมและพิจารณาเข้าใจแล้วว่าเป็นสภาพธรรมไม่ใช่ตัวตน เมื่อสติเกิดก็ระลึกได้ แล้วค่อยๆรู้ขึ้น จนกว่าจะถึงความสมบูรณ์ที่ประจักษ์แจ้งการเกิดดับจริงๆ ฉะนั้น ใครจะระลึกรู้สภาพธรรมอะไร ขณะไหน ก็แล้วแต่ เหมือนทางไปโรม หรือไปเชียงใหม่ แต่ปัญญาจะต้องรู้ความจริงของสภาพซึ่งเป็นสังขารธรรมและสภาพธรรมในขณะนี้กำลังปรากฏด้วย

ข. คราวนี้ดิฉันเห็นด้วยที่อาจารย์พูดว่า ทุกอย่างจะต้องมีปัญญาจึงจะสำเร็จ ไม่ว่าแม่ในธรรมหรือในชีวิตประจำวัน ถ้าไม่มีปัญญาก็คงจะทำอะไรไม่ได้ แต่ที่พูดนี้หมายถึงดิฉันไม่เห็นด้วยว่าคนจะต้องเรียนอภิธรรมเพื่อให้เกิดปัญญา อาจเกิดปัญญาโดยธรรมชาติในขณะนั้นจากสิ่งที่อ่านในขณะนั้น โดยไม่ต้องไปอ่านอภิธรรม

ส. เข้าใจหรือยังว่าอภิธรรมคืออะไร ขณะนี้ที่เรากำลังพูดนี้เป็นอภิธรรมทั้งนั้น

ข. อภิธรรมอย่างอาจารย์ อาจารย์ก็พยายามจะอธิบายให้เห็นว่า เมื่อเห็นทางตาเป็นอย่างไร มีรูปมีนามอย่างไร สิ่งเหล่านี้ดิฉันเห็นว่าไม่จำเป็น

สุ. ถ้าไม่จำเป็น จะไม่รู้ว่ารูปคืออะไร และนามคืออะไร

ข. และไม่จำเป็นต้องรู้ด้วยว่า รูป นาม คืออะไร เพราะเราไม่ยึดถือไ้งคะ

สุ. เป็นไปไม่ได้เลย ถ้าปัญญาไม่รู้ว่าเป็นนามธรรมเป็นรูปธรรม ตราบใด ตราบนั้นก็ยึดถือเพราะยังรวมกันอยู่ ขณะนี้ยังรวมกันเป็นแจกันดอกไม้ เป็นแก้วน้ำส้ม ยังไม่ได้แยกออกเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง เพราะฉะนั้น จะเป็นอนัตตาไม่ได้เลย

ข. ขอบุณค่ะ

ถ. ขอแทรกสักหน่อย คือขอลถามว่า ผู้ปฏิบัติธรรมทำไปเพื่ออะไร เพื่อใคร ทำไปแล้วจะได้อะไร อาจารย์ให้คำตอบได้ไหม

สุ. ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่า ปฏิบัติธรรมคืออะไร ถ้ายังไม่เข้าใจว่าปฏิบัติธรรมคืออะไร สิ่งต่างๆที่ปฏิบัติไปก็ไม่มีประโยชน์ ฉะนั้นก็ต้องขอลถามเป็นข้อๆ คือ ปฏิบัติธรรมในที่นี้หมายความว่าอย่างไร ที่ใช้คำว่า “ปฏิบัติธรรม” นั้นทำอย่างไร ทุกอย่างจะเลื่อนลอยไม่ได้ ทุกอย่างต้องมีความเข้าใจชัดเจนถูกต้อง แม้แต่คำว่า “ปฏิบัติธรรม”

ถ้ามีคนนั่งหลับตาแล้วบอกว่า เขานั่งปฏิบัติธรรม เชื่อไหมพอเขาว่าปฏิบัติก็ว่าปฏิบัติไปด้วย นั้นไม่มีเหตุผลเลย เห็นเขานั่งจ้องดินสือรูด แล้วเขาบอกว่าเขาปฏิบัติธรรม จะเชื่อหรือว่า นั่นคือ

การปฏิบัติธรรม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้แล้ว ทรงแสดง ทรงพระมหากรุณาให้ผู้ฟังเกิดปัญญาด้วยตนเอง นี่คือ พระคุณที่สูงที่สุด คือ ทำให้ผู้มีวิชาความรู้ เกิดมีวิชาความรู้ขึ้น ไม่หลง ไม่มกมาย ไม่ตื่นเต้นในข่าวต่างๆ ฉะนั้น แม้คำว่า “ปฏิบัติธรรม” ก็ต้องเข้าใจให้ถูกต้องด้วย ถ้ามีคนนั่งหลับตาแล้ว บอกว่าปฏิบัติธรรม แล้วเราก็บอกว่าเขาปฏิบัติธรรม ใครๆก็บอกว่าเขาปฏิบัติธรรม นั่นเป็นสิ่งที่เหลวไหล เพราะเหตุว่ายังไม่เข้าใจ เลยว่าปฏิบัติธรรมจริงๆนั้นเป็นอย่างไร ต่อเมื่อใดเข้าใจแล้ว จึงจะรู้ว่าปฏิบัติธรรม หรือไม่ใช่ปฏิบัติธรรม ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับความเข้าใจที่ถูกต้อง

ขณะที่ท่านพระสารีบุตรฟังธรรมจากท่านพระอัสสชิ ปฏิบัติธรรมหรือเปล่า ท่านพระอัสสชิท่านเดินบิณฑบาต และท่านพระสารีบุตรท่านก็รู้สึกว่ ภิกษุรูปนี้มีกิริยาที่เป็นสมณะจริงๆ ฉะนั้น ธรรมของท่านก็ต้องเป็นธรรมที่น่าเลื่อมใส ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้ติดตามท่านพระอัสสชิไป และขอให้ท่านพระอัสสชิแสดงธรรม ในขณะที่ท่านพระสารีบุตรฟังธรรมจากท่านพระอัสสชิ ท่านพระสารี-บุตรปฏิบัติธรรมหรือเปล่า เพราะว่าเมื่อจบธรรมสั้นๆที่ท่านพระอัสสชิกล่าวแล้ว ท่านพระสารีบุตรก็รู้แจ้งอริยสัจจธรรมเป็นพระโสดาบัน ฉะนั้น ในขณะที่กำลังฟังนั้นท่านพระสารีบุตรปฏิบัติธรรมหรือเปล่า ขณะนั้นท่านพระสารีบุตรปฏิบัติธรรมแน่นอน

ฉะนั้น ปฏิบัติธรรมนั้น ไม่ใช่ นั่งหลับตา ไม่ใช่เดินผิปกติ

แต่ขณะใดที่ปัญญาเกิดพร้อมสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมด้วยความเข้าใจ ขณะนั้นสติปัญญาปฏิบัติกิจของสติปัญญา คือ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดที่กำลังปรากฏ แล้วค่อยๆ เข้าใจ สะสมความรู้ความเข้าใจไปจนกว่าจะถึงกาลที่รู้แจ้ง อริยสัจจธรรม ซึ่งจะเป็นขณะไหนก็ได้ ขณะที่ถูกวัชวิดก็ได้ ขณะไหนก็ได้ทั้งนั้น เพราะเหตุว่า ขณะนี้สภาพธรรมเป็นของจริงซึ่งกำลังเกิดดับเป็นอริยสัจจธรรม เมื่อบุคคลใดประจักษ์แจ้งลักษณะความจริงของสภาพธรรมขณะนี้ ก็จะเป็นพระอริยบุคคลได้ เป็นผู้เจริญจริงๆ เพราะว่าเจริญจากอวิชชาสู่วิชชา จนสามารถรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ ฉะนั้น อย่าเข้าใจผิดเรื่องปฏิบัติธรรมว่าจะเป็นอย่างอื่น

(ตอบปัญหาธรรมพระสังฆาธิการที่วัดบวรนิเวศวิหารและสนทนารธรรมที่ต่างๆ)

ในประเทศญี่ปุ่นซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ขณะนี้มีชาวญี่ปุ่นท่านหนึ่ง ซึ่งได้ศึกษาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากพระไตรปิฎกภาษาญี่ปุ่น ซึ่งแปลจากภาษาบาลี เขาศึกษามาประมาณ ๑๐ ปี แล้วได้มาเมืองไทย เป็นผู้ที่มีความสนใจในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมมาก แต่ว่าเมื่อศึกษาคนเดียว ก็เป็นธรรมดาที่ยากจะเข้าใจข้อความในพระไตรปิฎกและในอรรถกถาได้ละเอียดถี่ถ้วน

เขามีความวิริยะอุตสาหะ ขนาดที่พูดภาษาไทยไม่ได้เลย แต่สามารถที่จะเขียนภาษาไทยได้ โดยคัดลอกจากตัวหนังสือภาษาไทย และตำราพระธรรมภาษาไทย โดยเฉพาะคือพระอภิธรรม เขา

สามารถที่จะเขียนวิถิจิตและเรียบเรียงได้ ตัวหนังสือก็อ่านง่าย สบายงาม แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีวิริยอุตสาหะมาก แต่ก็น่าเสียดาย ที่การศึกษาธรรมล่ำพั่งตนเอง ไม่มีกัลยาณมิตรหรือสหายธรรมที่จะให้คำชี้แจง ร่วมปรึกษา แลกเปลี่ยนเพิ่มเติมความคิดความเห็น ที่จะช่วยกันทำให้เข้าใจพระธรรมได้ถูกต้อง ละเอียดย ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงทำให้เขาประพฤติปฏิบัติตึงไปสำหรับเหตุผล ท่านผู้นี้ไม่ได้บวช เป็นบรรพชิต แต่เป็นผู้ที่ไม่นอน รับประทานอาหารวันละมือเดียว และกินน้อยมากด้วย กลางคืนก็นั่ง แล้วก็ลุกขึ้นเดิน แล้วก็นั่ง แล้วก็ลุกขึ้นเดิน เขาตั้งใจจะเป็นผู้ที่รักษาศีล ๕ ตลอดชีวิต เป็นผู้ที่มิศรัทธามาก แต่ว่าปัญญานั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่แต่เพียงอ่าน แล้วคิดแล้วเข้าใจเอาเอง ท่านผู้นี้พยายามทุกอย่างที่จะศึกษาและ ปฏิบัติตามวิสุทธิมรรค เขาเคยมาเมืองไทย ๓ ครั้ง และได้มีโอกาส พบดิฉัน ซึ่งเขาก็กังวลใจในความเชื่อมั่นในการประพฤติปฏิบัติของเขา ว่าเป็นหนทางที่จะขัดเกลากิเลส แต่เขายังไม่รู้ว่าจะกิเลสละเอียดยมาก ทันทิที่เห็นแล้วกุศลไม่เกิด ขณะนั้นถ้าไม่ศึกษาพระธรรมจะไม่รู้เลยว่ากุศลเกิดแล้วอย่างรวดเร็ว เพราะเมื่อเห็นแล้วก็ย่อมมีความยินดี พอใจในสิ่งที่เห็นบ้าง หรือว่าสิ่งที่เห็นนั้นไม่น่าพอใจก็เกิดความไม่ ชำ่มชื่น ฉะนั้น ก็เป็นโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง โดยที่ไม่รู้ เลย ซึ่งผู้ที่ศึกษาธรรมย่อมรู้ว่า พระอรหันต์เห็น แต่ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลสใดๆทั้งสิ้น แต่ปัญชนเห็นแล้วเต็มไปด้วย กิเลส ท่านผู้นี้พยายามที่จะทำสมาธิ แล้วก็เข้าใจว่าตนเองได้บรรลุ สมาธิสูงพอสมควร เพราะเมื่อก่อนนี้เขาบอกว่าเขาต้องหลับตา

จิตของเขาจึงจะเป็นสมาธิ แต่เดี๋ยวนี้เขาบอกว่า เชื่อเขาเถอะเขา
ลืมนตาเขาก็สามารถที่จะเป็นสมาธิได้ แต่ถ้าถามเรื่องปัญญาและ
หนทางที่จะอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตาม
ปกติตามความเป็นจริงในขณะนี้ ท่านผู้นี้จะตอบไม่ได้เลย

ฉะนั้น ความต่างที่ทำให้จากปุถุชนสู่ความเป็นพระอรหันต์
ก็คือการสามารถที่จะอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรม
ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามความเป็นจริง ขณะใดที่เห็นแล้วปัญญา
ไม่เกิด กุศลไม่เกิด กิเลสก็เกิด ถ้าได้ยินแล้วปัญญาไม่เกิด กุศล
ไม่เกิด กิเลสก็เกิด

ฉะนั้น ทำอย่างไร เข้าใจอย่างไร จึงจะสามารถรู้ความจริงว่า
ขณะที่เห็นแล้วปัญญาเกิดแทนกิเลสนั้นเป็นไปได้ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่
เป็นไปได้ไม่ได้เลย แต่จะต้องเริ่มจากการฟังและเข้าใจธรรมตามลำดับ
ขั้น รู้ว่าขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล
ตัวตน เป็นอนัตตาซึ่งเป็นนามธรรม รูปธรรม จนกระทั่งสติเกิด
ระลึกได้ในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน เมื่อมีปัญญาเกิดและเจริญขึ้น
ก็สามารถละคลายการยึดถือการเห็นว่าเป็นเราเห็น การได้ยิน
ว่าเป็นเราได้ยิน เมื่อหมดความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ บุคคล
ตัวตน สามารถดับกิเลส คือ ความเห็นผิดและความสงสัยใน
ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระ--
โสดาบันบุคคล ก็ยังมีกิเลสเหลืออยู่อีก ที่จะต้องอบรมเจริญปัญญา
รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏต่อไป จนกว่าจะเห็นสภาพธรรมที่
เกิดและดับว่าเป็นทุกข์ เมื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมอีกครั้งหนึ่งก็เป็น

พระสกทาคามีบุคคล ต่อจากนั้นก็จะต้องอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่ง
เป็นพระอนาคามีบุคคล และเมื่อดับกิเลสหมดก็เป็นพระอรหันต์ ซึ่งเป็น
สิ่งที่เป็นไปได้ แต่ว่าเป็นได้ยาก แต่ไม่ถึงกับสุดวิสัย

ถ้าสนใจแต่เรื่องของสมาธิ ก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจว่าปัญญานั้น
ไม่ใช่สมาธิ เพราะว่าถ้าเป็นสมาธิแล้ว จิตจดจ้องอยู่ที่อารมณ์เดียว
แต่ถ้าเป็นสติปัฏฐาน สติก็ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏตามปกติ แล้วปัญญาเจริญขึ้น

ที่จริงแล้ว น่าจะพูดถึงเรื่องมิจฉาสมาธิ หรือมิจจามรรค
มิจจาปฏิบัติ เพราะว่ามันส่วนใหญ่มักนิยมปฏิบัติ แต่ถ้าไม่ทราบ
ว่าการปฏิบัติมี ๒ อย่าง คือ สัมมามรรคและมิจจามรรค ถ้าไม่รู้
ความต่างกันก็จะปฏิบัติมิจจามรรค ไม่ใช่สัมมามรรค สมาธิ
ก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่มีแต่สัมมาสมาธิเท่านั้น มิจจาสมาธิก็มี ฉะนั้น
ถ้าไม่รู้ว่าสัมมาสมาธิประกอบด้วยปัญญาอย่างไร ขณะนั้นก็จะเป็น
มิจฉาสมาธิ ไม่ใช่สัมมาสมาธิ

ในพระพุทธศาสนา ปัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะเหตุว่า
พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย
ปัญญา และทรงแสดงพระธรรมทั้งหมดเพื่อแก้กุลพุทธบริษัท
ให้เกิดปัญญาของตัวเองด้วย

ถ. จะทราบได้อย่างไรว่าปัญญาเกิด

ส. ต้องทราบว่า ปัญหารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏในขณะนี้ จึงจะเป็นปัญญาที่สามารถจะดับกิเลสได้ เพราะ
ว่า ขณะนี้ที่กำลังเห็น ก็ยึดถือว่าเป็นเราเห็น แต่พระผู้มีพระภาค

ทรงแสดงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ลัทธิ บุคคล
ฉะนั้น ที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ต้องไม่ใช่เราและก็ไม่ใช่อัตนด้วย เป็น
จิตประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ชีวิตแต่ละคนดำรงอยู่ได้ก็เพียงชั่วขณะจิตเดียว ฉะนั้น ใน
ขณะที่เห็นไม่ใช่ขณะที่ได้ยิน ต้องมีความรู้ซึ่งเกิดจากการฟัง
จนกระทั่งสามารถที่จะเป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกได้ในขณะที่กำลังเห็น
ในขณะนี้ตามปกติตามความเป็นจริง มิฉะนั้นแล้ว ก็จะมีแต่สมาธิ
และไม่รู้ว่าปัญญานั้นรู้อะไร แต่ก่อนอื่นก็ต้องรู้ว่าปัญญารู้สภาพ
ธรรมตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวันทุกขณะ ตั้งแต่ตื่นจนหลับ
ไม่ว่าจะเป็นเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งกระทบสัมผัส
คิดนึก ฯลฯ

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์โดยย่อของมูลนิธิ คือ ศึกษาและปฏิบัติธรรม

เผยแผ่พระพุทธธรรมตามแนวพระไตรปิฎก

จัดพิมพ์เอกสารประกอบการศึกษาพระไตรปิฎก เผยแพร่เป็นสาธารณกุศล

คณะกรรมการบริหาร

ประธานกรรมการ	นางสาวสุจินต์ บริหารวนเขตต์
รองประธานกรรมการ	นางสาวดวงเดือน บารมีธรรม
กรรมการ	นางสงวน สุจริตกุล นายแพทย์ สัมชัย ศรีสวัสดิ์ พลเอก สว่าง กัลยาณมิตร นาวาอากาศตรี เกื้อกุล แสนทอง หม่อมบงกชปริยา ยุคล
กรรมการและเหรัญญิก	นางสาวประภัสสร เสดระกุล
กรรมการและเลขานุการ	พลตรี ดร. วีระ พลวัฒน์

ท่านที่ประสงค์จะพิมพ์หนังสือของมูลนิธิ

เพื่อเป็นธรรมบรรณาการในการกุศล หรือมีศรัทธาจะสมทบทุนมูลนิธิ

และสนใจเป็นสมาชิกชมรมบ้านธัมมะ มศพ.

โปรดติดต่อมูลนิธิ หรือกรรมการของมูลนิธิ

สำนักงาน: ๑๗๔/๑ เจริญนคร ๗๘ แขวงดาวคะนอง เขตธนบุรี

กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทรศัพท์ ๐๒ ๔๖๘ ๐๒๓๔

โทรสาร ๐๒ ๘๗๗ ๙๖๙๓

<http://www.dhammadhome.com>

E-mail: info@dhammadhome.com

ชมรมบ้านธัมมะ มศพ.

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

www.dhammadhomefellowship.com

โทรศัพท์ ๐๘๕ ๖๒๑ ๗๑๐๖

รายการเผยแพร่พระธรรมทางสถานีวิทยุฯ
โดย มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

จังหวัด	สถานี	ความถี่	เวลา	วัน
กรุงเทพฯ	อสมท.	๑๔๙๔	๔.๐๐ น.	จ. - ส.
	รัฐสภา เอฟ.เอ็ม.	๘๗.๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
			๒๑.๐๐ น.	ส. - อา.
	รัฐสภา เอ.เอ็ม.	๑๐๗/๑	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
			๒๑.๐๐ น.	ส. - อา.
	สวพ. เอฟ.เอ็ม.	๙๑	๕.๓๐ น.	ทุกวัน
	สทร. ๒	๖๗๕	๖.๐๐ น.	ทุกวัน
			๒๑.๐๐ น.	จ. - ศ.
	พล.๑	๑๔๒๒	๑๗.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทอ.๐๑	๙๔๕	๑๒.๓๐ น.	ทุกวัน
			๑๘.๐๐ น.	ทุกวัน
	ตชด.	๕๗๖	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	พล.ปตอ.	๕๙๔	๒๓.๑๐ น.	ทุกวัน
กาญจนบุรี	มทป. ๑๑	๑๐๕๓	๒๒.๐๐ น.	อา.
	มก.	๑๑๐๗	๑๖.๐๐ น.	อา.
กาญจนบุรี	พล.ร.๙	๑๕๓๙	๐๔.๐๐ น.	อา.
กำแพงเพชร	ทภ.๓	๗๓๘	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ขอนแก่น	รด.	๑๑๕๒	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	มจร. เอฟ.เอ็ม.	๑๐๑.๗๕	๖.๐๐ น.	ทุกวัน
เชียงใหม่	วปถ.๒	๗๓๘	๒๐.๓๐ น.	จ. - ส.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๑.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
เชียงราย	ทอ.๐๑๕	๑๒๒๔	๕.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๓	๙๙๙	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
นครสวรรค์	ทภ.๓	๘๐๑	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
น่าน	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๙๙.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.

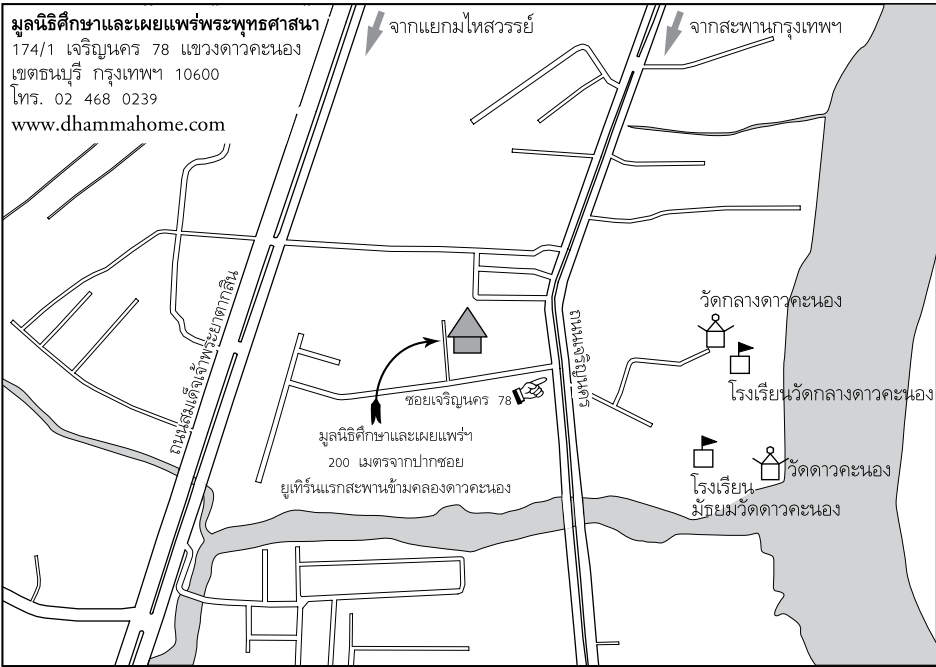
นครศรีธรรมราช	ทภ.๔	๖๘๔, ๑๐๔๔	๖.๐๕ น.	จ. - ส.
ปราจีนบุรี	มทบ. ๑๒	๘๕๕	๒๐.๓๐ น.	จ. - ศ.
ประจวบฯ	ค่ายธนรินทร์ เอฟ.เอ็ม	๙๖.๒๕	๑๓.๐๐ น.	ทุกวัน
ปัตตานี	ทภ.๔	๙๓๖	๑๐.๐๐ น.	ทุกวัน
เพชรบูรณ์	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๙๙.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พิษณุโลก	ทภ.๓	๑๑๑๖	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓	๑๒๔๒	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	พล.ร.๔	๑๓๗๗	๕.๐๐ น.	ทุกวัน
แพร่	ทภ.๓	๕๘๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๓.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พะเยา	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๗.๒๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พิจิตร	ทภ.๓	๑๔๔๙	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ภูเก็ต	๑ ปณ. เอฟ.เอ็ม.	๘๙	๕.๐๐ น.	ทุกวัน
ลำปาง	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๑.๗๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ลำพูน	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๗.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ชลบุรี	ส.วย. เอฟ.เอ็ม.	๑๐๒.๗๕	๐๙-๑๐. น	ทุกวัน
ระยอง	พล.ม.๒ รอ.	๗๗๔	๕.๓๐ น.	ทุกวัน
สุโขทัย	ทภ.๓	๘๒๘	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๒.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
อุดรธานี	ยานเกราะ	๖๘๔	๒๐.๓๐ น.	จ. - ส.
อุตรดิตถ์	ทภ.๓	๑๒๘๗	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๙๗.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
อุบลราชธานี	ทอ.๐๘	๘๐๑	๕.๐๐ น.	ทุกวัน

รายการ “บ้านรั่มมะ” ทางสถานีโทรทัศน์
โดย มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สถานี	เวลา	วัน
สทท.๑๑	๐๕.๐๐ น.	พุธ
TNN2	๐๗.๐๐ น.	เสาร์
TNN2	๐๙.๐๐ น.	อังคาร
TNN2	๑๖.๐๐ น.	พุธ

รายการอาจเปลี่ยนแปลงได้ โปรดสอบถาม โทร. ๐๒ ๔๖๘ ๐๒๓๙
เว็บไซต์ของมูลนิธิฯ www.dhammahome.com เมษายน ๒๕๕๘

มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ปัญญาที่รู้สภาธรรมตามความเป็นจริงนั้นเกิดจากการฟัง
การพิจารณา การระลึกรู้ลักษณะของสภาธรรม
ซึ่งเป็นการปฏิบัติอบรมเจริญปัญญาให้เกิดขึ้นเป็นลำดับ
ไม่ใช่เราทำ

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่มที่ ๑ ตอนที่ ๑ - ๑๐

ISBN 978-616-90247-9-8

www.dhammahome.com